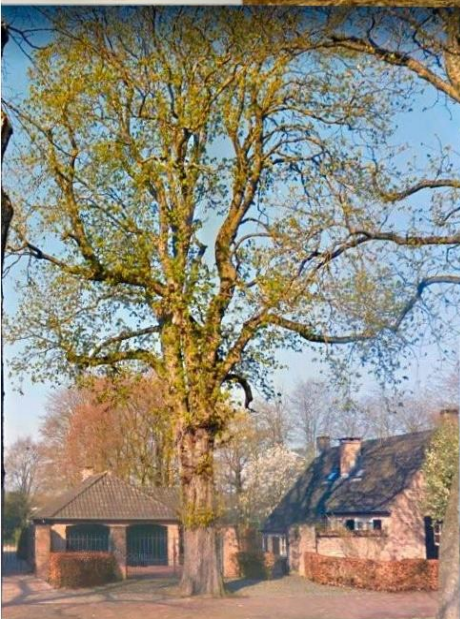

BOUWSTENEN VOOR DE TOEKOMST

ERFGOEDNOTA GEMEENTE REUSEL-DE MIERDEN

BOUWSTENEN VOOR DE TOEKOMST

ERFGOEDNOTA GEMEENTE REUSEL-DE MIERDEN

In opdracht van

Gemeente Reusel-De Mierden

Opgesteld door

Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant
Postbus 8035
5601 KA Eindhoven

Auteur

Ria Berkvens

Controle

Wouter Kreike

Projectnummer

266909

Datum

7 oktober 2020

Status

definitief

Vastgesteld door de raad

13 juli 2021

Met intrekking van:

het beleidsplan Archeologische
Monumentenzorg, gemeente Reusel-De Mierden
2011

de Archeologische beleidskaart Gemeente
Reusel-De Mierden 2011;
de Cultuurhistorische beleidskaart Gemeente
Reusel-De Mierden 2011;

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1 Waaron erfgoedbeleid	7
1.1 Aanleiding.....	7
1.2 Doelstelling.....	8
1.3 Definiëring erfgoed.....	8
1.4 Leeswijzer	10
2 Van ambitie naar beleid	12
2.1 Inleiding.....	12
2.2 Erfgoedzorg tot nu toe.....	12
2.2.1 Erfgoedverordening	12
2.2.2 Bestemmingsplan en omgevingsvergunning.....	13
2.3 Toekomstvisie 2030	14
2.4 Omgevingsvisie Reusel–De Mierden	14
2.5 Startnotitie Cultureel Erfgoed en Cultuurbeleid.....	15
2.6 Actualisatie beleid ruimtelijke kwaliteit	16
2.7 Ambitie en beleidsthema's.....	17
3 Beschermen van erfgoed	19
3.1 Erfgoedwet.....	19
3.2 Veranderingen als gevolg van de Omgevingswet	20
3.3 Beschermen van erfgoed in het omgevingsplan	21
3.4 Bescherming in de praktijk.....	24
4 Versterken eigen karakter	27
4.1 Inleiding.....	27
4.2 Historie Reusel–De Mierden	27
4.2.1 Reusel	27
4.2.2 Hooge en Lage Mierde	29
4.2.3 Hulsel.....	31
4.3 Vergroten historisch besef.....	32
4.4 Het beleven van erfgoed	33
4.5 Erfgoed en economie	36
5 Erfgoed verankeren	39
5.1 Archeologische monumentenzorg.....	39

5.2	Archeologische verwachtingen- en waarden.....	41
5.2.1	Wettelijk beschermde archeologische monumenten.....	42
5.2.2	Gebieden van archeologische waarde	42
5.2.3	Gebieden met een hoge archeologische verwachting – historische kernen	42
5.2.4	Gebieden met een hoge archeologische verwachting	42
5.2.5	Gebieden met een middelhoge archeologische verwachting.....	42
5.2.6	Gebieden met een lage archeologische verwachting	44
5.2.7	Gebieden zonder archeologische verwachting	44
5.3	Nadere beleidsafwegingen archeologie	44
5.3.1	Plangebied versus bodemverstorende ingreep.....	44
5.3.2	Bodemingrepen met een geleidelijk effect	45
5.3.3	Plangebied met verschillende archeologische waarden	45
5.4	Duurzaam behoud van het bodemarchief.....	45
5.5	Gebouwde monumentenzorg en cultuurhistorie	46
5.6	Gemeentelijke monumenten	47
5.7	Cultuurhistorische waarden	49
5.7.1	Cultuurhistorische ensembles	49
5.7.2	Aardkundige waarden.....	50
5.7.3	Historische bouwkunst.....	50
5.7.4	Historische stedenbouw.....	51
5.7.5	Historische geografie.....	51
5.7.6	Historisch groen	51
5.8	Basisregels archeologie en cultuurhistorie omgevingsplan.....	51
6	Verbeteren van de kwaliteit van erfgoed.....	54
6.1	Loketfunctie	54
6.2	Herbestemming van erfgoed.....	54
6.3	Bouwhistorisch onderzoek.....	56
6.4	Gemeentelijke richtlijnen archeologisch/cultuurhistorisch/bouwhistorisch onderzoek	57
6.5	Regionale Onderzoeksagenda Erfgoed	58
6.6	Toezicht en handhaving.....	59
7	Organisatie en Financien.....	62
7.1	Eén adviescommissie voor omgevingskwaliteit.....	62
7.2	Kwaliteitseisen en kennisborging	62
7.3	Kosten gemeentelijke erfgoed taak	64

7.3.1 Bestuurslastenvergoeding	64
7.3.2 Leges.....	65
7.3.3 Projectkosten archeologie.....	65
7.3.4 Onderhoud erfgoedkaart.....	66
7.4 Financiële stimulans	67
8 Literatuur.....	70

BIJLAGEN

Bijlage 1 Erfgoed meetlat gemeente Reusel–De Mierden

Bijlage 2 Handleiding archeologische beleidskaart

Bijlage 3 Randvoorwaarden voor duurzaam behoud archeologie

Bijlage 4 Basisregels archeologie en cultuurhistorie

Bijlage 5 Richtlijnen erfgoed onderzoek

Bijlage 6 Onderzoeksagenda erfgoed

Afzonderlijke bijlage

CULTUURHISTORIE TOEGELICHT. De erfgoedkaart van Reusel–De Mierden nader bekeken

Met de bijlagen:

Bijlage 1: Catalogus Cultuurhistorische Inventarisatie Erfgoedkaart Reusel–De Mierden

Bijlage 2: Overzicht van waardevol cultureel erfgoed en aardkundige waarden in Reusel–De Mierden

Bijlage 3: Quicksan historische bouwkunst buitengebied Reusel–De Mierden

Kaartbijlage 4: Inventarisatiekaart infra en gehuchten

Kaartbijlage 5: Inventarisatiekaart historische bouwkunst en stedenbouw

Kaartbijlage 6: Inventarisatiekaart akkers, ontginningen en beemden

Kaartbijlage 7: Inventarisatiekaart bos en heide

Kaartbijlage 8: Archeologische verwachtingen- en waardenkaart

Kaartbijlage 9: Cultuurhistorische waardenkaart

Beeld van de Norbertijn aan de Poppelsedijk 1 in Hooge Mierde.

Samenvatting

Erfgoed bepaald in grote mate het karakter en de identiteit van Reusel–De Mierden. Erfgoed vertelt iets over de geschiedenis van een plek en draagt bij aan de belevingswaarde van het landschap en de bebouwde omgeving. Deze identiteit maakt dat mensen zich thuis en prettig voelen in hun omgeving. De gemeente ziet het als haar taak om gezamenlijk met het lokale erfgoedveld kennis over het plaatselijke erfgoed over te dragen aan haar inwoners. Doel is om inwoners meer bewust te maken van het unieke karakter van de eigen leefomgeving en draagvlak te creëren voor erfgoedbehoud.

Om te borgen dat cultuurhistorische waarden als inspiratiebron worden gebruikt bij de kwaliteitsverbetering van het landschap en de historische kernen, was het noodzakelijk om het oude archeologiebeleid te herijken en te komen tot een actueel erfgoedbeleid. Dit erfgoedbeleid gaat uit van een integrale benadering waarbij niet alleen het gebouw bescherming krijgt maar waarbij zowel het omliggende landschap als de niet zichtbare archeologische resten de nodige aandacht en bescherming krijgen.

Deze gebiedsgerichte benadering bij het behouden, versterken en eventueel herstellen van de cultuurhistorisch waardevolle eigenschappen van de kernen en het buitengebied, sluit naadloos aan bij de Erfgoedwet en Omgevingswet waarbij de nadruk niet langer ligt op het object-, maar vooral het gebiedsniveau (integrale afweging). Op basis van de Omgevingswet heeft de gemeente de zorgplicht om het cultureel erfgoed in stand te houden.

Dit beleidsplan geeft de noodzakelijke beleidskaders die voorwaarde zijn voor een consistent en heldere borging van het erfgoed in de gemeente Reusel–De Mierden. Daartoe zijn vier beleidsthema's opgesteld die bijdragen aan de realisatie van het doel en zijn hier concrete acties aan gekoppeld:

Beschermen van erfgoed (hoofdstuk 3)

Met de komst van de Omgevingswet zal bescherming plaats gaan vinden door het opnemen van rijks- en gemeentelijke monumenten in het omgevingsplan en een hieraan gekoppeld vergunningstelsel. De gemeentelijke erfgoedverordening vervalt. De nadruk bij het beschermen van cultureel erfgoed is verschoven van het individuele monument naar de omgevingskwaliteit. Het gaat niet alleen om de voorkant van een pand maar net zozeer over de samenhang met het interieur, de erfinrichting en de omgeving.

Actiepunten:

- ✓ In de omgevingsvisie wordt aangegeven hoe de gemeente met zijn erfgoed omgaat en de instandhouding ervan voor de lange termijn waarborgt;
- ✓ De gemeente moet aantasting van (de omgeving van) beschermde rijks- en gemeentelijke monumenten, cultuurhistorische en archeologische verwachtingswaarden voorkomen. Hiervoor moet de gemeente instructie- en/of maatwerkregels opnemen in het omgevingsplan;
- ✓ Bescherming van archeologische en cultuurhistorische waarden vindt plaats door in het omgevingsplan een vergunningstelsel op te nemen waardoor voor bepaalde ingrepen een omgevingsvergunning noodzakelijk is. De gemeente kan in dat kader van de vergunningaanvrager verlangen om archeologisch dan wel cultuurhistorisch onderzoek te laten verrichten;
- ✓ De gemeente kan in het omgevingsplan daarvoor in aanmerking komende stads- en dorpsgezichten en (delen van) cultuurlandschappen beschermen;

- ✓ Met ingang van de Omgevingswet moet de gemeente een gemeentelijke adviescommissie instellen. De minimale wettelijke taak van de gemeentelijke adviescommissie is het uitbrengen van advies over vergunningaanvragen met betrekking tot rijksmonumenten (uitgezonderd archeologische rijksmonumenten);
- ✓ De instandhoudingsplicht houdt bij de Omgevingswet een 'zorgplicht' in dat een ieder moet zorgdragen dat het monument zodanig wordt onderhouden dat het behoud ervan gewaarborgd is. De gemeente heeft hierin een toezichts- en handhavende taak;
- ✓ De gemeente wordt verantwoordelijk voor de vergunningverlening voor het verstoren van archeologische rijksmonumenten, in het geval er sprake is van een meervoudige aanvraag;
- ✓ In de Omgevingswet is geregeld dat in het geval van archeologische toevalsvondsten van algemeen belang niet alleen de minister van OCW, maar ook de gemeente bodemverstorende werkzaamheden kan stilleggen.

Versterken eigen karakter (hoofdstuk 4)

Om het karakter van Reusel-De Mierden te versterken wordt ingezet op de historische eigenheid van gehuchten, wijken, dorpen en het buitengebied. Oude plekken scheppen ruimte voor nieuwe ideeën. Jong en oud voelt zich namelijk aangetrokken tot het verleden. Het kennen van de cultuurhistorische waarden en de daarbij behorende gebruiken en verhalen van een gebied, is noodzakelijk voor welke vorm van erfgoedbeleid dan ook. Zonder de kennis over het gebied, is het uitdragen ervan richting gebruikers en bewoners van het gebied niet mogelijk. De basis van dit beleid bestaat daarom uit het benoemen van de erfgoedwaarden van de gemeente en het samenbrengen van de cultuurhistorische kennis in een erfgoedkaart met bijbehorende archeologische en cultuurhistorische waarden- en verwachtingenkaarten. De erfgoedkaart geeft volop handvatten voor het (her)gebruik van het verleden voor de toekomst.

Actiepunten:

- ✓ Opstellen communicatieplan om te zorgen dat de historische verhalen van Reusel-De Mierden aan de inwoners worden overgedragen;
- ✓ Combineren van erfgoed met het belang van andere beleidsvelden, zoals economie, recreatie en toerisme, zodat het een bijdrage kan leveren aan het versterken van de identiteit van de gemeente Reusel-De Mierden;
- ✓ In het opstellen van het ruimtelijke kwaliteitsbeleid wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan de ruimtelijke karakteristieken van het erfgoed;
- ✓ Ondersteunen en initiëren van ontwikkelingen en projecten die bijdragen aan de erfgoedbeleving binnen de gemeente; hierbij wordt uitdrukkelijk gezocht naar samenwerking met andere partijen;
- ✓ Bij ruimtelijke ontwikkelingen wordt vooraan in het proces gestuurd op het inzichtelijk en beleefbaar maken van cultuurhistorische en archeologische waarden in de openbare ruimte;
- ✓ Erfgoed in overleg met regiogemeenten en de VVV meer ontsluiten via wandel- en fietsroutes (over gemeentegrenzen heen) met bewegwijzering;
- ✓ Bevorderen dat de Erfgoed Geowiki wordt aangevuld en uitgebreid in samenwerking met de heemkundeverenigingen en de VVV.

Erfgoed verankeren (hoofdstuk 5)

De gemeente heeft de plicht waardevol cultureel erfgoed te behouden en te beschermen. Het cultureel erfgoed is vastgelegd in de archeologische verwachtingen- en waardenkaart voor het ondergrondse erfgoed en in de cultuurhistorische waardenkaart voor het bovengrondse erfgoed. Deze kaarten vormen de onderlegger voor het erfgoedbeleid en leveren de input voor de bescherming van de erfgoedwaarden in de omgevingsvisie en het omgevingsplan.

De archeologische verwachtingen- en waardenkaart geeft een overzicht van alle bekende en verwachte archeologische waarden en verwachtingen binnen het grondgebied van de gemeente Reusel-De Mierden waaraan het archeologische beleid van de gemeente is gekoppeld. Het archeologiebeleid van 2020 maakt onderscheid in 7 soorten archeologische waarden-/verwachtingen ofwel gebiedscategorieën (zie tabel 1). Archeologisch onderzoek wordt noodzakelijk geacht zodra beide vrijstellingsgrenzen overschreden worden. Hoe hoger de archeologische verwachting, des te groter is de kans dat archeologische waarden bij bodemingrepen aangetroffen worden. In gebieden met een lage verwachting bestaat er alleen bij grootschalige ingrepen een geringe kans op het aantreffen van archeologische resten. De oppervlaktecriteria voor de plangrenzen zijn dan ook gebaseerd op de archeologische trefkans. Om de burger niet overmatig te belasten met de verplichting om (soms kostbaar) archeologisch (voor)onderzoek te laten uitvoeren bij de bouw of verbouw van een woning, is in gebieden met een hoge archeologische verwachting – historische kern een maximale ondergrens van 250 m² vanuit maatschappelijk, maar in veel gevallen ook archeologische overwegingen, acceptabel.

Tabel 1 Gebiedscategorieën en bijhorende vrijstellingsgrenzen gemeente Reusel-De Mierden

Cat.	Naam	Dubbel- bestemming archeologie	Ontgravingen dieper dan	Totaal te vergraven oppervlak in m ²
1	Beschermd monument	Ja	0 cm	0 m ²
2	Archeologische waarden	Ja	40 cm	100 m ²
3	Hoge verwachting, historische kern	Ja	40 cm	250 m ²
4	Hoge verwachting	Ja	40 cm	500 m ²
5	Middelhoge verwachting	Ja	40 cm	2500 m ²
7	Lage verwachting	Nee	Vrijstelling	Vrijstelling
7	Geen verwachting	Nee	Vrijstelling	Vrijstelling

In het archeologiebeleid uit 2011 was een variabele dieptegrens opgenomen van 30 cm en 50 cm –mv bij esdekken. Na afweging van enerzijds maatschappelijke en economische belangen en anderzijds de archeologie, wordt deze dieptegrens aangepast naar een generieke diepte van 40 cm –mv voor heel Reusel-De Mierden. Normaal agrarisch grondgebruik blijft hierdoor mogelijk zonder dat archeologisch onderzoek hoeft te worden verricht. Diepwoelen, omwoelen, diepploegen, egaliseren etc. zijn activiteiten die niet vallen onder normaal agrarisch grondgebruik. Indien men hierbij dieper gaat dan 40 cm –mv is een omgevingsvergunning voor de activiteit aanleggen noodzakelijk.

De cultuurhistorische waardenkaart geeft een overzicht van alle bekende cultuurhistorische waarden binnen het grondgebied van de gemeente Reusel-De Mierden waaraan het cultuurhistorisch beleid van de gemeente is gekoppeld. Zowel bij grote als kleine ruimtelijke ontwikkelingen zal getoetst worden hoe is omgegaan met de aanwezige cultuurhistorische waarden. Door zo vroeg mogelijk in het proces rekening te houden met het eventueel aanwezige erfgoed en de omgang ermee, kan tijdig nagedacht worden over hoe erfgoed ontwikkelingen kan versterken en hoe onmogelijkheden kunnen worden omgevormd tot kansen.

Voor het afgeven van een omgevingsvergunning is een zorgvuldige afweging nodig tussen de aangevraagde wijziging of geplande ontwikkeling en de consequenties die deze wijziging of ontwikkeling heeft op de monumentale- en cultuurhistorische waarden van het pand of gebied. Wat betekent het bouwen van nieuwe woningen voor de cultuurhistorische waarde zoals aangeduid op de erfgoedkaart? Bij wijzigingen in monumenten en ensembles is er specifieke aandacht nodig om het historische beeld en structuur te behouden en te versterken. Dit geldt ook voor de instandhouding van

cultuurhistorisch waardevolle objecten. De omgevingsvergunning kan slechts worden verleend indien de cultuurhistorische waarden niet worden geschaad en bij de activiteit monumenten/slopen alleen als het belang van de monumentenzorg zich daar niet tegen verzet. In het geval van aanwezige cultuurhistorische waarden kan aan initiatiefnemers van ingrijpende ontwikkelingen om aanvullend onderzoek worden gevraagd. Dit kan afhankelijk van de werkzaamheden, cultuur-, architectuur- of bouwhistorisch onderzoek betreffen. De kennis uit het onderzoek kan vervolgens worden ingezet voor kaderstelling bij ontwikkelingen of om de ontwikkeling in harmonie met de aanwezige cultuurhistorische waarden uit te voeren.

Reusel-De Mierden heeft op dit moment een gemeentelijke monumentenlijst met 15 gemeentelijke monumenten. Deze bevinden zich op één monument na, dat in Hulsel is gelegen (pastorie), in de kern van Reusel. Door de concentratie van monumenten in Reusel kan het beeld ontstaan dat er in de andere kernen geen behoudenswaardig erfgoed aanwezig is. Dat is zeker niet het geval en blijkt wel uit de quickscan van beeldbepalende panden in het buitengebied die begin 2020 is gemaakt. Uit deze beschrijvingen van de circa 70 panden blijkt dat er nog volop gebouwen in aanmerking komen voor de status van gemeentelijk monument op basis van de architectuur-, bouw-, landschappelijke/stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarden. We starten daarom met een inhaalslag voor de aanwijzing van monumenten in de kernen en het buitengebied. De aanwijzing zal plaatsvinden via een functieaanduiding en via regels in het omgevingsplan.

Actiepunten:

- ✓ Basisregels ter bescherming van archeologische en cultuurhistorische waarden, zoals aangeduid op de archeologische verwachtingen- en waardenkaart en cultuurhistorische waardenkaart, door vertalen in bestemmings-/omgevingsplan inclusief de nieuwe ondergrenzen in oppervlakte en diepte;
- ✓ Initiatiefnemers bij ontwikkelingen stimuleren en waar nodig verplichten tot het doen van onderzoek naar de aanwezige erfgoedwaarden;
- ✓ Opstarten inhaalslag aanwijzing gemeentelijke monumenten.

Verbeteren van de kwaliteit van erfgoed (hoofdstuk 6)

Voor het verbeteren van de kwaliteit van erfgoed zullen de volgende instrumenten worden ingezet.

Actiepunten:

- ✓ Om eigenaren te helpen bij de instandhouding van monumenten en waardevol erfgoed en om bewustwording en draagvlak te creëren, zullen eigenaren actief worden benaderd en geïnformeerd. Daarnaast zullen ook professionals zoals architecten, makelaars en notarissen actief van de juiste informatie worden voorzien;
- ✓ Er zullen maatwerkgesprekken met eigenaren inzake subsidie- en fiscale en financiële mogelijkheden plaatsvinden;
- ✓ De staat van monumenten en de restauratiebehoefte zal in beeld worden gebracht middels een quickscan;
- ✓ Om herbesteding van leegstaande monumenten mogelijk te maken zullen ruimere mogelijkheden worden opgenomen in bestemmings-/omgevingsplan;
- ✓ Bouwhistorisch onderzoek dient in een zo vroeg mogelijk stadium te worden verricht, zodat het kan dienen als leidraad voor de planvorming en een toetsingskader biedt voor de beoordeling van aanvragen voor wat betreft de specifieke monumentale waarden van een pand.

- ✓ Nieuwe richtlijnen voor archeologisch/cultuurhistorisch/bouwhistorisch onderzoek en een geactualiseerde Regionale Archeologische Onderzoeksagenda zorgen voor efficiënter onderzoek;
- ✓ Bouwplannen van monumentale panden en de uitvoering in relatie tot de vergunning, zullen vooraf worden afgestemd tussen gemeente en eigenaar;
- ✓ De mogelijkheden om erfgoed binnen het handhavingsbeleid meer aandacht te geven, zullen worden onderzocht.

Organisatie en financiën (hoofdstuk 7)

Alvorens dit beleidsplan wordt uitgedragen naar inwoners en erfgoedeigenaren is het noodzakelijk om binnen de gemeentelijke organisatie de neuzen in één richting te zetten. Medewerkers in alle geledingen van de organisatie moeten kennis nemen van het erfgoedbeleid, zich bewust worden van de rol en waarde van erfgoed en (gaan) handelen in de geest van deze beleidsnota. Dit zal meer inzet vragen van de medewerker erfgoed. Bovenal zal de doorvertaling van het erfgoedbeleid in het omgevingsplan vragen om structurele uitbreiding. Naast overduidelijk incidentele projecten, zoals het aanwijzen van gemeentelijke monumenten en het opstellen van een cultuurhistorische waardenkaart, gaat het verder om structurele zaken zoals de klantcontacten en advisering over monumentenvergunningen, bestemmingsplannen en subsidies.

Actiepunten:

- ✓ Inzet van deskundigen vanuit de ODZOB meer structureel regelen via het jaarlijkse werkprogramma.
- ✓ Oormerken van landelijke bestuurslastenvergoeding en excessieve kosten archeologie in gemeentefonds en gelden aanwenden voor op te zetten erfgoedfonds.
- ✓ Onderzoek naar de mogelijkheden voor het opzetten van een erfgoedfonds voor het stimuleren van cultuurhistorische projecten.

Kerk en pastorie van Hulsel (boven) en hoeve Kuilenrode (Poppelsedijk 5, onder)

1 Waarom erfgoedbeleid

1.1 Aanleiding

Op 20 september 2011 heeft de gemeenteraad van Reusel–De Mierden het ‘Beleidsplan archeologische monumentenzorg gemeente Reusel–De Mierden’ vastgesteld samen met de erfgoedkaart en erfgoedverordening. In dit beleidsplan zijn de basisprincipes van het Europese Verdrag van Malta uit 1992 verankerd met als doel het zorgvuldiger beschermen van het in de bodem gelegen cultureel erfgoed voor toekomstige generaties. Dit verdrag is doorvertaald in de Nederlandse wetgeving in de vorm van de Erfgoedwet 2015 met als belangrijkste verplichtingen:

1. De omgang met de archeologie binnen de gemeentegrenzen is primair een verantwoordelijkheid van de gemeente;
2. De gemeente dient gebieden met (te verwachten) archeologische waarden op te nemen in bestemmingsplannen;
3. De gemeente stelt zo nodig voorwaarden bij het verlenen van omgevingsvergunningen in het kader van archeologische waarden;
4. De gemeente is verantwoordelijk voor (en aanspreekbaar op) haar beslissingen aangaande haar omgang met archeologische waarden.

Het gemeentelijk archeologiebeleid bestaat tot op heden uit een beleidsplan en een beleidskaart (met onderliggende erfgoedkaarten). Het archeologiebeleid is destijds met de andere vier Kempengemeenten afgestemd waardoor alle Kempengemeenten een vrijwel eenduidig archeologiebeleid voeren met dito kaartbeeld. In 2011 werd ook de cultuurhistorische beleidskaart – onderdeel van de erfgoedkaart – vastgesteld. Hiermee werd vooruit gelopen op de verplichting vanuit de Wet Ruimtelijke Ordening (2012) om bij het vaststellen van bestemmingsplannen naast archeologie ook rekening te houden met cultuurhistorische waarden. Het beleidsplan uit 2011 is echter erg uitgebreid en op onderdelen niet meer actueel (door bijvoorbeeld gewijzigde wetgeving). Verder was het beleid vrijwel alleen gericht op archeologie en niet breder op de cultuurhistorische waarden inclusief monumenten. Daarnaast is er ook landelijk sprake van een aantal ontwikkelingen die positionering van het erfgoedbeleid noodzakelijk maken.

De Omgevingswet legt een grote nadruk op integraliteit. Dat betekent dat erfgoed nog meer dan nu het geval is als sectoraal beleidsveld geïntegreerd wordt in het ruimtelijk domein. Gemeenten worden op basis van de Omgevingswet verplicht om een omgevingsplan vast te stellen waarin de regels over de fysieke leefomgeving en ook het ruimtelijke erfgoed worden opgenomen. Omdat de Omgevingswet pleit voor vermindering van de vergunningplicht, door bijvoorbeeld in het omgevingsplan meer te werken met algemene regels, wordt het transparant, inzichtelijk maar vooral helder maken en beschrijven van gewenste en ongewenste ontwikkelingen binnen de fysieke leefomgeving nog belangrijker dan onder het huidige omgevingsrecht. Belangen worden aan de voorzijde integraal afgewogen. Omdat er voor erfgoed geen sprake is van een omgevingswaarde (een minimumnorm, zoals bijvoorbeeld bij geluid) is goed inzicht in de cultuurhistorische waarden door middel van onderzoek van groot belang. Samen met de Erfgoedwet maakt de Omgevingswet een integrale bescherming van het erfgoed mogelijk.

De gemeente Reusel–De Mierden wil haar toekomstige beleid op deze ontwikkelingen afstemmen wat leidt tot de noodzaak om het bestaande archeologiebeleid te evalueren en te herzien tot een integraal erfgoedbeleid. Voorliggend beleidsplan is gebaseerd op het beleidsplan van 2011, maar is op onderdelen geactualiseerd, uitgebreid en aangepast aan de gewijzigde gemeentelijke inzichten of ontwikkelingen binnen de beroepsgroep.

1.2 Doelstelling

Het doel van deze nota is het huidige archeologiebeleid te herijken en te komen tot een actueel erfgoedbeleid dat recht doet aan zowel het fysieke erfgoed als andere ruimtelijke belangen. Dit beleidsplan geeft de noodzakelijke beleidskaders die voorwaarde zijn voor een consistent en heldere borging van het erfgoed in de gemeente Reusel-De Mierden. Daartoe worden strategische beleidskeuzen, activiteiten en prioriteiten voorgesteld en met welke inspanningen deze kunnen worden bereikt.

Deze nieuwe erfgoednota bouwt voort op de Erfgoedkaart en het Beleidsplan archeologische monumentenzorg van de gemeente Reusel-De Mierden uit 2011 en de Startnotitie Cultureel Erfgoed 2016. Bijvoorbeeld als het gaat om de inbedding van archeologie in de ruimtelijke ontwikkelingen. Archeologie is inmiddels volledig geïntegreerd in de systematiek van ruimtelijke ordening. Dat geldt minder voor de cultuurhistorische waarden, die buiten de beeldbepalende panden en monumenten, vaak nog buiten de boot vallen als het gaat om onderzoek. Een stroom van bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen wordt getoetst op de consequenties voor het bodemarchief en in mindere mate op cultuurhistorische en (bouw)historische waarde. De vraag dringt zich in de praktijk steeds vaker op welke locaties waar bodemingrepen plaatsvinden nader moeten worden onderzocht. En kan voorkomen worden dat een mogelijk zeer oude en waardevolle boerderij gesloopt wordt zonder onderzoek? Het fenomeen 'ondergrenzen' speelt in deze problematiek een belangrijke rol. Negen jaar na de vaststelling van de erfgoedkaart is het dan ook tijd om de balans op te maken. Wat is er gerealiseerd uit de doelstellingen zoals geformuleerd in het in 2011 vastgestelde archeologiebeleid? Zijn er wijzigingen noodzakelijk of moeten er nieuwe doelen gesteld worden? Werken de beleidsinstrumenten (verordening, beleidskaart etc..) goed of is er aanpassing nodig? Wat betekent de nieuwe wetgeving voor het beleid? En heeft het archeologie/erfgoedbeleid effect gehad op het erfgoedbesef binnen de organisatie en bij het publiek/inwoner?

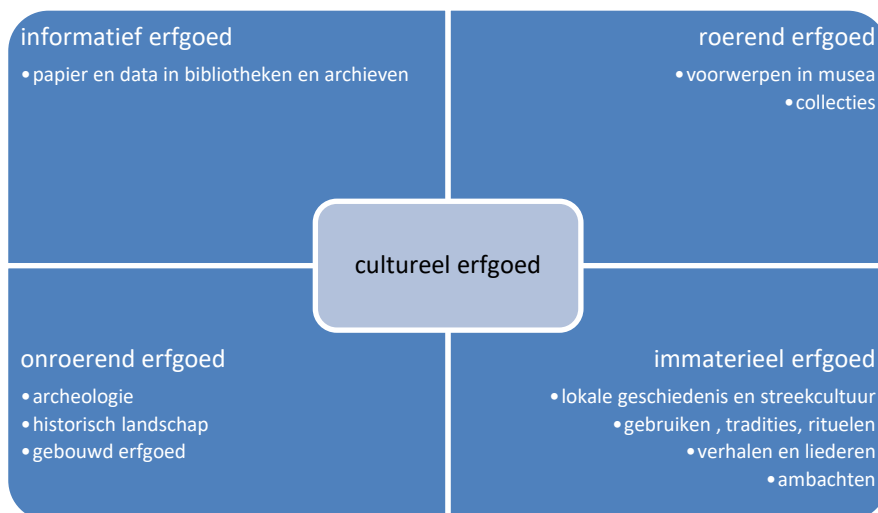
1.3 Definiëring erfgoed

Er worden vele begrippen gebruikt binnen het vakgebied. Erfgoed is een optelsom van geschiedenis, monumenten, musea, archieven, landschap en archeologie. Het gaat dus om roerend en onroerend erfgoed. Centraal staat de verbintenis daartussen. Onroerend erfgoed zoals een landschap met alle archeologische relictten en monumenten daarin en daaronder, kan niet zonder het historische verhaal van de mensen die in dat landschap leefden (dus een sterk immaterieel erfgoed). Monumenten hebben het cultuurlandschap en de natuur eromheen als context nodig om volledig tot hun recht te komen, zowel esthetisch als om hun betekenis en geschiedenis te kunnen begrijpen.

Ook de erfgoedconsument vraagt om een integrale aanpak. Zij nemen vooral het geheel waar: het klooster in een rustiek landschap, de kerk aan een aardig plein, de grafheuvels in een natuurgebied. Ze zijn niet of slechts bij uitzondering geïnteresseerd in de afzonderlijke postzegels in het album, maar in het album als geheel, of, misschien nog wel meer, in de verhalen die het album vertelt. Mensen willen het erfgoed beleven door hun eigen verhalen te verbinden aan de verhalen die het erfgoed vertelt.

Het begrip cultureel erfgoed bestrijkt de volgende gebieden:

1. onroerend erfgoed
2. roerend erfgoed
3. immaterieel erfgoed
4. informatief erfgoed

In de Erfgoedwet en Omgevingswet worden verschillende definities gehanteerd voor cultureel erfgoed:

Definitie uit de Erfgoedwet (art 1.1)

cultureel erfgoed: uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden

Definitie uit de Omgevingswet (Bijlage bij art 1.1)

cultureel erfgoed: monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen en, voor zover dat voorwerp is of kan zijn van een evenwichtige toedeling van functies aan locaties in het omgevingsplan, ander cultureel erfgoed als bedoeld in artikel 1.1 van de Erfgoedwet.

De definitie uit de Omgevingswet is dus 'smaller', omdat de Omgevingswet zich beperkt tot de fysieke leefomgeving en immaterieel erfgoed er dus per definitie niet in thuis hoort. In deze nota is ervoor gekozen om de definitie van cultureel erfgoed uit de Omgevingswet te gebruiken en waar immaterieel erfgoed ter sprake komt dit expliciet zo te noemen. Daardoor kan de nota direct worden opgenomen in het Omgevingsplan.

Onroerend erfgoed: overlappende velden

Er worden drie typen onroerend erfgoed onderscheiden:

- Archeologie (sporen van menselijke activiteiten in de bodem);
- Gebouwd erfgoed (bouwkunst en hun stedenbouwkundige structuur en samenhang);
- Historisch landschap (de historische structuren in het landschap).

Deze gebieden overlappen elkaar: het historisch landschap kan een rol spelen in dorpsgezichten, verdwenen gebouwen kunnen door archeologie weer in beeld komen, en landschappelijke structuren kunnen met archeologie soms worden verklaard. In deze nota wordt afwisselend gesproken over cultuurhistorische waarden, cultuurhistorie en/of (cultureel) erfgoed. Binnen het kader van deze nota wordt het onroerend erfgoed bedoeld.

1.4 Leeswijzer

Deze erfgoednota bestaat uit de volgende hoofdstukken:

- Hoofdstuk 1 betreft de aanleiding, doelstelling en leeswijzer.
- Hoofdstuk 2 beschrijft de erfgoedzorg tot nu toe in relatie tot het ingestoken gemeentelijke beleid en wordt ingegaan op de ingezette ambities.
- In hoofdstuk 3 worden de wettelijke beleidskaders geschetst die door het Rijk en de Provincie zijn vastgesteld en welke gevolgen die hebben voor de gemeente.
- In hoofdstuk 4 wordt globaal ingegaan op de geschiedenis van de gemeente Reusel-De Mierden en vervolgens op het versterken van het eigen karakter door in te zetten op educatie en de verbeelding van het verleden.
- In hoofdstuk 5 worden de instrumenten waarmee de gemeente zijn erfgoedbeleid kan verankeren en uitvoeren, toegelicht.
- Hoofdstuk 6 beschrijft het verbeteren van de kwaliteit voor erfgoedzorg waarbij wordt ingegaan op herbestemming, onderzoeksrichtlijnen en de onderzoeksagenda..
- Hoofdstuk 7 gaat in op de borging van kennis binnen de gemeentelijke organisatie en beschrijft de financiële kaders op het gebied van archeologie en cultuurhistorie, waarbij ingegaan wordt op de legesheffing en de opzet van een erfgoedfonds.

Restant van een akkerwal aan de Rijpershoek (boven) en zicht op Rouwenbogt 4-6, de locatie van de laatmiddeleeuwse Hoeve Ten Eynde (onder).

2 Van ambitie naar beleid

2.1 Inleiding

Erfgoed bepaalt in grote mate het karakter en de identiteit van Reusel–De Mierden. Erfgoed vertelt iets over de geschiedenis van een plek en draagt bij aan de belevingswaarde van het landschap en de bebouwde omgeving. Deze identiteit maakt dat mensen zich thuis en prettig voelen in hun omgeving. Het erfgoed vormt daarom een belangrijk onderdeel van het gemeentelijke ruimtelijke beleid. Het maakt echter ook deel uit van een samenleving die onderhevig is aan snelle veranderingen. De gemeente moet in dit kader vaak afwegingen maken van schijnbaar tegenstrijdige belangen zoals economie en cultuurhistorie. In de praktijk blijkt echter dat die belangen niet tegengesteld hoeven te zijn. Het ruimtelijke cultuurhistorische erfgoed kan immers ook van economisch belang zijn bijvoorbeeld voor het toerisme. De benutting en het versterken van bestaande cultuurhistorische waarden kan in belangrijke mate bijdragen aan het behoud en de versterking van de identiteit van de gemeente. Het erfgoedbeleid moet dan ook inspelen op ruimtelijke ontwikkelingen omdat cultuurhistorische waarden als inspiratiebron in hoge mate bij kunnen dragen aan een kwaliteitsverbetering van het landschap en de historische kernen.

Om bovenstaand te realiseren is het nodig om het erfgoedbeleid af te stemmen op het reeds ingezette beleid ten aanzien van erfgoed. Om meer inzicht te krijgen in de ambitie en visie van de gemeente, zijn de volgende documenten van belang, namelijk:

- Beleidsplan Archeologische Monumentenzorg gemeente Reusel–De Mierden 2011
- Toekomstvisie 2030 van de gemeente Reusel–De Mierden uit 2013
- Omgevingsvisie van de gemeente Reusel–De Mierden uit 2018
- Startnotitie Cultureel Erfgoed 2016
- Verbinden door cultuur, Cultuurbeleid Reusel–De Mierden 2014–2018
- Startnotitie actualisatie beleid ruimtelijke kwaliteit 2020

2.2 Erfgoedzorg tot nu toe

In 2012 is er in samenwerking met de Kempengemeenten een erfgoedkaart opgesteld waarop ruimschoots aandacht is geschonken aan het ruimtelijk erfgoed, zoals historische verkavelingspatronen, wegen en paden, cultuurlandschap, archeologie en gebouwen. Voor het ondergronds erfgoed is een apart archeologiebeleid opgesteld. Toch is er van een integrale benadering van erfgoed tot nu toe nauwelijks sprake geweest. Met integraal bedoelen we aandacht voor erfgoed binnen alle beleidsterreinen. Bovendien is er tegenwoordig in de erfgoedsector veel meer aandacht voor integraliteit en is onze blik op erfgoed verbreed van een object–gerichte benadering naar een gebiedsgerichte aanpak. Een integrale benadering betekent ook een mentaliteitsverandering in het denken over en de omgang met erfgoed. In deze nota geven we hier verder invulling en inhoud aan.

Om na te gaan waar en hoe de archeologie en cultuurhistorie momenteel geborgd is in het gemeentelijke beleid, is nagegaan welke instrumenten hiervoor ter beschikking staan en hoe deze worden toegepast.

2.2.1 Erfgoedverordening

In de erfgoedverordening van de gemeente Reusel–De Mierden (vastgesteld in 2011) zijn regels conform het gemeentelijke archeologiebeleid opgenomen om, vooruitlopend op de noodzakelijke vastlegging van de archeologische waarden en verwachtingen in bestemmingsplannen, het archeologische bodemarchief te kunnen beschermen. Hiermee werd voorkomen dat gewacht moest worden op aanpassing van alle plannen binnen de gemeente en werd er een directe bescherming

gecreëerd voor het hele grondgebied van de gemeente. De praktijk wijst echter uit dat de regels, zoals deze ten aanzien van de archeologische verwachtingsgebieden in de erfgoedverordening zijn opgenomen, niet werden/worden geraadpleegd door de vergunningverleners. Dit instrument lijkt dan ook niet te werken wat betreft archeologie.

Voor een objectieve weging van de archeologische en cultuurhistorische waarden is bij het aanwijzen van een monument in 2011 de 'erfgoed meetlat' ontwikkeld, die gekoppeld is aan de erfgoedverordening en het archeologiebeleid. Aan de hand van de kwaliteitscriteria gaafheid/herkenbaarheid, zeldzaamheid en belevingswaarde kunnen zowel afzonderlijke objecten als samenhangende gebieden volgens een vast en inzichtelijk stramen gewaardeerd worden. Dit instrument is bij het aanwijzen van diverse gemeentelijke monumenten naar tevredenheid toegepast en zal dan ook worden voortgezet met dit nieuwe erfgoedbeleid (*zie bijlage 1*). De mogelijkheid tot het aanwijzen van beschermde archeologische en cultuurhistorische monumenten, ook onderdeel van de erfgoedverordening, is tot op heden echter niet gebruikt.

2.2.2 Bestemmingsplan en omgevingsvergunning

Om na te gaan of de gemeente de archeologische waarden en verwachtingen, zoals vastgelegd in het gemeentelijke archeologiebeleid, ook voldoende heeft geborgd in het bestemmingsplan, is een inventarisatie van de archeologie gemaakt van de twee grootste bestemmingsplannen van Reusel-De Mierden.

Het vastgestelde archeologiebeleid uit 2011 is tot op heden nog niet doorvertaald in het bestemmingsplan Buitengebied. Zowel de verwachtingszones als de ondergrenzen met betrekking tot archeologisch onderzoek komen niet overeen met het vastgestelde gemeentelijke beleid. Voor archeologisch waardevolle gebieden wordt uitgegaan van 50 m² en een diepte van 40 cm. Voor gebieden met een archeologische verwachtingswaarde geldt een grens van 100 m² en een diepte van 40 cm onder maaiveld. Opvallend hierbij is dat bij de bouwregels archeologisch onderzoek pas verplicht is bij bouwwerken groter dan 5.000 m².

In het bestemmingsplan “Stedelijk gebied 2018” zijn de zones met archeologische verwachtingen en waarden van de gemeentelijke verwachtingen- en waardenkaart wel opgenomen. Ook de regels Waarde archeologie komen overeen met de ondergrenzen uit het vastgestelde archeologiebeleid.

De vastgestelde cultuurhistorische waardenkaart uit 2011 ontbreekt in beide bestemmingsplannen. Er zijn enkel een aantal beeldbepalende panden, een ensemble en gracht opgenomen op de verbeelding en in de regels is hiervoor een aanlegvergunningstelsel opgenomen.

Geconcludeerd kan worden dat de in 2011 vastgestelde archeologische verwachtingen- en waardenkaart en cultuurhistorische waardenkaart nog niet goed zijn doorvertaald in de bestemmingsplannen. In het buitengebied zijn hierdoor enerzijds mogelijk onnodige archeologische onderzoeken uitgevoerd, aangezien uitgegaan wordt van een grofmazige landelijke verwachtingen- en waardenkaart met strenge oppervlakte normen. Anderzijds zullen mogelijk ook archeologische waarden verloren zijn gegaan doordat een archeologische onderzoeksplicht ontbrak.

In de Omgevingswet zal de omgang met erfgoedwaarden geborgd worden door maatwerkregels op te nemen in het omgevingsplan, die de huidige regels in de bestemmingsplannen en erfgoedverordening vervangen.

2.3 Toekomstvisie 2030

De Toekomstvisie van de gemeente Reusel–De Mierden uit 2013 beschrijft het gewenste beeld van de gemeente in 2030. Hierin wordt onder meer het behoud van het landelijke en dorpse karakter benadrukt en vormt het behoud van cultuurhistorische waarden de richtlijn bij nieuwbouw. De gestelde ambities die zich richten op erfgoed vormen de herbestemming van bestaande gebouwen en het herstellen van het Kempische landschap. Door bestaande gebouwen een herstemming te geven, blijven belangrijke plekken behouden en het historisch aanzicht intact. Het Kempisch landschap is te herstellen met meer houtwallen, laanstructuren, bossen, weilanden en groene ruimtes, maar ook schaapherders, boswachters en boeren kunnen hierin helpen. Ook de trots op het historisch en cultureel erfgoed wordt als duidelijke ambitie benoemd door het benutten van historische locaties. De Heemkundekringen kunnen hierin van betekenis zijn. Er wordt naar gestreefd dat in 2030 het publiek het historisch erfgoed meer dan vroeger waardeert.

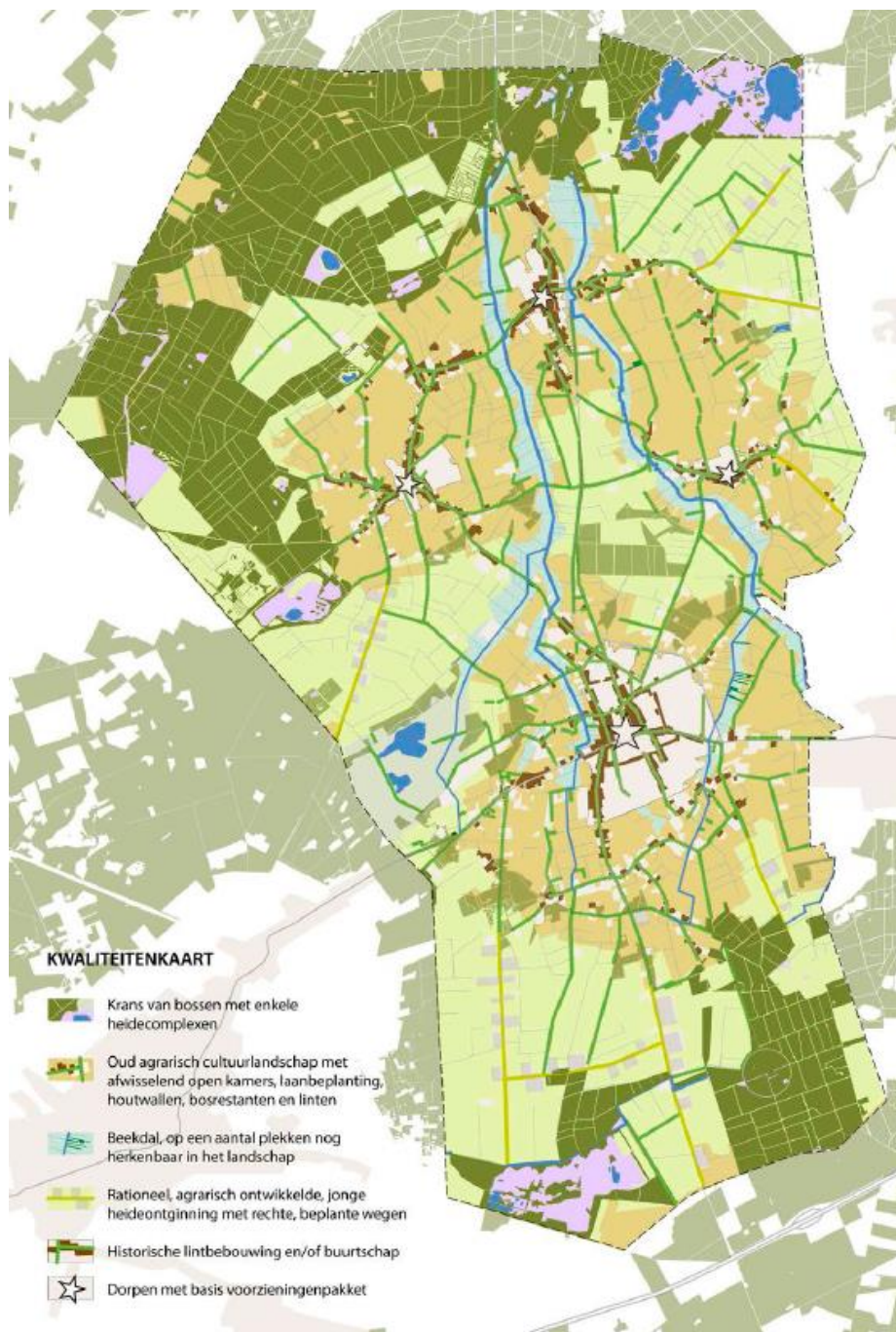
2.4 Omgevingsvisie Reusel–De Mierden

De Omgevingsvisie van de gemeente Reusel–De Mierden borduurt voort op de Toekomstvisie van 2013 en schetst het panorama voor de toekomst. Hierbij is ervoor gekozen om niet het eindbeeld, maar de strategie om er te komen vast te leggen.

In de Omgevingsvisie wordt de kwaliteit van het Kempische landschap als volgt omschreven: “Opvallend is de ‘kamerstructuur’ in het landschap, de afwisseling van open ruimtes omzoomd door grotere en minder grote boselementen. Uitgestrekte bos- en heidegebieden en vennen liggen als een krans om het gebied heen. In het gebied liggen afwisselend open akkerland met coulissen van lanen, houtwallen van oude kampen structuren en boselementen, kleine dorpen, linten en buurtschappen met kenmerkende langgevelboerderijen en historische laanbeplanting.”

Er worden verschillende gebiedsstrategieën beschreven:

- Voor de waardevolle natuurgebieden, de cultuurhistorisch waardevolle elementen en de beeldbepalende linten en buurtschappen moet worden voorkomen dat ontwikkelingen hoge bestaande waarden (cultuurhistorie, natuur, maatschappelijke waarde) aantasten en bijdragen aan de verbetering van de bestaande waarden, hetzij in kwaliteit hetzij in omvang.
- Voor de verouderde bedrijfslocaties in de kernen, de herinvulling van leegstaande beeldbepalende complexen in de kernen en in onbruik geraakte erven in de linten geldt dat ruimte geboden wordt aan niet belastende “rode” functies onder de harde voorwaarde dat tegelijkertijd bos en/of natuur wordt aangelegd, landschappelijke inpassing wordt gerealiseerd en (recreatieve) langzaam verkeersroutes worden aangelegd en verbeterd.
- In de agrarische cultuurlandschappen, de bedrijventerreinen bij Hooge en Lage Mierde, de openbare ruimte in de centra van Reusel, Hooge en Lage Mierde en Hulsel kan het Kempisch karakter in landschappelijke en cultuurhistorische zin worden versterkt door erfgewijze ontwikkeling met een passende vorm, schaal en maat van bebouwing en inbedding in het onderliggende landschap.

De Kwaliteitenkaart van Reusel-De Mierden, uit de Omgevingsvisie 2018.

2.5 Startnotitie Cultureel Erfgoed en Cultuurbeleid

Ook in de nota “Verbinden door cultuur, Cultuurbeleid Reusel-De Mierden 2014–2018” wordt het belang van erfgoed benadrukt. De gemeente ziet het als haar taak om gezamenlijk met het lokale erfgoedveld kennis over het plaatselijke erfgoed over te dragen aan haar inwoners. Doel is om inwoners meer bewust te maken van het unieke karakter van de eigen leefomgeving en draagvlak te creëren voor erfgoedbehoud. Dit gebeurt door erfgoed te ontsluiten en ‘beleefbaar’ te maken en door structurele communicatie over erfgoed en -projecten.

Op 20 september 2016 is vervolgens de Startnotitie Cultureel Erfgoed 2016 vastgesteld door de Raad. Hierin zijn de beleidskaders voor borging van het cultureel erfgoed opgenomen, zoals de

erfgoedverordening en de Cultuurhistorische waardenkaart uit 2011. Doel van de notitie was het voeren van een actiever beleid met betrekking tot het cultureel erfgoed door het laten groeien van het historisch besef onder de bevolking en het borgen van cultureel erfgoed. Concreet heeft dit in de jaren hierna geleid tot de aanwijzing van meerdere panden tot gemeentelijk monument.

Naast de bescherming van monumentale gebouwen wordt hierin ook aandacht gevraagd voor andere aspecten van het erfgoedbeleid zoals erfgoededucatie voor jongeren en het beleefbaar maken van erfgoed voor toerisme en recreatie. In “Verbinden door cultuur, Cultuurbeleid Reusel–De Mierden 2014–2018” zijn een aantal concrete projecten benoemd welke deels al in uitvoering waren:

- Erfgoed/archeologie op een informatieve en aantrekkelijke wijze publiceren op onze gemeentelijke website, een link maken met <https://atlas.odzob.nl/erfgoed/>.
- Erfgoed meer ontsluiten via korte en lange afstandroutes (over gemeentegrenzen heen) met bewegwijzering voor wandelaars en fietsers.
- Aantrekkelijke en informatieve erfgoed(rust)punten langs genoemde routes (hier zijn de heemkundeverenigingen al mee bezig). Zo kunnen archeologische structuren van belangrijke gebouwen zichtbaar gemaakt worden in het straatbeeld, bijvoorbeeld door markerende bestrating, een voorbeeld hiervan is de oude kerk in het park in Hulsel;
- Onderzoeken of het interessant is om een onderwijsproject over ‘cultureel erfgoed beleven’ te laten ontwikkelen door basisscholen, heemkunde verenigingen, bibliotheek, Erfgoed Brabant.
- Jaarlijks reikt de gemeente de cultuurprijs uit, voor de nominaties extra aandacht vragen voor particulieren of lokale organisaties die zich bijzonder hebben ingezet voor behoud van erfgoed in de gemeente.
- Voor de Erfgoed Geowiki gaat een lokale werkgroep aan de slag om informatie te verzamelen en op de Erfgoed Geowiki te plaatsen. Bevorderen dat de Erfgoed Geowiki wordt aangevuld en uitgebreid in samenwerking met de heemkundeverenigingen en de VVV.

In de startnotitie zijn hier nog de volgende ideeën aan toegevoegd:

- Het betrekken van de bevolking en vrijwilligers bij opgravingen;
- Het tentoonstellen van vondsten en het zichtbaar maken van archeologische onderzoeken;
- Meer aandacht voor het borgen van verhalen in relatie tot ons erfgoed, zoals de sigarenindustrie, de wereldoorlogen, de ontwikkeling van de landbouw, het veranderde landschap, de grote gezinnen, het katholicisme, het onderwijs, onze relatie met de Belgen.

2.6 Actualisatie beleid ruimtelijke kwaliteit

Tot slot loopt parallel aan het opstellen van dit erfgoedbeleid, het actualiseren van het beleid ten aanzien van de ruimtelijke kwaliteit. In de ‘Startnotitie actualisatie beleid ruimtelijke kwaliteit’ wordt een voorlopige koers en een aantal keuzes voorgelegd met betrekking tot het ruimtelijke kwaliteitsbeleid van de gemeente Reusel–De Mierden. Doel van het ruimtelijke kwaliteitsbeleid is het borgen van een aantrekkelijke leefomgeving. Bij de toetsing van de ruimtelijke kwaliteit van nieuwe plannen vormen de cultuurhistorische waardenkaart en de uitgangspunten uit de erfgoednota samen met de gebieden uit de Omgevingsvisie de basis. Zo hebben de gebieden met cultuurhistorische (ensemble)waarden een kritisch toetsingsniveau, evenals ontwikkelingsgebieden (via beeldkwaliteitsplannen) en de belangrijkste toegangswegen van de kernen. Verder wordt voorgesteld om uit te gaan van een gebiedsgerichte benadering bij het behouden, versterken en eventueel herstellen van de cultuurhistorisch waardevolle eigenschappen van de kernen en het buitengebied. Dit sluit aan bij de Erfgoedwet en Omgevingswet waarbij de nadruk niet langer ligt op het object-, maar vooral het gebiedsniveau (integrale afweging).

2.7 Ambitie en beleidsthema's

We concluderen uit bovenstaande beleidsstukken dat er bestuurlijk een groot draagvlak en ambitie is voor behoud en ontwikkeling van de cultuurhistorische waarden. Het erfgoed van Reusel-De Mierden kunnen en willen we in de toekomst meer benutten. We zijn trots in de Kempen te wonen en te werken en willen dat uitdragen. Daarom stellen we ons ten doel dat de gemeente rijker wordt door de inzet van de kwaliteiten en de aantrekkingskracht van het erfgoed. We willen verbondenheid creëren tussen de historie en de huidige inwoners/gebruikers.

Het verrijken van de gemeente met iets wat al eeuwen aanwezig is, vraagt om een duidelijke concretisering in ambities en acties in het te voeren erfgoedbeleid. Om deze reden zijn er vier beleidsthema's opgesteld die bijdragen aan de realisatie van het doel. Binnen elk thema bevinden zich één of meerdere concrete acties. De beleidsthema's die in deze nota puntsgewijs verder zijn uitgewerkt:

- Beschermen van erfgoed (hoofdstuk 4);
- Versterken eigen karakter (hoofdstuk 5);
- Erfgoed verankeren (hoofdstuk 6);
- Verbeteren van de kwaliteit van erfgoed (hoofdstuk 7).

Dit betekent overigens niet dat de gemeente die ambities ook allemaal zelf moet oppakken. Erfgoed is immers van ons allemaal en daarom wordt ingezet op gedeelde verantwoordelijkheid en partnerschap. Iedereen wordt uitgenodigd om een bijdrage te leveren aan behoud, benutting en het uitdragen van het erfgoed van Reusel-De Mierden.

Open akker ten zuiden van Vloeiend (boven) en de locatie met verbeelding van de middeleeuwse kerk bij het busstation in Reusel (onder)

3 Beschermen van erfgoed

De zorg voor het cultureel erfgoed wordt voor een groot deel bepaald door het rijk en de provincie. Het gedachtegoed van de Omgevingswet en de Erfgoedwet vormen dan ook belangrijke ingrediënten van de nieuwe erfgoednota en zijn maatgevend voor de uitgangspunten in de benadering en omgang met erfgoed. Maar ook de provincie Noord-Brabant heeft maatregelen neergelegd die betrekking hebben op erfgoed van provinciale waarde. Zonder hier al te diep op alle wetten en regels in te willen gaan, worden de belangrijkste regels aangestipt. Daarnaast wordt ook ingegaan op de wettelijke taken die hieruit voortvloeien voor de gemeente.

Van Monumentenwet 1988 naar Erfgoedwet en Omgevingswet Over duiding en omgang

Deze infographic laat zien welke aspecten van de Monumentenwet over zijn gegaan naar de Erfgoedwet en welke onderdelen overgaan naar de Omgevingswet zodra die in werking treedt. (Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.)

3.1 Erfgoedwet

Samen met de Omgevingswet maakt de Erfgoedwet de integrale bescherming van het cultureel erfgoed mogelijk. De Erfgoedwet bundelt wetten op het gebied van museale objecten, musea, monumenten, archeologie en archieven. In de wet is vastgelegd hoe er met het cultureel erfgoed wordt omgegaan, wie daarbij welke verantwoordelijkheid heeft en hoe het toezicht daarop wordt uitgevoerd.

In de Erfgoedwet is opgenomen dat een eigenaar moet zorgen dat zijn of haar rijksmonument zodanig onderhouden wordt, dat het behoud gewaarborgd is. Wanneer onvoldoende onderhoud leidt tot verval en schade is het de taak van de gemeente om handhavend op te treden. De gemeente mag daarbij niet wachten tot een ingrijpende restauratie nodig is. Om dat te kunnen bepalen is de gemeente verplicht de staat van de monumenten te monitoren. Dit kan alleen door periodiek (visuele) bouwkundige inspecties uit te voeren. Door tijdig ingrijpen wordt onnodig verlies aan het erfgoed voorkomen.

Om de kwaliteitsborging in de archeologie te moderniseren en om de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van archeologische opgravingen zoveel mogelijk bij de markt neer te leggen, is de opgravingsvergunning vervangen door een wettelijk geregeld certificeerend. Alleen gecertificeerde

bedrijven of organisaties mogen archeologische resten opgraven. Deze kwaliteitsborging richt zich op een zorgvuldige inrichting van processen.

3.2 Veranderingen als gevolg van de Omgevingswet

Tot voor kort vond de bescherming van erfgoed met name plaats door aanwijzing; rijksmonumenten op basis van de Erfgoedwet en gemeentelijke monumenten op grond van de gemeentelijke erfgoedverordening. Met de komst van de Omgevingswet zal bescherming plaats gaan vinden door het opnemen van rijks- en gemeentelijke monumenten in het omgevingsplan en een hieraan gekoppeld vergunningstelsel. Daarnaast is de nadruk bij het beschermen van cultureel erfgoed verschoven van het individuele monument naar de omgevingskwaliteit. Het gaat niet alleen om de voorkant van een pand maar net zozeer over de samenhang met het interieur, de erfinrichting en de omgeving. Op dit moment vormen verschillende wetten nog het fundament voor de bescherming van rijksmonumenten en archeologie (Erfgoedwet, Monumentenwet 1988 en Besluit Ruimtelijke Ordening). Na 2021 zal de gehele erfgoedzorg zijn geregeld binnen de Erfgoedwet en de Omgevingswet.

In de Erfgoedwet is alles opgenomen wat betrekking heeft op het behoud en beheer van cultureel erfgoed in brede zin, zoals instandhouding monumenten, aanwijzingsprocedures voor erfgoed en dergelijke. In de Erfgoedwet zijn nieuwe regels geïntroduceerd ten aanzien van onderhoudsplicht van eigenaren van rijksmonumenten en de mogelijkheid om een ensemble aan te wijzen, bestaande uit functioneel onlosmakelijk (zowel nagel- als niet-nagelvast) met elkaar verbonden roerend en onroerend erfgoed. Met betrekking tot gebouwde rijksmonumenten, niet zijnde woningen, zorgt het rijk voor restauratiesubsidies (bepaalde subsidies lopen via de provincies) en onderhoudssubsidies (SIM-subsidies).¹

In de Omgevingswet is erfgoed als ruimtelijke factor stevig verankerd. Dat betekent onder meer dat in de Omgevingswet specifieke regels zijn opgenomen vanuit de zorgplicht die de gemeente heeft om het cultureel erfgoed in stand te houden.² De belangrijkste taken voor de gemeente voortvloeiend uit de regelgeving van de rijksoverheid zijn:

1. Er wordt een brede definitie van cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving gehanteerd. Het gaat om gebouwde en aangelegde monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten én cultuurlandschappen.
2. De gemeente moet aantasting van de omgeving van beschermde monumenten voorkomen. Dat moet voor zover die aantasting een negatieve invloed heeft op het aanzicht of de waardering van die monumenten. Dit geldt voor alle beschermde monumenten: rijksmonumenten, provinciale en gemeentelijke monumenten. Hiervoor moeten gemeenten regels opnemen in het omgevingsplan.
3. In de omgevingsvisie staan de ontwikkelingen en ambities op lange termijn voor bouwwerken, infrastructuur, cultureel erfgoed, bodem, lucht, natuur en andere aspecten van de fysieke leefomgeving. Dat betekent onder meer dat aangegeven moet worden hoe de gemeente met zijn erfgoed omgaat en de instandhouding ervan voor de lange termijn waarborgt.
4. Het omgevingsplan komt in de plaats van het huidige bestemmingsplan en de gemeentelijke erfgoedverordening. Ook de regels voor de bescherming van rijksmonumenten en rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten vallen daaronder. Hierbij moeten de regels die zijn

1 Zie <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/subsidie-woonhuismonumenten/woonhuissubsidie-instandhoudingssubsidie-of-lening>

2 Instandhoudingsplicht (Artikel 10.18 Erfgoedwet en 11 lid 1 Monumentenwet 1988 in overgangsrecht Erfgoedwet).

opgenomen in het instructiebesluit worden gehanteerd.³ Verder gebeurt het aanwijzen van gemeentelijke monumenten straks via het omgevingsplan.

5. De taken en bevoegdheden van de huidige monumentencommissie of commissie voor welstand en monumenten vervallen van rechtswege bij inwerkingtreding van de Omgevingswet. De gemeente moet dan een nieuwe gemeentelijke adviescommissie instellen. De minimale wettelijke taak van de gemeentelijke adviescommissie is het uitbrengen van advies over vergunningaanvragen met betrekking tot rijksmonumenten (uitgezonderd archeologische rijksmonumenten). Gemeenten kunnen er voor kiezen meer taken toe te bedelen aan deze adviescommissie.
6. De gemeente wordt verantwoordelijk voor de vergunningverlening voor het verstoren van archeologische rijksmonumenten, in het geval er sprake is van een meervoudige aanvraag (dus als er ook nog andere omgevingsvergunningen nodig zijn voor samenhangende activiteiten).
7. In de Omgevingswet is geregeld dat in het geval van archeologische toevalsvondsten van algemeen belang niet alleen de minister van OCW, maar ook de gemeente bodemverstorende werkzaamheden kan stilleggen.
8. De instandhoudingsplicht houdt bij de Omgevingswet een 'zorgplicht' in dat een ieder moet zorgdragen dat het monument zodanig wordt onderhouden dat het behoud ervan gewaarborgd is. De gemeente heeft hierin een toezichts- en handhavende taak.
9. Het toetsingskader voor een sloopvergunning binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht moet in het omgevingsplan worden opgenomen.
10. Gemeenten moeten via een Omgevingsloket op uniforme wijze de gegevens vanuit de bronnen ontsluiten, en deze bovendien vertalen naar gebruikstoepassingen. Dit heet het Digitale Stelsel van de Omgevingswet (DSO). Bedoeling van dit stelsel is dat initiatiefnemers, belanghebbenden en het bevoegd gezag straks met een klik op de kaart alle beschikbare informatie met rechtsgevolgen kunnen raadplegen, die nodig is voor het gebruik van de Omgevingswet. Een digitale databank met cultuurhistorische waardenkaart waarop al het erfgoed bij elkaar gebracht is, is hiervoor een beproefd instrument.

3.3 Beschermen van erfgoed in het omgevingsplan

Gemeenten moeten in hun omgevingsplan rekening houden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed. Artikel 13.6 Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) geeft aan gemeenten de mogelijkheid om in het omgevingsplan maatwerkregels te stellen ter invulling van de specifieke zorgplicht. Voor cultureel erfgoed dat voor bescherming in aanmerking komt, zal een toereikend beschermingsregime opgenomen moeten worden in het omgevingsplan. Ook kan de gemeente in het belang van archeologische monumentenzorg regels stellen over archeologisch onderzoek.

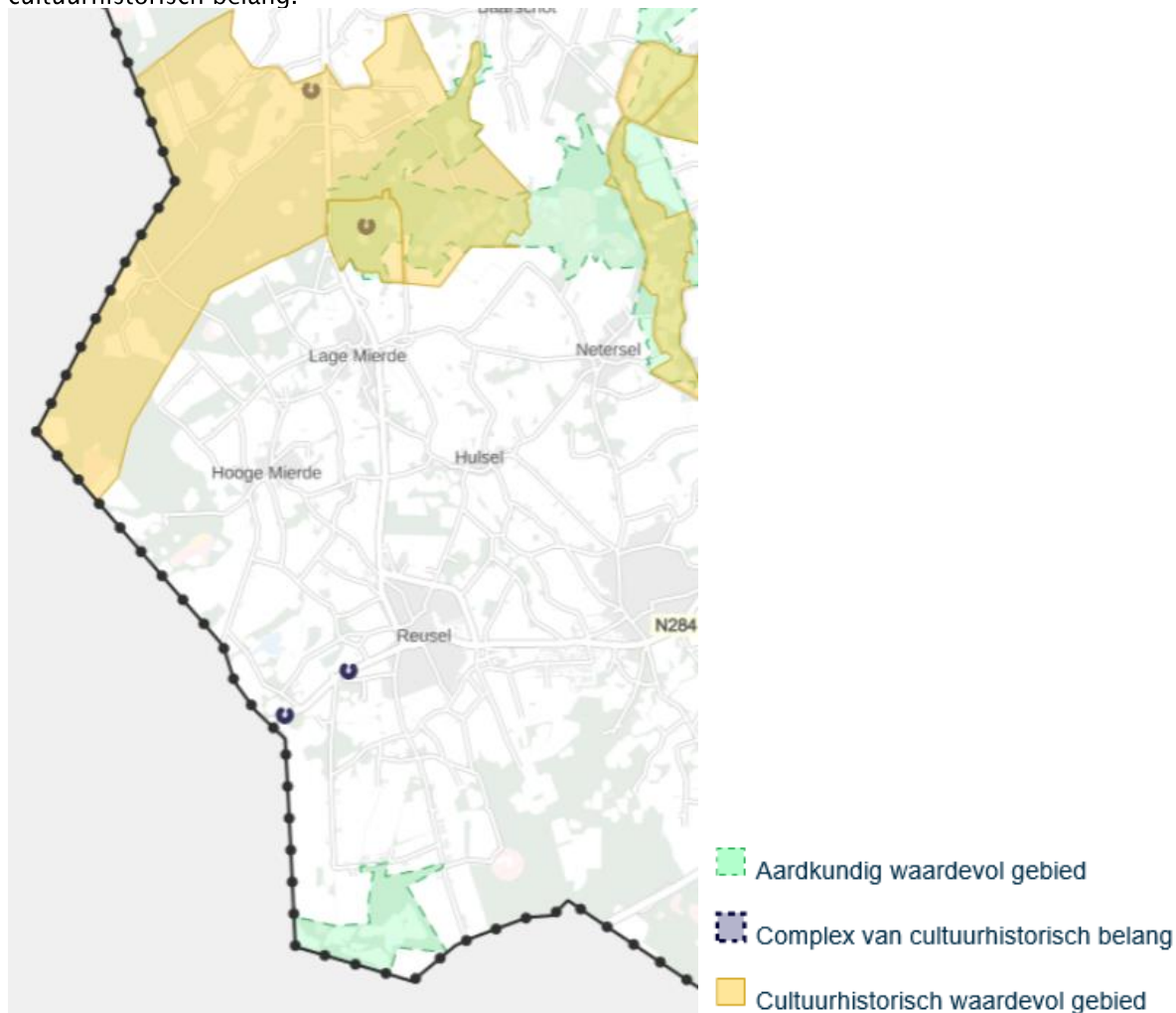
Bij het beschermen van cultureel erfgoed in het omgevingsplan moet de gemeente ook rekening houden met bepaalde uitgangspunten die worden opgelegd vanuit het Rijk en/of provincie. Het Rijk geeft hiervoor instructieregels (artikel 5.130 lid 2 van het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl)) en de provincie kan instructieregels voor de gemeente opnemen in de omgevingsverordening. Deze gaan over:

1. ontsiering, beschadiging of sloop van beschermde monumenten of archeologische monumenten
2. gebruik van monumenten ter voorkoming van leegstand

³ Het gaat daarbij om regels die in het omgevingsplan moeten worden opgenomen voor: het voorkomen van ontsiering, beschadiging of sloop van in het plan beschermde monumenten; het voorkomen van verplaatsen van zulke monumenten, tenzij voor het monument noodzakelijk; het bevorderen van het gebruik van monumenten; het voorkomen van aantasting van het karakter van beschermde dorps- en stadsgezichten en van cultuurlandschappen door sloop van bestaande gebouwen, bouw van nieuwe of andere veranderingen; het conserveren / in stand houden van archeologische monumenten, bij voorkeur 'in situ'.

3. aantasting van de omgeving van een beschermd monument
 4. aantasting van karakteristieke stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen
 5. conserveren en in stand houden van archeologische monumenten
- 1) Een in het omgevingsplan (voor)beschermd monument of archeologisch monument mag niet ontsierd, beschadigd of gesloopt worden. Om invulling hieraan te geven kan de gemeente bijvoorbeeld een verbod in het omgevingsplan opnemen om beschadiging of vernieling door andere activiteiten of vandalisme te voorkomen. Een ander voorbeeld is dat de gemeente een vergunningstelsel in het omgevingsplan kan opnemen. Dit vergunningstelsel verbiedt dan om zonder omgevingsvergunning een gemeentelijk monument te slopen, te verstoren, te wijzigen of het zo te herstellen of te gebruiken dat het wordt ontsierd of in gevaar gebracht.
 - 2) Leegstand betekent op termijn verval. Daarom moet de gemeente leegstand van monumenten zoveel mogelijk voorkomen. Daarvoor kan mogelijk een wijziging in gebruik (herbestemming) nodig zijn of aanpassing aan hedendaagse eisen. Dit uiteraard rekening houdend met de monumentale waarden.
 - 3) De gemeente moet aantasting van de omgeving van in het omgevingsplan beschermde monumenten voorkomen ter bescherming van die monumenten. Het gaat daarbij niet zozeer om het voorkomen van de aantasting van de omgeving op zich, maar om een aantasting die het desbetreffende monument ontsiert of beschadigt. Het verrichten van activiteiten of de aanwezigheid van een (bouw)werk in de omgeving van een beschermd monument kan bijvoorbeeld het aanzicht en de waardering van dat monument negatief beïnvloeden. Naast het voorkomen van achteruitgang heeft het opwaarderen van de directe omgeving van een beschermd monument een positieve invloed op de waardering en beleving ervan. Artikel 7 van het verdrag van Granada verplicht daarom tot maatregelen om de kwaliteit van de openbare ruimte rond beschermde monumenten en in beschermde stads- en dorpsgezichten en beschermde cultuurlandschappen te verbeteren.
 - 4) De gemeente kan in het omgevingsplan daarvoor in aanmerking komende stads- en dorpsgezichten beschermen. Dit doet de gemeente vanwege hun schoonheid, de onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang van de samenstellende onroerende zaken of hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde. Op vergelijkbare wijze kan de gemeente in het omgevingsplan ook (delen van) cultuurlandschappen beschermen. De gemeente moet de aantasting van het karakter van beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen voorkomen. Het kan hier bijvoorbeeld ook gaan om aantasting van de groenaanleg en (water)structuren die onderdeel uitmaken van de te beschermen karakteristieken van het beschermd gezicht.
 - 5) De gemeente moet de op haar grondgebied aanwezige archeologische monumenten inventariseren en analyseren. Vervolgens moet de gemeente in het omgevingsplan rekening houden met de bekende en aantoonbaar te verwachten archeologische monumenten. Hierbij is het uitgangspunt conserveren en in stand houden. Aantoonbaar te verwachten betekent dat de verwachting gebaseerd moet zijn op relevante archeologische, bodemkundige of historische informatie. Conserveren en in stand houden doet de gemeente bij voorkeur in de bodem: behoud in situ. Het doel daarvan is om het bodemarchief als bron van kennis van ons verleden en van cultuurbeleving beschikbaar te houden voor komende generaties. Dit kan de gemeente bijvoorbeeld doen door een verbod op bodemverstorende activiteiten op te nemen in het omgevingsplan voor locaties waar dat nodig is. Een belangrijk instrument in het omgevingsplan is een archeologische onderzoeksplicht bij activiteiten die een (te verwachten) archeologisch monument kunnen verstoren.

In de Interim Omgevingsverordening van de provincie Noord-Brabant (geconsolideerd 1-3-2020)⁴ zijn ook instructieregels opgenomen. Met deze regels kan de provincie een opdracht geven aan gemeenten over onderwerpen die zij in het bestemmingsplan moeten opnemen of aan het waterschap over de manier waarop ze hun taken uitvoeren. Het gaat voor Reusel-De Mierden om instructieregels die betrekking hebben op aardkundige waarden, cultuurhistorisch waardevol gebied en complexen van cultuurhistorisch belang.

Uitsnede uit de kaart van de Interim Omgevingsverordening van de provincie Noord-Brabant met daarop geprojecteerd de aardkundige en cultuurhistorische waarden.⁵

In de instructieregels wordt aan gemeenten voorgeschreven om voor deze gebieden van provinciaal belang in het bestemmingsplan/ omgevingsplan passende regels op te nemen ter bescherming van de aardkundige of cultuurhistorische waarden en kenmerken van de onderscheiden gebieden. Daarnaast zijn ontwikkelingen hier mede gericht op behoud, herstel of de duurzame ontwikkeling van de aardkundige en cultuurhistorische waarden en kenmerken zoals beschreven in de Aardkundig Waardevolle Gebiedenkaart Noord-Brabant⁶ en de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Brabant.

⁴ <https://noord-brabant.tercera-ro.nl/MapView/Default.aspx?id=NLMRO9930InterimOvrgc-0320>

⁵ Zie ook: <https://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1dab0b45b3234ffa8090a4bc8ae06f8>

⁶ <https://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=ae83285be89f4501b60b1346cf9c3acd>

Voor complexen van cultuurhistorisch belang is verder bepaald dat alleen de bestaande bebouwing en de bestaande planologische gebruiksactiviteit zijn toegelaten, tenzij nieuwvestiging van functies bijdraagt aan het behoud of het herstel van het cultuurhistorisch karakter van het complex en past binnen de ontwikkelingsrichting van het gebied waarin het complex is gelegen.

3.4 Bescherming in de praktijk

Bescherming vindt plaats door in het omgevingsplan een vergunningstelsel op te nemen. Voor bepaalde ingrepen betekent dit dat vanwege de mogelijke aanwezige waarden een omgevingsvergunning noodzakelijk is dan wel dat er aanvullende eisen worden gesteld aan de reeds verplichte omgevingsvergunning. Voordat er aan een initiatiefnemer een omgevingsvergunning kan worden verleend, moet eerst worden vastgesteld wat de archeologische of cultuurhistorische waarde van het terrein of gebouw is. Als dat nog niet bekend is, kan de gemeente van de vergunningaanvrager verlangen om archeologisch dan wel cultuurhistorisch onderzoek te laten verrichten. De gemeente kan dan bijvoorbeeld voor ingrepen van een bepaalde omvang van de aanvrager verlangen dat (nader) waarderend cultuurhistorisch (bijv. bouwhistorisch) onderzoek wordt verricht ten einde de cultuurhistorische waarde van het gebied beter te kunnen vast stellen en daardoor meewegen. De kosten daarvan komen voor rekening van de aanvrager. Bij de vergunningsaanvraag dient de eindrapportage van het waarderend onderzoek mee ingediend te worden. Op basis van de onderzoeksresultaten neemt de gemeente een besluit over het verlenen van een vergunning en kan de gemeente randvoorwaarden stellen aan de omgevingsvergunning. Ook de kosten van deze maatregelen komen voor kosten van de initiatiefnemer.

Beschermen van erfgoed betekent overigens niet dat er niks meer mag veranderen aan een beschermd of waardevol object. Als de cultuurhistorische of monumentale waarden van een object of pand worden gerespecteerd is het geen probleem om wijzigingen aan te brengen. Bij een vergunningaanvraag wordt getoetst of deze waarden niet onevenredig worden aangetast. Als dat wel het geval is, vindt een belangenafweging plaats, waarbij wordt gekeken of de andere belangen dermate zwaarwegend zijn dat zij aantasting van de cultuurhistorische waarden rechtvaardigen.

De oude pastorie in Lage Mierde, inmiddels getransformeerd tot groepsaccommodatie (bron: <https://www.tipreusel-demierden.nl>).

Actiepunten:

- ✓ In de omgevingsvisie moet worden aangegeven hoe de gemeente met zijn erfgoed omgaat en de instandhouding ervan voor de lange termijn waarborgt.
- ✓ De gemeente moet aantasting van (de omgeving van) beschermde rijks- en gemeentelijke monumenten, cultuurhistorische en archeologische verwachtingswaarden voorkomen door het opnemen van instructie- en/of maatwerkregels in het omgevingsplan.
- ✓ De gemeente kan in het omgevingsplan daarvoor in aanmerking komende stads- en dorpsgezichten en (delen van) cultuurlandschappen beschermen.
- ✓ Met ingang van de Omgevingswet moet de gemeente een gemeentelijke adviescommissie instellen. De minimale wettelijke taak van de gemeentelijke adviescommissie is het uitbrengen van advies over vergunningaanvragen met betrekking tot rijksmonumenten (uitgezonderd archeologische rijksmonumenten).
- ✓ De gemeente wordt verantwoordelijk voor de vergunningverlening voor het verstoren van archeologische rijksmonumenten, in het geval er sprake is van een meervoudige aanvraag.
- ✓ In de Omgevingswet is geregeld dat in het geval van archeologische toevalsvondsten van algemeen belang niet alleen de minister van OCW, maar ook de gemeente bodemverstorende werkzaamheden kan stilleggen.
- ✓ De instandhoudingsplicht houdt bij de Omgevingswet een 'zorgplicht' in dat een ieder moet zorgdragen dat het monument zodanig wordt onderhouden dat het behoud ervan gewaarborgd is. De gemeente heeft hierin een toezichts- en handhavende taak.
- ✓ Het toetsingskader voor een sloopvergunning binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht moet in het omgevingsplan worden opgenomen.
- ✓ Via de Interim Omgevingsverordening van de provincie Noord-Brabant zijn instructieregels opgenomen waardoor gemeenten verplicht zijn om voor gebieden van provinciaal belang in het bestemmingsplan/ omgevingsplan passende regels op te nemen ter bescherming van de aardkundige of cultuurhistorische waarden en kenmerken van de onderscheiden gebieden.
- ✓ Bescherming van archeologische en cultuurhistorische waarden vindt plaats door in het omgevingsplan een vergunningstelsel op te nemen waardoor voor bepaalde ingrepen een omgevingsvergunning noodzakelijk is. De gemeente kan in dat kader van de vergunningaanvrager verlangen om archeologisch dan wel cultuurhistorisch onderzoek te laten verrichten.

Kerk van Lage Mierde (boven) en grenskantoor aan de Turnhoutseweg (onder)

4 Versterken eigen karakter

4.1 Inleiding

Reusel–De Mierden heeft een prachtig buitengebied met een divers landschap met landgoederen, bossen, heideontginningen, oude akkers, gehuchten, boerderijen en lange brede beekdalen. Sommige landschappen zoals de open akkergebieden, ontwikkelden zich de afgelopen eeuwen in een langzaam tempo en zijn relatief kwetsbaar voor veranderingen. Andere plaatsen kregen in korte tijd een geheel ander aanzien en karakter door menselijk ingrijpen, denk aan de jonge heideontginningen. Om het karakter van Reusel–De Mierden te versterken wordt ingezet op de historische eigenheid van gehuchten, wijken, dorpen en het buitengebied. Oude plekken scheppen ruimte voor nieuwe ideeën. Jong en oud voelt zich namelijk aangetrokken tot het verleden. Daar maakt de gemeente gebruik van. De erfgoedkaart geeft volop handvatten voor het (her)gebruik van het verleden voor de toekomst.

Weten wat de cultuurhistorische kwaliteit is van de gemeente is niet alleen relevant voor het ruimtelijk beleid. Het cliché ‘onbekend maakt onbemind’, is nog steeds ook op erfgoed van toepassing. Het kennen van de cultuurhistorische waarden en de daarbij behorende gebruiken en verhalen van een gebied, is noodzakelijk voor welke vorm van erfgoedbeleid dan ook. Zonder de kennis over het gebied, is het uitdragen ervan richting gebruikers en bewoners van het gebied niet mogelijk. De basis van dit beleid bestaat daarom uit het benoemen van de erfgoedwaarden van de gemeente en het samenbrengen van de cultuurhistorische kennis in een erfgoedkaart met bijbehorende archeologische en cultuurhistorische waarden- en verwachtingenkaarten, zie hiervoor het rapport *Cultuurhistorie uitgediept. De erfgoedkaart van de gemeente Reusel-De Mierden nader bekeken* met bijlagen waaronder de erfgoedcatalogus. Als inwoners van Reusel–De Mierden trots zijn op hun woonplaats, zijn zij ook (meer) bereid zorg te dragen voor hun erfgoed.

Hieronder wordt een korte inleiding op de geschiedenis van Reusel–De Mierden en haar kerkdorpen gegeven. Voor een uitgebreide beschrijving van de bewoningsgeschiedenis wordt verwezen naar de toelichting op de erfgoedkaart en de bijhorende catalogus van de cultuurhistorische inventarisatie.⁷ De kaarten met de toelichting zijn te raadplegen via <https://odzob.nl/kaarten-erfgoed-archeologie>

4.2 Historie Reusel–De Mierden

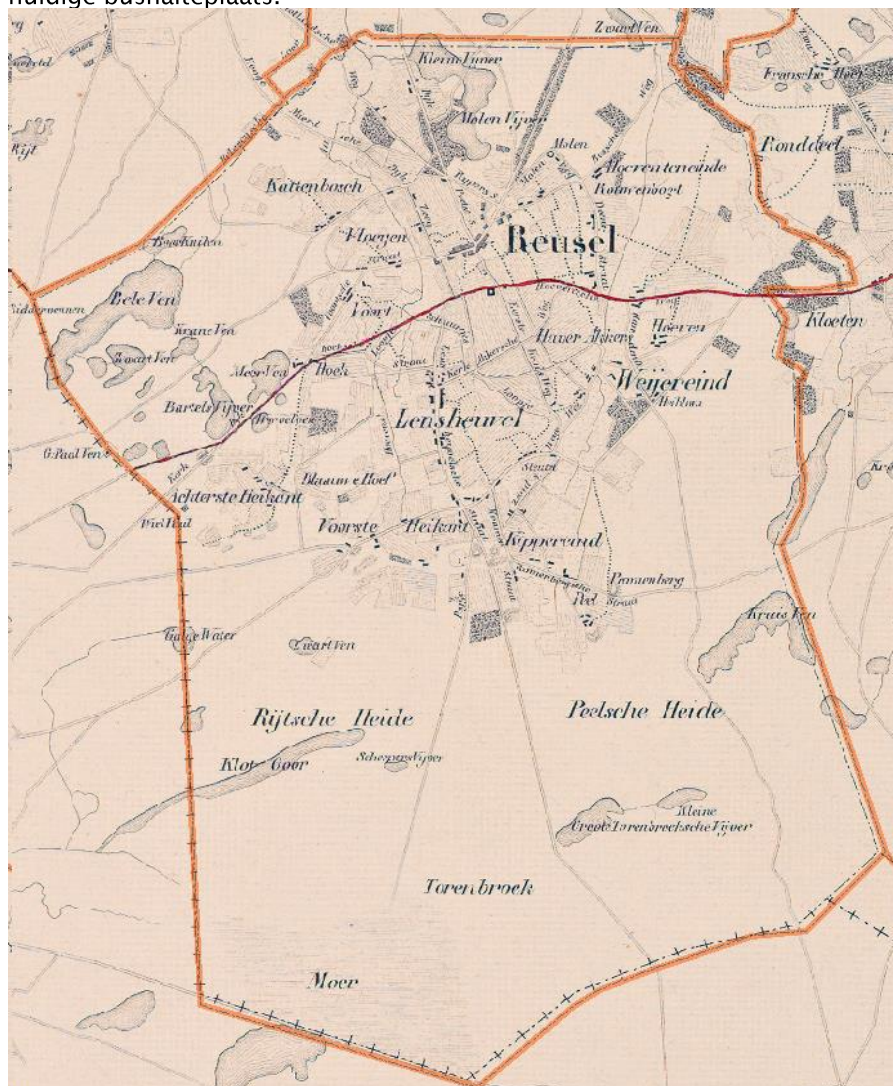
De huidige gemeente Reusel–De Mierden werd op 1 januari 1997 gevormd uit de gemeenten Hooge en Lage Mierde (4672 hectare) en Reusel (3106 ha.). Verder nog twee kleine hoekjes van Bladel en Netersel (4 ha) en Hilvarenbeek (20 ha), terwijl er 4 ha verloren ging aan Hilvarenbeek en 45 ha aan Bladel. Deze oude gemeenten hadden sinds hun vorming rond 1810 geen veranderingen meer ondergaan. Voordien bestond Hooge en Lage Mierde uit de afzonderlijke dorpsgemeenschappen van Hooge Mierde, Lage Mierde en Hulsel. In historische zin bestaat de huidige gemeente dus uit vier oude “dorpen”.

4.2.1 Reusel

Uit archeologische opgravingen in het midden van de negentiger jaren is gebleken dat er in de 8e eeuw rond de oude kerk van Reusel al een nederzetting was. Opgravingen rond de oude kerk aan de Wilhelminalaan, die begonnen zijn in 1997, hebben duidelijk gemaakt dat er een romaanse kerk in Reusel heeft bestaan. Deze is waarschijnlijk voorafgegaan door een houten kerkje, waar de ligging van de oudst gevonden graven op wijst. De romaanse kerk wordt vermeld in een document uit de 12e

⁷ Zie rapport “Cultuurhistorie uitgediept. De erfgoedkaart van de gemeente Reusel–De Mierden nader bekeken”.

eeuw. Vanouds waren de kerken in Reusel toegewijd aan Maria. In de Middeleeuwen werd hier een wonderbaarlijk Mariabeeldje vereerd. Aan deze praktijk kwam omstreeks het jaar 1600 een einde. De tufstenen romaanse kerk werd geleidelijk aan uitgebreid met bakstenen delen en is in de 14e eeuw vervangen door een gotische kerk die tot 1897 bleef bestaan. De kerken waren gesitueerd bij de huidige bushalteplaats.

Het dorp Reusel op de kaart van Van der Voordt-Pieck uit 1840.

Reusel wordt in 1173 genoemd als Rosolo en Rosele en in 1179 als Rosule. Waarschijnlijk is de naam afgeleid van rus-ilo, dat is: de ruisende beek. Reusel is voor een groot deel een tiendakkerdorp. De kerk stond centraal in de open akker tussen de ver afgelegen gehuchten, met daarbij slechts één huis. Het dorp Reusel vult een ruimte tussen enkele grote open akkergebieden. De structuur dateert grotendeels uit de Late Middeleeuwen (1250–1500), toen de oudtijds verspreide bewoning zich verplaatste naar de randen van de akkercomplexen. De hoge heerlijkheid behoorde aan de hertog van Brabant, de lage en grondheerlijkheid al vanaf de twaalfde eeuw aan het klooster van Postel. Voor de ontwikkeling van Reusel is het klooster van Postel zeer belangrijk geweest. De witheren van Postel hadden Reusel in de 12e eeuw voor 5/6 deel in handen. Door hen werden pachtboerderijen gesticht met vooral schapen. Tien procent van de opbrengst van de boerderij moest aan Postel afgedragen worden (tienden). De wol ging naar de Hertogen van Brabant voor de lakenhandel (wollen stof). De mest van de schapen was cruciaal om de schrale zandgronden blijvend te kunnen gebruiken. Voorbeelden van Postelse pachtboerderijen zijn de Godshuishoeve ten Loven, Rouwenbochthoeve,

hoeve ten Breugel, huis ten Eijnde, hoeve, Nieuwenhuise (Verbrande hoeve) en hoeve ten Pole. Rondom deze boerderijen ontstonden vanaf 1200 de Reuselse gehuchten zoals de Rouwenbocht, Heikant, Weijereind/Kippereind, Weijereind, voort, Hoeven, Lensheuvel en Rijpershoek.

In 1580 werd het dorp door oorlogsgeweld in het kader van de Tachtigjarige Oorlog verwoest en is een tijdlang verlaten geweest. Na de Vrede van Munster en jaren van procederen door de witheren van Postel en Floreffe en de Koning van Spanje kwam er een opsplitsing van Belgisch en Nederlands Brabant (1672). In het verdrag van Fontaine Bleau van 1785 werd vastgesteld dat Reusel onder de Republiek hoorde. De overwinning van de Hollanders was een ramp voor Staats Brabant en vooral voor de grensdorpen. De Hollanders voerden zware belastingen in terwijl de streek last had van oorlogen en plunderingen door bendes soldaten, die plunderend en brandschattend regelmatig een spoor van ellende trokken in Reusel en omgeving. Deze bendes konden hun gang gaan omdat het garnizoen die de orde moest handhaven in Den Bosch gelegerd was. De puur agrarische samenleving leed bittere armoede en er heerste veel angst in die tijd. Onder de Fransen van Napoleon (1798–1815) werd de ongelijkheid voor de katholieken opgegeven en kwam de kerk van Reusel weer in handen van de pastoor.

In de tweede helft van de 19e eeuw maakt Reusel door toedoen van pastoor van der Wee een enorme ontwikkeling door. Hij zorgde ervoor dat er een zuster klooster (1879) en een fratersklooster (1884) inclusief weeshuizen en een nieuwe kerk kwam. De zusters en fraters brachten in Reusel veel verbeteringen tot stand op het gebied van lager en middelbaar onderwijs, gezondheidszorg, cultuur, ouderenzorg, oprichting van verenigingen en deelname aan maatschappelijke organisaties en dorpsactiviteiten. In 1995 zijn de zusters en in 2008 zijn fraters uit Reusel vertrokken.

Reusel was oorspronkelijk een agrarisch dorp, maar dit veranderde toen eind 19e eeuw een tramverbinding met Eindhoven en Turnhout tot stand kwam en de eerste sigarenfabrieken begonnen. In totaal hebben er een dertigtal bestaan, al zijn die nooit allemaal gelijktijdig in bedrijf geweest. Alleen de Karel I sigarenfabrieken uit 1928 in Reusel herinnert nog aan die tijd. Deze is al decennialang gesloten maar het gebouw bestaat nog steeds.

Door het gebruik van kunstmest en de coöperatieve samenwerking tussen de boeren zoals beroepsvoorlichting en onderwijs, de boerenleenbank, de zuivelfabriek nam de agrarische sector een grote vlucht. In de jaren '20 en '30 van de 20e eeuw wordt begonnen met het ontginnen van de heidevelden. In 50 jaar tijd werden in Reusel bijna alle woeste gronden in cultuur gebracht. Al deze ontwikkelingen zorgen ervoor dat de gehuchten die eens rondom de pachtboerderijen waren ontstaan naar elkaar toe groeien.

Reusel leed zwaar onder de bombardementen en beschietingen van de Tweede Wereldoorlog. De langdurige beschietingen van Reusel tussen van 24 t/m 28 september 1944 werd door veel Reuselnaren in schuilkelders met angst en bidden afgewacht. Velen moesten tussen de beschietingen door toch nog vluchten naar veiliger oorden. Vele tientallen Engelse en Duitse soldaten vonden in die dagen de dood. Ook 16 Reuselnaren werden slachtoffer van het oorlogsgeweld.

4.2.2 Hooge en Lage Mierde

De vroegste vermelding van de naam Mierde dateert van rond 1200 en luidt Mirta of Myrtha. De naam is waarschijnlijk afgeleid van mier 'moeras' en betekent waarschijnlijk de plaats van de moerassen. Kerkelijk maakte Hooge Mierde in de Middeleeuwen één parochie uit met Lage Mierde en de abdij van Floreffe bezat aldaar reeds vóór 1201 het patronaatsrecht. Dit hield het recht tot benoeming van pastoors in en was vooral ook van belang met het oog op de tienden. In 1212 verwierf de abdij van

Averbode van Theodoricus, heer van Altena, de tienden te Mirta alsmede de hofstede Culitrode. De naam Culitrode luidt thans Kuilenrode. In 1298 nam de hertog van Brabant deze bezittingen van de abdij van Averbode onder zijn bescherming waarna hij ze 1331 verkoopt aan de ingezetenen van Mierde.

In de tijd van de onderdrukking van godsdienst door de Hollanders bezaten de inwoners van Hooge Mierde een grenskapel op Arendonks grondgebied op ongeveer 90 meter van de Biesenvvenpaal. De pastoor had onderdak gevonden op de pastorie van Arendonk. Van daaruit bediende hij zijn parochianen in de grenskerk. Na de komst van de Fransen in 1672 werd een tegenover de oude kerk van Hooge Mierde staande schuur ingericht als kerk. In de 18de eeuw werd vervolgens een nieuwe kerkschuur gebouwd. De oude, aan de H. Joannes van de Latijnse Poort toegewijde kerk, was – sinds de sluiting in 1648 – danig in verval geraakt. Toen pastoor Dominicus Peeters haar in 1800 terugkreeg, zag hij er voorlopig niets in. Alleen de toren met zijn hoge spits was nog bruikbaar. Men besloot voorlopig de schuurkerk te blijven gebruiken.

Bij Kuilenrode aan de Poppelse dijk lag de pastorie van de pastoor van Hooge Mierde. In 1861 is de pastorie afgebroken. Voor zover de oude materialen nog goed waren, gebruikte hij die om een mooie pastorie bij de kerk te bouwen. Waar ooit de pastorie stond, ligt nu nog een akker met een vest, een brede sloot en daar wordt nog steeds puin gevonden.

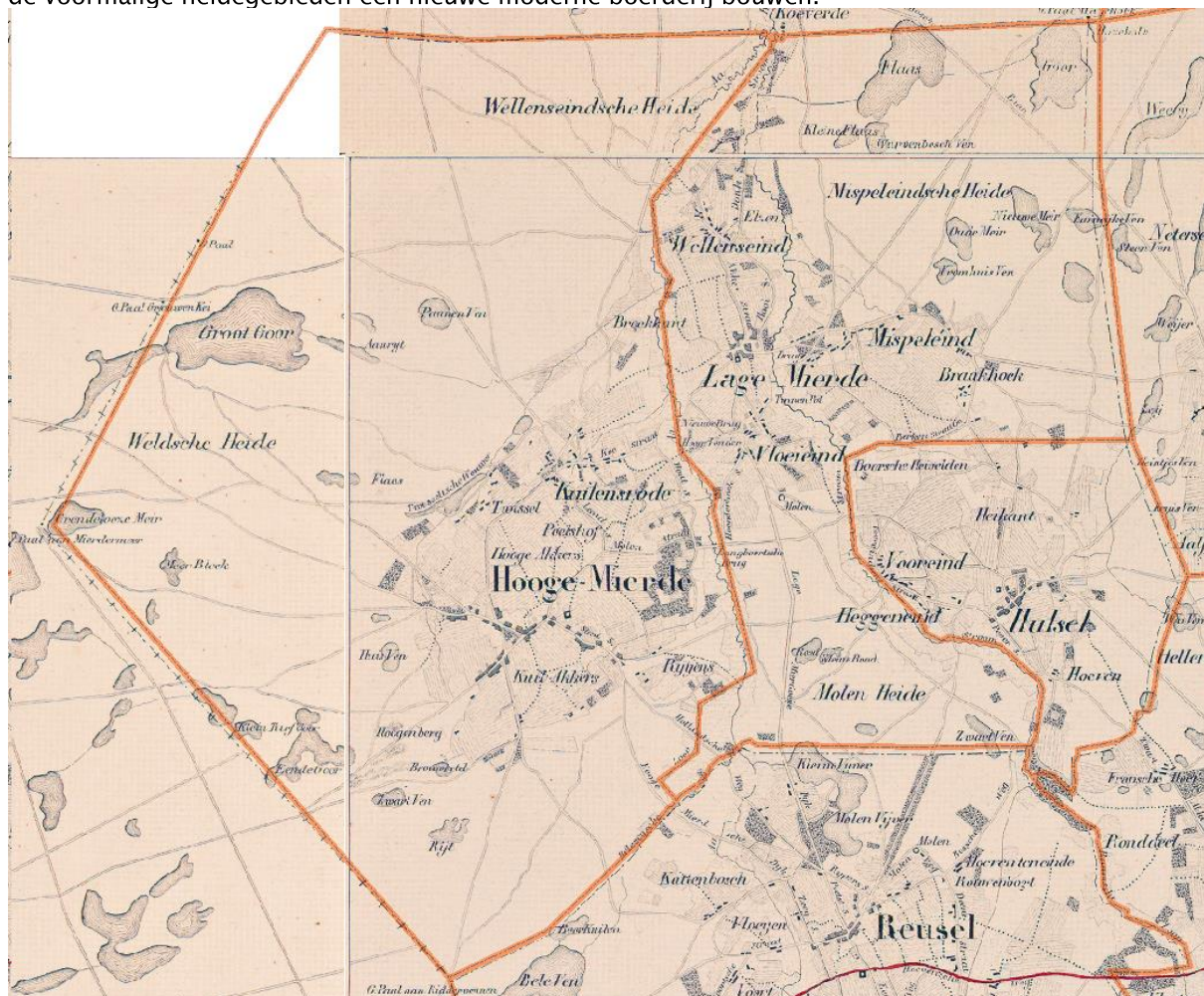
In Lage Mierde kregen de gelovigen in 1803 hun in vervallen staat verkerende kerk terug. De oude kerk dateerde uit het einde van de 15e eeuw. Het voornaamste hiervan overgebleven gedeelte is de toren, die in het begin van onze eeuw stomp en met een lage kap gedekt was. In 1869 onderging de driebeukige kruiskerk een belangrijke restauratie. Het betrof hier onder andere herstel van het bovenlicht, verfraaiing van pilaren en gewelven terwijl er ook nog nieuwe kerkraden en andere versieringen werden aangebracht.

Bijzonder is het gehucht Vloeiend, dat ligt opgesloten tussen twee beken, de Stroom en de Reusel. De sfeer wordt gevormd door twee met elkaar verbonden driehoekige pleintjes met bijbehorende bebouwing en lindebomen. Het bebouwingsbeeld met overwegend langgevelboerderijen dateert met name uit de periode 1875–1950. De driehoekige pleinen zijn onverhard. Kenmerkend is verder de kassei- en klinkerbestrating. Direct buiten Vloeiend beginnen de veldwegen, die over de voormalige Molenheide en Hulselse heide – sinds lang in weiden en akkerland herschapen – naar Reusel leiden.

Hooge Mierde kende weinig of geen burgers of notabelen, behalve de onderwijzer en de pastoor. Hierdoor heeft het langer geduurd voordat er van enige burgerwoningen sprake was. De eerste golf van modernisering werd doorgevoerd, evenals in Lage Mierde, met de komst van de Boerenleenbank. De eerste “uitbreiding” ontstond in de huidige St. Cornelisstraat. Daar werden na de Eerste Wereldoorlog de eerste burgerwoningen gebouwd. In de jaren '30 ontstonden verspreid in het dorp “sigarenmakerswoningen”. Dit waren vrijstaande huizen, meestal met een “Franse kap”, gebouwd door sigarenmakers. Aan de huidige Gagel ontstonden de eerste ontginningen in deze periode. Het werd een mengeling van boerderijen en burgerwoningen. De verplaatste boerderijen tijdens de ruilverkaveling gingen naar de Luther en de Haarweg. Door de eerste nieuwbouw in de St. Cornelisstraat is het dorpscentrum verschoven van de Smidsstraat–Kerkstraat–Hoogstraat naar het huidige Myrthaplein.

Het dorp Lage Mierde kende tot het einde van de 19e eeuw een vrij statisch huizenbestand. In tegenstelling tot de twee andere kernen, Hooge Mierde en Hulsel, was er echter wel het raadhuis gevestigd. Ook was er vanaf het midden van 19e eeuw een onevenredig groot aantal douanebeambten gehuisvest. De eerste uitbreiding ontstond rond 1900. De bouw van Sigarenfabriek Jamayca aan de

huidige Draaiboom en het huis van burgemeester Goudsmits aan de huidige Hoogemierdseweg 7 zijn de eerste aanzetten geweest. Tot aan het midden van de 20e eeuw werden de Draaiboom en de Hoogemierdseweg geleidelijk aan bebouwd, grotendeels met burgerwoningen. Vanaf 1960 verkopen de boeren hun boerderijen in de dorpskernen en kunnen door de uitvoering van de ruilverkaveling in de voormalige heidegebieden een nieuwe moderne boerderij bouwen.

De dorpen Hooge en Lage Mierde en Hulsel op de kaart van Van der Voordt-Pieck uit 1840.

4.2.3 Hulsel

Het dorp Hulsel bestaat al minimaal 1310 jaar. Een opgraving aan de noordkant van Hulsel op de Kerkekkers in 2008 heeft dit aangetoond. Het archeologische onderzoek leverde onder meer een waterput op die in het jaar 698 in gebruik is genomen en deel uitmaakte van een Merovingische nederzetting, bestaande uit een grote boerderij met een schuur. Mogelijk hebben we te maken met een oudere fase van de middeleeuwse nederzetting uit de 8e – 12e eeuw die in het midden van de jaren '80 van de vorige eeuw werd ontdekt bij opgravingen rond de oude kerklocatie aan de Smeelakkers. Hier werden onder andere twee huisplattegronden uit de Karolingische periode gevonden en aardewerk uit de Merovingische periode. De nederzettingsresten op de Kerkekkers kunnen in elk geval in de 6e eeuw tot het begin van de 8e eeuw geplaatst worden. De nederzetting is niet geheel opgegraven maar loopt verder door in noordelijke en westelijke richting.

Hulsel is onder de naam Hulislaum in 710 voor de eerste keer in een schenkingsakte aan Willibrordus vernoemd. Volgens Van Berkel en Samplonius is de naam waarschijnlijk afgeleid van laum, bosjes op hoge zandgrond en de oude boomnaam van de hulst. Hulsel was een hertogsdorp, na 1648 een Statendorp, in het kwartier van Oisterwijk in de Meierij van 's-Hertogenbosch.

Hulsel is een klein dorp met lintbebouwing, bestaande uit kerk, pastorie, school en een twintigtal boerderijen en huizen. Dorpsuitbreiding bleef lang uit. Burgerwoningen werden er niet of nauwelijks gebouwd. Meestal vernieuwde men bestaande boerderijen. Tussen 1900 en 1930 bouwden enkele boeren nieuwe boerderijen aan de huidige Bladelsedijk. Pas met de komst van de ruilverkaveling kwam er nieuwbouw. In tegenstelling tot de andere twee kernen, kun je in Hulsel niet van echte ontginningen in de voormalige heide spreken. Er werden nieuwe woningen gebouwd aan de Hoef, maar dat waren burgerwoningen, geen boerderijen.

Nieuwbouw ontstond “achter de Kerk” aan de St. Clemensdreef en in de jaren '70 aan de van Wagenbergstraat. Uitbreiding van boerderijen ontstond in deze periode aan de Molendijk. Daar werden een aantal ontginningsboerderijen gebouwd. Uitzonderlijk is de bouw van een groot filiaal van de Boerenbond aan het Vooreind 16a als vervanging van 't Stumke (het Stoompje, het voormalige “pakhuis”) wat gestaan heeft tot in de jaren '60 aan de kruising Willibrordlaan–Kanten. Met de bouw van een nieuwe school annex gemeenschapshuis 't Drieske heeft Hulsel in die periode een nieuwe dorpskern gekregen. De oude lag op de kruising Kerkweg–Willibrordlaan hoewel het dorp voornamelijk lintbebouwing heeft.

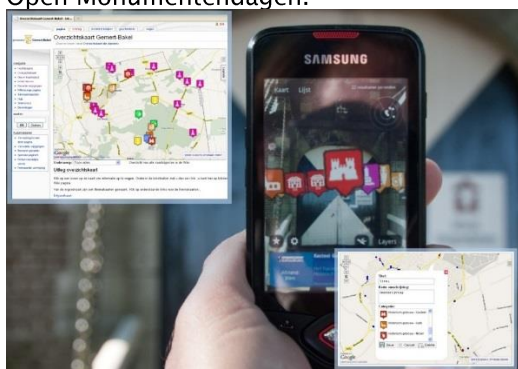
4.3 Vergroten historisch besef

Erfgoed geeft atmosfeer en sfeer aan de kernen en het landschap; iedere kern heeft er volgens de Toekomstvisie 2030 een eigen karakter door. Dit is van belang voor de aantrekkelijkheid van de leefomgeving maar ook voor de toeristische en recreatieve aantrekkingskracht. Omdat meer mensen hun vrije tijd in de directe woon- en leefomgeving doorbrengen, is er gelukkig steeds meer aandacht voor de kwaliteit van die omgeving. De belevingswaarde van een omgeving is een belangrijke factor voor mensen om zich daar te vestigen. De historische waarde van Vloeiend is algemeen bekend. De inwoners van dit historische gebied zijn zich bewust van de cultuurhistorische waarden. Ze zijn trots om in zo'n prachtig gebied te mogen wonen. Ze koesteren de historische omgeving en er is draagvlak voor behoud hiervan. Dat geldt helaas niet voor al het erfgoed van Reusel–De Mierden. Veel erfgoed wordt niet als zodanig herkend en als gewoon ervaren. Inwoners zijn zich niet bewust van de bijzondere kwaliteiten die van het erfgoed uitgaan. Eerst op het moment dat een of meerdere belangrijke historische gebouwen of andere relictten verdwenen zijn ontstaat het besef. Maar dan is het vaak te laat.

Het belangrijkste instrument tot behoud van erfgoed blijft het creëren van bewustwording en draagvlak bij inwoners en eigenaren van erfgoed. Als mensen begrijpen hoe het landschap en de bebouwde omgeving ontstaan zijn, kan dat voor meer betrokkenheid zorgen. Het verhaal van de plek is dan een katalysator voor gesprek en samenwerking tussen ruimtelijke initiatiefnemers en andere betrokkenen, zoals omwonenden. Cultureel erfgoed kan bijdragen aan inventieve oplossingen voor ruimtelijke, sociaaleconomische en maatschappelijke opgaven. Door het verhaal van de plek te onderzoeken en te doorgronden kan een ontwerp een zinvolle en herkenbare nieuwe laag en betekenis toevoegen. Cultureel erfgoed verhoogt zo de ruimtelijke kwaliteit. Ook kunnen oude technieken een hernieuwde, innovatieve toepassing krijgen.

Voor het overbrengen van de verhalen van Reusel–De Mierden aan de inwoners is het wenselijk om een communicatie- en marketingstrategie op te stellen. Om een zo groot aantal inwoners te bereiken is het zaak dat bij het uitdragen van het verhaal van Reusel–De Mierden zoveel mogelijk moderne en laagdrempelige middelen worden ingezet. Denk daarbij aan o.a. plaatselijke bladen, lokale televisie, internet en Facebook. Interesse en draagvlak ontstaan niet in een keer. Het is net als bij reclame een kwestie van vaak onder de aandacht brengen alvorens daadwerkelijk interesse ontstaat. Ook de

Erfgoed Geowiki waar de erfgoedkaart van Reusel–De Mierden in is opgenomen, kan hierbij worden gebruikt. Daarnaast kan erfgoed beleefbaar worden gemaakt door de letterlijke ontsluiting van het erfgoed. Dat betekent dat het erfgoed publiek toegankelijk wordt gemaakt, bijvoorbeeld tijdens de Open Monumentendagen.

De Erfgoed Geowiki op de smartphone.

Het vertellen van het verhaal van de plek en de geschiedenis van de gemeente zijn belangrijk bij het versterken en doorgeven van onze trots aan de jeugd. In dit kader is het van belang dat jongeren via onderwijsprojecten in aanraking komen met cultureel erfgoed. De jeugd heeft immers de toekomst. Cultureel erfgoed biedt een schat aan bronmateriaal voor het onderwijs en het gebruik ervan sluit goed aan bij het omgevingsonderwijs. Uitgangspunt van erfgoededucatie is de wens om de betekenis van erfgoed werkelijk te laten doordringen tot leerlingen door het verhaal van het landschap, de monumenten en ander erfgoed uit de omgeving van kinderen aan te laten sluiten bij hun belevingswereld. Ook hier kan de Erfgoed Geowiki een belangrijke rol vervullen doordat kinderen zelf informatie in de vorm van onder meer filmpjes, aan deze website kunnen toevoegen. Ook ten aanzien van erfgoededucatie is het wenselijk om samenwerking met de historische verenigingen in Reusel–De Mierden te zoeken. De historische verenigingen en de gemeente zouden in samenwerking met de basisscholen projecten kunnen ontwikkelen ten behoeve van het omgevingsonderwijs over cultuurhistorisch erfgoed.

4.4 Het beleven van erfgoed

Voor velen heeft de kwaliteit van de leefomgeving iets te maken met historische wortels. Het zorgt dat je je makkelijker thuis voelt omdat je je met iets in je omgeving kunt verbinden. Vaak zien we die wortels in de vorm van ankerpunten in het landschap als oude gebouwen, een boom of een pad, waaraan een historisch verhaal of gebeurtenis is verbonden. Ook is het ontdekken, herkennen en beleven van het verleden, vooral in de eigen omgeving, gewoon leuk, spannend en interessant. Het is dan goed om gebruik te maken van die historische wortels bij de inrichting van gebieden en ze terug te laten komen in de aan te leggen en verder in te richten woonwijk.

Het beter beleefbaar maken van erfgoed kan in fysieke zin door bij de herinrichting van historische dorpskernen en historische waardevolle gebieden een passende bestrating, groenaanleg en straatmeubilair aan te brengen. Ook bij het (her)ontwikkelen van nieuwe (woon)gebieden is het eveneens wenselijk om gebruik te maken van bestaande historische kwaliteiten, zoals wegen, beplantingen, hoogteverschillen, etc. Verder kunnen archeologische vondsten en sporen van gebouwen zichtbaar worden gemaakt in het straatbeeld, bijvoorbeeld door markerende bestrating, een voorbeeld hiervan is de oude kerk in het park in Hulsel en de oude kerk op de plek van het busstation in Reusel. Voor het visualiseren van erfgoed kan gebruik worden gemaakt van de erfgoedkaart die toegankelijk is via de website van de Omgevingsdienst.

In Hulsel heeft de Heemkundekring De Mierden Hulsel een aantal koren geleden de fundering van de verdwenen middeleeuwse kerk weer opgebouwd (bron: <https://jozefvanderheijden-foto.blogspot.com/2018/01/hulsel-was-1140-jaar-parochie-hulsel.html>).

Jaarlijks worden er vele archeologische en cultuurhistorische onderzoeken gedaan in de gemeente ten behoeve van ruimtelijke ontwikkelingen. Deze onderzoeken leveren verhalen op over de geschiedenis van de gemeente Reusel–De Mierden. Te vaak nog verdwijnen deze verhalen na het onderzoek in de kast. De kennis wordt niet openbaar, laat staan inzichtelijk. Nieuwe verworven kennis zal een vast onderdeel moeten worden binnen de projectontwikkeling van de gemeente, waarvoor aan de voorkant van het proces aandacht wordt gevraagd en financiële middelen voor moeten worden gereserveerd. In dit stadium moet ten eerste voldoende budget worden gereserveerd voor het doen van deskundig onderzoek, voor het uitwerken van het onderzoek en voor het delen van het onderzoek. Het cultuurhistorische verhaal kan een plek meerwaarde en betekenis geven. Voor externe partijen zal de gemeente stimuleren dat tijdig onderzoek wordt uitgevoerd door de meerwaarde van het historisch karakter te benadrukken en waar nodig aanvullende eisen in de vorm van cultuurhistorisch onderzoek, aan de vergunning te stellen.

Naast de inpassing in de openbare ruimte kan de bewustwording over het historisch decor op andere manieren worden vergroot. Laagdrempelige publicaties van de onderzoeksuitkomsten vinden we een belangrijk onderdeel van het delen van de kennis. Het is eenvoudig de wetenschappelijke informatie uit onderzoeksrapporten samen te vatten in een goed leesbare en aantrekkelijke tekst. Hiervoor kan ook gebruikt worden gemaakt van digitale platforms.

Wij gaan intern bij onze eigen projecten en extern bij de projecten van anderen sturen op deze vertaalslag van rapport naar openbare erfgoedbeleving en/of laagdrempelige vertaling van de informatie voor geïnteresseerden. De gemeentelijke website biedt een goede plaats voor eventuele digitale publicaties. Dit sluit de inzet van gedrukte exemplaren die op openbare plekken te verkrijgen zijn niet uit.

Het zichtbaar maken van het verleden kan op verschillende manieren in de openbare ruimte, zowel fysiek als virtueel:

- De opgegraven huizen maar ook de vondsten zelf kunnen in verschillende vormen terug worden gebracht:
 - in de vorm van speeltoestellen zoals bijvoorbeeld gedaan is in Enkhuizen of Someren:

– als kunstobject in het straatbeeld zoals in Den Haag en Montfort is gedaan:

– in de vorm van groene (beplanting) of natuur-/baksteen markeringen:

- Om het rijke maar verre en daarmee onbekende verleden echt tot leven te laten komen, kan gedacht worden aan het maken van virtuele historische reconstructies, waarbij je via animaties zelf dit verleden kunt ontdekken. Stap terug in de tijd van de Romeinen die hier ooit woonden en werkten. Ontsluiting hiervan kan via een eigen website (zoals in Boxmeer en Cuijk is gedaan) maar ook via de Erfgoed Geowiki.

4.5 Erfgoed en economie

De ruimtelijke kwaliteit van het landschap buiten de dorpskernen wordt door bewoners en bezoekers zeer gewaardeerd. Deze kwaliteit zorgt voor een economisch gezond gebied, waarin mensen willen (blijven) investeren. Het helpt daarnaast om de waardering van de eigen inwoners voor het gebied te behouden. Het is daarom van belang dat er bij ontwikkelingen wordt nagedacht over hoe de nieuwe ontwikkelingen zich het beste voegen binnen de aanwezige ruimtelijke kenmerken van het gebied. Het gaat daarbij om de specifieke gebiedseigen kenmerken die voortvloeien uit het gebruik van het gebied door de eeuwen heen. Voor iedere regio is dat anders en dat vraagt om maatwerk. In het ruimtelijk kwaliteitsbeleid wordt vanuit het erfgoedbeleid daarom bijgedragen aan het formuleren van overzichtelijke gebied specifieke criteria. De cultuurhistorische ruimtelijke karakteristieken maken op die manier, als één van de belangen, onderdeel uit van de afwegingen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Uit de criteria zullen duidelijk de verschillen en overeenkomsten tussen kernen, linten en het landschap naar voren komen. Het is daarbij niet de bedoeling gebieden op slot te zetten of de bekende 'stolp' over het gebied te plaatsen. Om de gemeente Reusel-De Mierden gezond te houden zijn ontwikkelingen nodig en de criteria zijn daar ook op gericht.

Het belang van erfgoed zal worden gecombineerd met het belang van andere beleidsvelden, zoals economie, recreatie en toerisme, zodat het een bijdrage kan leveren aan het versterken van de identiteit van de gemeente Reusel-De Mierden. Om de ruimtelijke kwaliteit te kunnen versterken zal in het nieuwe ruimtelijke kwaliteitsbeleid nadrukkelijk aandacht worden besteed aan de ruimtelijke karakteristieken van het erfgoed. De te ontwikkelen richtlijnen ondersteunen en versterken de karakteristieken van het landschap, de bebouwingslinten en historische kernen.

De gemeente Reusel-De Mierden heeft een groot aantal toeristische trekpleisters en vindt het belangrijk om de toeristische mogelijkheden in Reusel-De Mierden samen met inwoners en ondernemers verder uit te bouwen. Toerisme en recreatie leveren een belangrijke bijdrage aan de versterking van de economische diversiteit van de gemeente. De ruimtelijke kwaliteit, de herkenbaarheid en identiteit van de afzonderlijke kernen wordt versterkt door het benadrukken van de kwaliteiten van het aanwezige erfgoed. De emotie die een straat met een hoge cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit oproept, lokt het winkelend publiek. Een combinatie van een karakteristieke winkelstraat en een goed winkelaanbod (beleidsgebied economie) maakt de kernen zowel voor de inwoners als eventuele dagjesmensen een interessante plek om te verblijven.

Door verbindingen te leggen tussen natuurrecreatie, cultuurhistorie/musea, wandelen en fietsen met horeca ontstaan 'cross overs' die nieuwe kansen bieden. Nieuwe kansen kunnen daarbij natuurlijk ook worden gecreëerd door leegstaande monumenten een toeristische bestemming te geven, zoals bijvoorbeeld een bed & breakfast of horecagelegenheid. Het leggen van verbindingen is één van de speerpunten van beleid. Erfgoed vormt een belangrijk onderdeel van dit beleid.

Het erfgoed kan verder een effectieve bijdrage leveren aan de uitwerking van het beleid op gebied van toerisme en recreatie, door o.a. wandel- en fietsroutes die langs de mooiste plekjes en het bijzondere erfgoed van Reusel-De Mierden leiden. De erfgoedkaart kan via de Erfgoed Geowiki worden aangevuld met de verhalen van Reusel-De Mierden. Er kunnen o.a. wandelingen en fietsroutes langs interessante plekken worden ontwikkeld, waarbij de mobiele telefoon via GPS informatie geeft over de plek. Dat kan een tekstje zijn, maar ook een foto van de vroegere situatie, een gesproken verhaal of zelfs een (historisch) filmpje! Zo kan het leven van vroegere dagen eventjes opnieuw tot leven worden gebracht in woord en beeld. Daarnaast kan ook gebruik worden gemaakt van traditionele middelen zoals het

plaatsen van informatieborden bij monumenten en ander erfgoed. Op deze wijze wordt het erfgoed interessant voor toeristen en het grotere publiek.

Tijdens de eerste Wereldoorlog werd in 1915 een scheidslijn, in de vorm van een elektrische draadversperring aan de Belgisch - Nederlandse grens gemaakt. In de bossen van Reusel Zuid heeft de heemkundekring van Reusel een klein stukje van deze dodendraad nagemaakt (bron: <https://www.tipreusel-demierden.nl/nl/home/item/1748-de-reuselse-dodendraad/>).

Actiepunten:

- ✓ Opstellen communicatieplan om te zorgen dat de historische verhalen van Reusel-De Mierden aan de inwoners worden overgedragen.
- ✓ Combineren van erfgoed met het belang van andere beleidsvelden, zoals economie, recreatie en toerisme, zodat het een bijdrage kan leveren aan het versterken van de identiteit van de gemeente Reusel-De Mierden.
- ✓ In het opstellen van het ruimtelijke kwaliteitsbeleid wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan de ruimtelijke karakteristieken van het erfgoed.
- ✓ Ondersteunen en initiëren van ontwikkelingen en projecten die bijdragen aan de erfgoedbeleving binnen de gemeente; hierbij wordt uitdrukkelijk gezocht naar samenwerking met andere partijen.
- ✓ Bij ruimtelijke ontwikkelingen wordt vooraan in het proces gestuurd op het inzichtelijk en beleefbaar maken van cultuurhistorische en archeologische waarden in de openbare ruimte.
- ✓ Erfgoed in overleg met regiogemeenten en de VVV meer ontsluiten via wandel- en fietsroutes (over gemeentegrenzen heen) met bewegwijzering.
- ✓ Bevorderen dat de Erfgoed Geowiki wordt aangevuld en uitgebreid in samenwerking met de heemkundeverenigingen en de VVV.

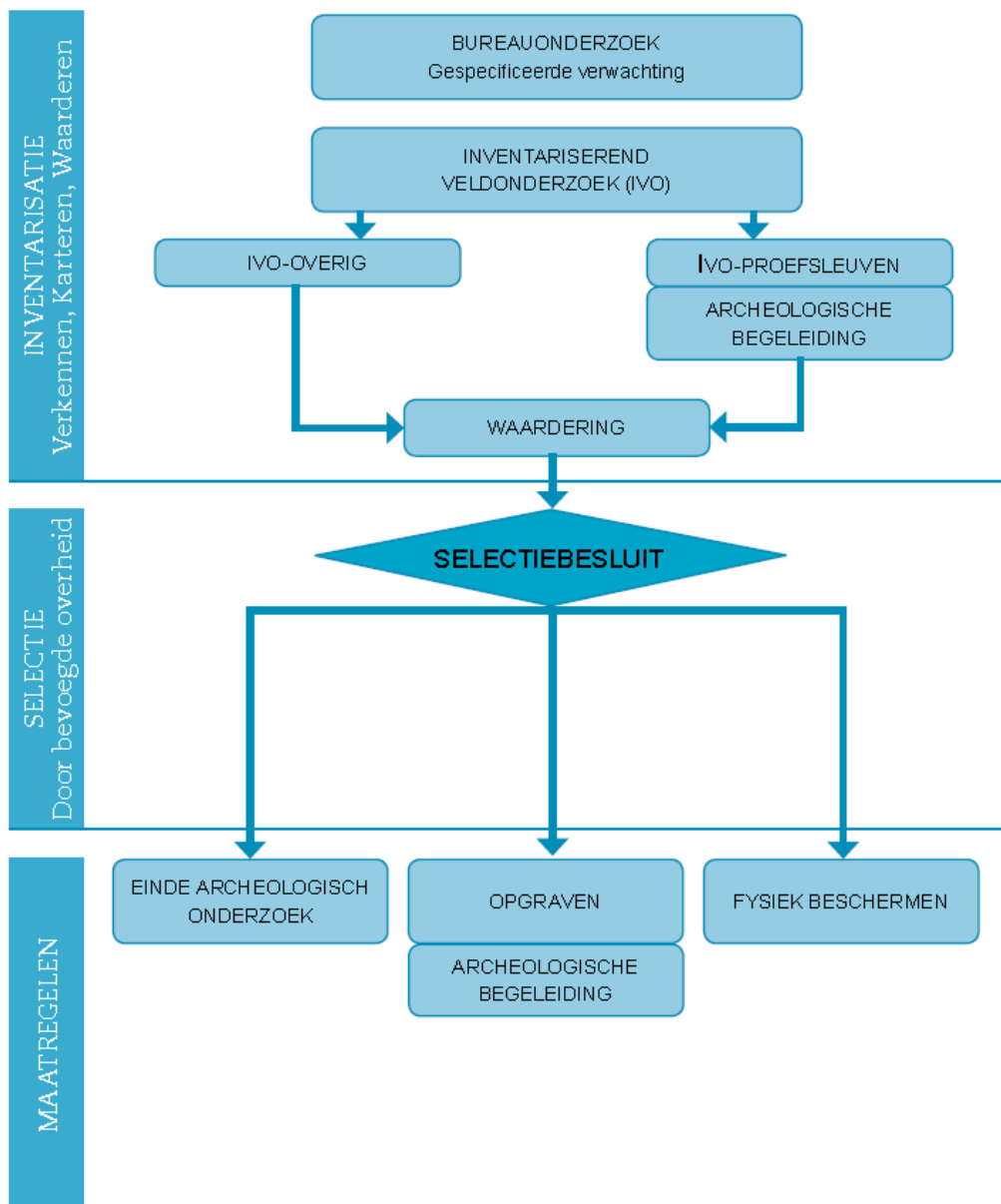
Zicht op Hooge Mierde vanuit de Smidsstraat (boven) en arbeiderswoningen met sigarenfabriek Karel I op de achtergrond aan de Turnhoutseweg (onder).

5 Erfgoed verankeren

5.1 Archeologische monumentenzorg

Omdat in het bodemarchief meer dan 99 % van onze nog onbekende geschiedenis is opgeslagen en het lezen van dit archief door het op te graven, maar één keer mogelijk is, moet dit goed gebeuren. Om hier zorgvuldig mee om te gaan is er een aantal spelregels opgesteld. Deze komen samen in de cyclus van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ). De AMZ-cyclus kent diverse stadia van verkennend, karterend en/of waarderend onderzoek in de vorm van bureau- en booronderzoek tot proefsleuven welke zijn vastgelegd in de protocollen en leidraden van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (*zie schema hieronder*). Of het geheel of delen van deze trechterende cyclus doorlopen moet worden is per gebied en per ontwikkeling vanwege de specifieke aard van de te verwachten archeologische waarden vrijwel altijd verschillend.

De verschillende processtappen van de archeologische monumentenzorg (Bron: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie SIKB)

Om te weten te komen of er sprake is van archeologische waarden in een gebied waar een ontwikkeling gaat plaatsvinden, is maatwerk maar bovenal lokale/regionale kennis nodig. Na elke onderzoeksfase volgt een beslismoment waarin vastgesteld wordt of de archeologische waarde in voldoende mate is vastgesteld en of deze behoudens-/onderzoekswaardig is. Centraal daarin staat de potentiële kenniswinst die daarbij te behalen valt. Geen nader onderzoek als er geen kenniswinst is te behalen. Alleen indien behoud in de bodem niet mogelijk is, kan de gemeente eisen dat het terrein wordt opgegraven. De initiatiefnemer betaalt hiervoor de kosten.

De archeologische verwachtingen- en waardenkaart geeft een vlakdekkend overzicht van alle bekende en verwachte archeologische waarden en verwachtingen binnen het grondgebied van de gemeente Reusel-De Mierden waaraan het archeologische beleid van de gemeente is gekoppeld. In 2011 heeft de gemeente Reusel-De Mierden al vrijstellingsgrenzen vastgesteld voor archeologisch onderzoek die gelden voor de verschillende aanwezige archeologische verwachtingen- en waarden binnen de gemeente.⁸ Het archeologiebeleid van 2020 borduurt hier op voort en maakt onderscheid in 7 gebiedscategorieën, zie onderstaande tabel. De vrijstellingsgrenzen zijn bepaald voor zowel de diepte-ingreep als de oppervlakte-ingreep (zie tabel 1). Archeologisch onderzoek wordt noodzakelijk geacht zodra beide vrijstellingsgrenzen overschreden worden. Hoe hoger de archeologische verwachting, des te groter is de kans dat archeologische waarden bij bodemingrepen aangetroffen worden. In gebieden met een lage verwachting bestaat er alleen bij grootschalige ingrepen een gereede kans op het aantreffen van archeologische resten. De oppervlaktecriteria voor de plangrenzen zijn dan ook gebaseerd op de archeologische trefkans. Hoe kleiner deze is, hoe groter een onderzoeksgebied moet zijn om een redelijke kans te creëren archeologische relictten aan te treffen. Daarnaast is ook bewust rekening gehouden met maatschappelijke afwegingen. Particuliere ontwikkelingen zijn doorgaans beperkt van omvang (tot max. 200 m²). Om de burger niet overmatig te belasten met de verplichting om (soms kostbaar) archeologisch (voor)onderzoek te laten uitvoeren bij de bouw of verbouw van een woning, is in gebieden met een hoge archeologische verwachting – historische kern een maximale ondergrens van 250 m² vanuit maatschappelijk, maar in veel gevallen ook archeologische overwegingen, acceptabel.

Tabel 1 Categorieën en bijhorende vrijstellingsgrenzen gemeente Reusel-De Mierden

Cat.	Naam	Dubbel- bestemming archeologie	Ontgravingen dieper dan	Totaal te vergraven oppervlak in m ²
1	Beschermd monument	Ja	0 cm	0 m ²
2	Archeologische waarden	Ja	40 cm	100 m ²
3	Hoge verwachting, historische kern	Ja	40 cm	250 m ²
4	Hoge verwachting	Ja	40 cm	500 m ²
5	Middelhoge verwachting	Ja	40 cm	2500 m ²
7	Lage verwachting	Nee	Vrijstelling	Vrijstelling
7	Geen verwachting	Nee	Vrijstelling	Vrijstelling

Om te bepalen of een aanpassing van de ondergrenzen in oppervlak en diepte noodzakelijk is, is een analyse gemaakt van de archeologische onderzoeken die de afgelopen jaren binnen de gemeente zijn uitgevoerd (zie *bijlage 2 van de toelichting op de erfgoedkaart*). Daarbij is gekeken naar de geldende archeologische verwachting en of en hoe vaak de verschillende archeologische onderzoeken vondsten

⁸ Beleidsplan Archeologische monumentenzorg (inclusief erfgoedkaart en erfgoedverordening) gemeente Reusel-De Mierden 2011.

en/of nieuwe kennis hebben opgeleverd. Uit de evaluatie is gebleken dat de opgenomen ondergrenzen naar behoren functioneren en dat hier geen aanpassingen nodig zijn. De gemeenten heeft echter de wens om een aantal ondergrenzen aan te passen en zo overeen te laten komen met de vigerende bestemmingsplanregels.

In het archeologiebeleid uit 2011 was een variabele dieptegrens opgenomen van 30 cm en 50 cm –mv bij esdekken. Na afweging van enerzijds maatschappelijke en economische belangen en anderzijds de archeologie, wil de gemeente deze dieptegrens graag aanpassen naar een generieke diepte van 40 cm –mv voor heel Reusel–De Mierden. Normaal agrarisch grondgebruik blijft hierdoor mogelijk zonder dat archeologisch onderzoek hoeft te worden verricht. Diepwoelen, omwoelen, diepploegen, egaliseren etc. zijn activiteiten die niet vallen onder normaal agrarisch grondgebruik. Indien men hierbij dieper gaat dan 40 cm –mv is een omgevingsvergunning voor de activiteit aanleggen noodzakelijk.

Een andere aanpassing in de ondergrenzen betreft het vrijgeven van gebieden met een lage archeologische verwachting. In het archeologiebeleid uit 2011 was hiervoor nog een eis tot archeologisch onderzoek opgenomen indien er bodemingrepen plaatvonden over een groter oppervlak dan 2,5 ha en dieper dan 40 cm –mv.

Opgraving van een Romeinse waterput in Reusel-Weijerterf in 2011.

5.2 Archeologische verwachtingen– en waarden

Op de archeologische verwachtingen– en waardenkaart zijn de in de gemeente aanwezige archeologische waarden en archeologische verwachtingen aangegeven. Binnen het grondgebied van Reusel–De Mierden zijn zeven zones van archeologische verwachtingen of waarden toegekend:

- 1) (Wettelijk beschermde) archeologische monumenten
- 2) gebieden met archeologische waarde
- 3) gebieden met een hoge archeologische verwachting, historische kern
- 4) gebieden met een hoge archeologische verwachting
- 5) gebieden met een middelhoge archeologische verwachting
- 6) gebieden met een lage archeologische verwachting
- 7) gebieden zonder archeologische verwachting.

In het bestemmings-/omgevingsplan zullen alleen aan de categorieën 1 tot en met 5 door middel van een dubbelbestemming of aanduiding instructie- dan wel maatwerkregels verbonden moeten worden. Voor categorieën 6 en 7 geldt dit niet omdat hier geen onderzoeksplicht aan is verbonden.

In *bijlage 2* is een handleiding voor de archeologische verwachtingen- en waardenkaart van de gemeente Reusel-De Mierden opgenomen waarmee aan de hand van een schema en stappenplan kan worden bepaald wanneer archeologisch onderzoek noodzakelijk is.

Een beschrijving van de archeologische vindplaatsen, onderzoeken, verwachtingen en waarden is te vinden in de toelichting op de erfgoedkaart en de bijbehorende bijlagen.

5.2.1 Wettelijk beschermde archeologische monumenten

Van deze gebieden staat op basis van archeologisch onderzoek of waarnemingen vast dat hier belangrijke archeologische resten in de grond zitten. Het merendeel van deze terreinen vallen onder de vergunningplicht van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Ook zijn er drie archeologische monumenten toegevoegd omdat hier sprake is van belangrijke archeologische resten in de bodem. Het gaat om de middeleeuwse kerklocaties met begraafplaatsen van Reusel, Hooge en Lage Mierde.⁹

5.2.2 Gebieden van archeologische waarde

Hiertoe behoren die delen van de gemeente waar op basis van óf archeologisch onderzoek, óf de bekende archeologische waarnemingen en/of de bekende historische gegevens van het terrein (vrijwel) vaststaat dat hier belangrijke archeologische resten in de grond zitten. Ook de niet wettelijk beschermde archeologische monumenten (AMK-terreinen) vallen hieronder. Een aantal terreinen worden tot de categorie archeologisch waardevol gerekend op basis van reeds bekende archeologische waarnemingen of op grond van historische gegevens. Voor Reusel-DE Mierden betreft dit bijvoorbeeld een omgrachte hoeve bij Kuilenrode in Reusel-De Mierden, waarvan op basis van archeologisch dan wel historisch onderzoek de archeologische potentie inmiddels is vastgesteld.

5.2.3 Gebieden met een hoge archeologische verwachting – historische kernen

Hieronder vallen de historische bekende gehuchten en woonlinten zoals deze staan aangegeven op de kadasterkaart van 1832 waar met grote waarschijnlijkheid archeologische resten verwacht kunnen worden. De verwachting wordt bevestigd door de deels nog aanwezige historische bebouwing in de vorm van boerderijen.

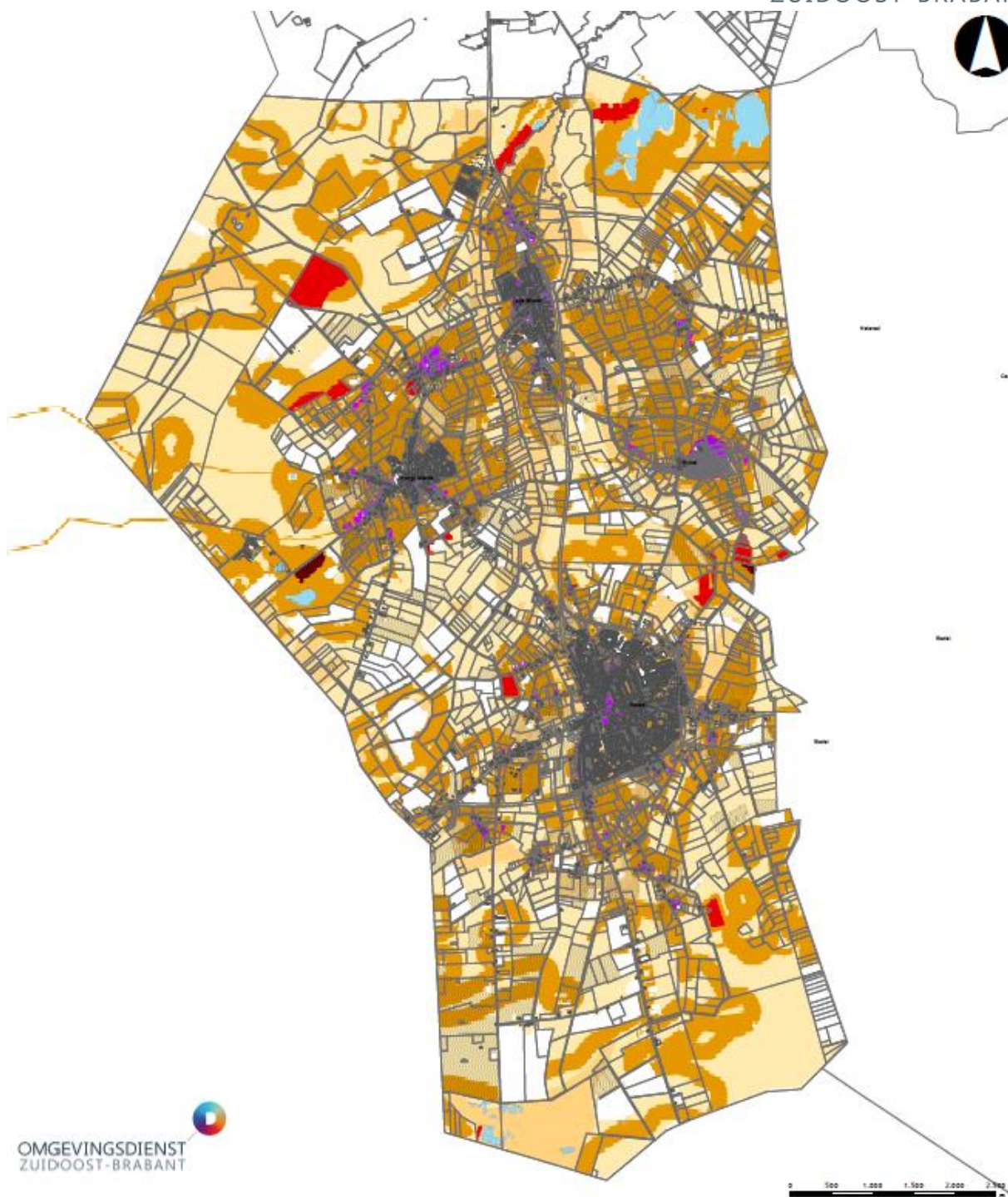
5.2.4 Gebieden met een hoge archeologische verwachting

Hieronder vallen die delen van de gemeente waar op basis van de in het model gebruikte aantallen met grote waarschijnlijkheid archeologische resten verwacht kunnen worden. Het grootste deel van alle bekende archeologische vindplaatsen in de Kempen is afkomstig uit deze zones. Ook de bij de verschillende archeologische onderzoeken bekend geworden vindplaatsen zijn veelal gelegen in zones met een hoge archeologische verwachting.

5.2.5 Gebieden met een middelhoge archeologische verwachting

Binnen deze zones kunnen terreinen liggen waar door erosie of uitloging alle archeologische waarden verdwenen zijn, naast terreinen waar door afdekking met plaggen eventueel aanwezige archeologische waarden juist zeer goed geconserveerd zijn. Het betreffen hier voornamelijk de zogenaamde veldpodzolgronden. Deze gronden zijn vooral gelegen in de (voormalige) heidegebieden. De prehistorische vindplaatsen geven aan dat bewoning in de prehistorie mogelijk is geweest. Deze kunnen echter wel opgeruimd zijn door de hier in de 19e en 20e eeuw uitgevoerde ontginningen, de aanwezige bedrijfsterreinen en natuurlijke bodemprocessen als verstuiving en uitloging.

⁹ De kerklocatie van Hulsel is een beschermd archeologisch Rijksmonument.

Legenda

	Wettelijk beschermd monument		Hoge verwachting		Verstoord		Water
	Archeologisch waardevol gebied		Middelhoge verwachting		Mogelijk verstoord		
	Historische kern		Lage verwachting		Esdek		

De archeologische waarden- en verwachtingenkaart van Reusel-De Mierden van 2020

5.2.6 Gebieden met een lage archeologische verwachting

Binnen deze zones kunnen wel archeologische waarden aangetroffen worden. Echter, op basis van de geomorfologie en de bodemkundige kenmerken van het terrein (beekdal, beekoord, vlakvaaggronden, e.d.) of vanwege het verwachte incidentele en extensieve gebruik van de zones (depositielocaties, veeweiden, grondstofwinning, e.d.) zijn dergelijke arealen moeilijk archeologisch te onderzoeken. Recente inzichten wijzen er ook op dat vooral beekdalen in een zeer dunne spreiding bijzondere vondsten kunnen bevatten, welke echter wegens hun geringe aantal meestal alleen bij grootschalige werkzaamheden aangetroffen zullen worden.

5.2.7 Gebieden zonder archeologische verwachting

Dit zijn locaties waarvan bekend is dat ze door de mens grootschalig verstoord zijn. Het gaat om terreinen waarvan is vastgesteld dat de archeologie verdwenen of diepgaand verstoord is door ontgronding, egalisatie (met drainage), nieuwbouw, (snel)wegen, ondergrondse leidingen, sanering, opgravingen of diepe grondbewerking bij bepaalde gewasteelt.

5.3 Nadere beleidsafwegingen archeologie

5.3.1 Plangebied versus bodemversturende ingreep¹⁰

Bij het bepalen van de onderzoeksverplichting dient uitgegaan te worden van de omvang van de feitelijke bodemverstoring in het plangebied. Uitgaande van de omvang van de bodemverstoring voorkomt in veel gevallen dat bij relatief kleine (vaak particuliere) ingrepen ten opzichte van grote(re) plangebieden een onderzoeksplicht ontstaat voor het volledige plangebied, terwijl de feitelijke ontwikkeling misschien maar de bouw van één huis betreft. Bij het te berekenen van het verstoringsoppervlak, wordt boven het te bebouwen oppervlak een marge 5–10 % opgeteld om de feitelijke omvang van de bouwput, de aan te leggen kabels en leidingsleuven en dergelijke qua verstoring mee te rekenen.

Indien de ondergrens overschreden wordt en archeologisch (voor)onderzoek dus noodzakelijk is, dient wel het gehele plangebied inventariserend onderzocht te worden. Bij bestemmingsplannen (nieuwe, herzieningen of wijzigingen) dient steeds het gehele plangebied onderzocht te worden, ongeacht de – vermoedelijke– bodemroering. Dit principe wordt gehanteerd om bij het aantreffen van (behoudenswaardige) archeologische resten plaanpassing door bijvoorbeeld verplaatsen van de bodemversturende ingrepen mogelijk te maken zonder dat bijkomend onderzoek op de nieuwe verstoringslocatie noodzakelijk is.

Bij concrete plannen (omgevingsvergunningen diverse activiteiten) wordt als eerste de omvang van de bodemroering bepaald. Overschrijdt deze de oppervlakte–ondergrens én de diepte–ondergrens niet, dan is er geen archeologisch onderzoek noodzakelijk. Worden beide gestelde ondergrenzen overschreden, dan dient het gehele plangebied middels een vooronderzoek (doorgaans een bureau– en booronderzoek) onderzocht te worden. In het kader van eventueel vervolgonderzoek (proefsleuvenonderzoek, opgraving en/of begeleiding) dient het onderzoeksgebied afgestemd te worden op het verstoringsgebied (wat kan kleiner kan zijn dan het plangebied).

Op plangebieden waarvoor een bepaalde archeologische waarde geldt, maar die qua bodemingreep beneden de vrijstellingsdrempel voor onderzoek vallen, blijft de dubbelbestemming onverminderd van kracht. Indien uit (voor)onderzoek is gebleken dat geen archeologische waarden in het (plan)gebied meer te verwachten zijn, kan de dubbelbestemming Waarde–Archeologie van de verbeelding verwijderd

¹⁰ Van de Water 2016.

worden. Bij bestemmingsplanwijziging kan bovendien archeologie altijd (weer) als dubbelbestemming worden meegenomen.

5.3.2 Bodemingrepen met een geleidelijk effect

Een aparte categorie vormen de bodemingrepen die een geleidelijk effect hebben op de dieper liggende archeologische resten. Het betreft dan met name bodemingrepen die de afvoer van grond met zich meebrengt die niet opnieuw wordt aangevuld. Hierbij kan gedacht worden aan het afplaggen van heide in het kader van natuurbeheer en –ontwikkeling, buxusteelt, (laan)bomenteelt en graszodenteelt. Maar ook activiteiten die kunnen leiden tot een cumulatief aantasten van het archeologische bodemarchief. Hierbij kan gedacht worden aan: diepploegen, aspergeteelt, drainagesystemen aanleggen, enz. Deze ingrepen kunnen leiden tot een ongeziene en ongewenste versterking van de archeologische resten zonder dat grondverzet plaatsvindt.

In dergelijke gevallen is het belangrijk in het kader van een vergunning eerst vast te stellen wat het effect van de ingreep (op de langere termijn) kan zijn op de eventueel aanwezige archeologische ondergrond. Dit kan gebeuren door bijvoorbeeld het bestuderen van bewijsvoering om historische versterkingen vast te stellen of het vaststellen van de dikte van de bouwvoor of het beschermende akkerdek en de diepteligging van de archeologisch relevante laag met behulp van verkennende boringen en/of profielputjes. In het kader van de vergunningaanvraag of bestemmingswijziging dient dan ook telkens afgewogen te worden of het uitvoeren van een archeologisch (voor)onderzoek wenselijk dan wel noodzakelijk is.

5.3.3 Plangebied met verschillende archeologische waarden

Indien binnen een plangebied waarvoor een omgevingsvergunning wordt aangevraagd volgens de archeologische verwachtingen- en waardenkaart verschillende archeologische waarden voorkomen, dan geldt de hoogste aanwezige waarde met bijbehorende vrijstellingsdrempel ter bepaling van de onderzoeksverplichting. Slechts als de hoogste waarde een zeer beperkt deel uitmaakt van het plangebied (< 10 %), kan na afweging worden besloten om de oppervlakteondergrens te hanteren die het grootste deel uitmaakt van het plangebied.

5.4 Duurzaam behoud van het bodemarchief

Het voornaamste uitgangspunt van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg is om er naar te streven waardevolle archeologische resten voor toekomstige generaties in de bodem te behouden. Het komt dan ook steeds vaker voor dat besloten wordt om archeologische vindplaatsen in de bodem te bewaren (behoud in situ) waarmee duur archeologisch onderzoek wordt voorkomen. Dat er steeds meer behoud van archeologie plaats vindt, is duidelijk een teken dat de archeologiewetgeving voldoet. In vier van de 56 plangebieden waar archeologie speelde in de afgelopen 9 jaar in Reusel-De Mierden, was sprake van behoud in situ door het plan aan te passen of doordat de archeologische laag niet werd geraakt. Dat de meeste vindplaatsen echter niet in de grond bewaard blijven, komt niet per se door een gebrek aan maatschappelijk draagvlak of politieke onwil. Onderliggende redenen zijn vooral praktisch en financieel van aard: ontwikkelaars gaan niet gauw kostbaar waarderend onderzoek uitvoeren, als niet zeker is of een plan tot uitvoering komt.

Bij behoud komen echter ook duidelijke richtlijnen voor goed *behoud in situ* om de hoek kijken. Wanneer is er sprake van een goede bewaring? Kan er zomaar grond opgehoogd worden bij een vindplaats? Zijn schroefpalen ter voorkoming van vergraving van de bodem, een goed alternatief? Vanuit de behoudsdoelstelling is het van belang dat bij het ontwerp en de voorbereiding van nieuwbouwplannen in gebieden waar archeologische waarden aanwezig zijn, in een zo vroeg mogelijk stadium onderzocht wordt in hoeverre archeologische resten via civieltechnische maatregelen in situ

kunnen worden veiliggesteld. Bij inpassingsmaatregelen en archeologiesparend bouwen kan concreet gedacht worden aan het vermijden van de aanleg van (parkeer)kelders, het toepassen van zogenaamde zettingsvrije constructies, het bouwen op bestaande funderingen of het toepassen van draagconstructies boven archeologisch waardevolle lagen. Bij projecten in archeologisch waardevolle gebieden of zones met een hoge verwachting kan de gemeente, daar waar redelijkerwijs mogelijk, archeologische maatregelen opnemen in het programma van eisen van het ontwerp.

Om behoud in situ in goede banen te leiden en het voor iedereen inzichtelijk te maken wanneer er sprake kan zijn van goed behoud, zijn voorwaarden voor behoud *in situ* opgesteld *zie bijlage 3*. Deze zijn gebaseerd op landelijke studies maar zijn afgestemd op de landschappelijke en archeologische situatie in de regio Zuidoost-Brabant.

De stappen om te komen tot een archeologievriendelijk bouwplan zijn idealiter als volgt:

1. Vooroverleg, voorafgaand aan het indienen van de vergunningaanvraag:
 - a) Informatie-uitwisseling tussen gemeente en initiatiefnemer bouwplan.
 - b) Archeologisch rapport plangebied
 - c) Risico-inventarisatie bouwplan
 - d) Planaanpassing tot archeologievriendelijk bouwplan

2. Vergunningprocedure

Het bouwplan wordt in het kader van de vergunningprocedure onder andere op het aspect archeologie getoetst. De gemeente beslist of het bouwplan voldoende is aangepast en uitgevoerd kan worden. Een voorwaarde waaronder de vergunning wordt verleend kan zijn dat bepaalde ingrepen archeologisch begeleid worden of dat delen van de vindplaats die verstoord raken voorafgaand aan de bouw opgegraven worden. In het uiterste geval kan een vergunning worden geweigerd.

Als geen vooroverleg over het bouwplan is gevoerd zal het overleg, een eventuele planaanpassing of onderzoek binnen de vergunningtermijn moeten plaatsvinden. De initiatiefnemer loopt daarmee het risico dat het ingediende bouwplan te schadelijk gevonden wordt, waardoor een opgraving voorafgaand aan de bouw nodig is. Of dat een vergunning niet verleend wordt omdat planaanpassing niet meer binnen de termijn uitgevoerd kan worden.

5.5 Gebouwde monumentenzorg en cultuurhistorie

De gemeente is gebonden aan de wettelijke verplichtingen ten aanzien van de zorg voor cultuurhistorische waarden. Zo heeft zij een verplichting ten opzichte van de instandhouding van rijksmonumenten en moet er bij grote en kleine ruimtelijke ontwikkelingen getoetst worden hoe is omgegaan met het behoud van cultuurhistorische waarden. Bij het opstellen van een nieuw bestemmingsplan (omgevingsplan) heeft de gemeente zelf ook de verplichting dit in beeld te brengen. De Cultuurhistorische Waardenkaart vormt hiervoor de basis. Daarnaast kan de gemeente vastleggen dat een advies van de commissie ruimtelijke kwaliteit benodigd is.

Om de cultuurhistorische waarden te kunnen beschermen en mee te kunnen wegen, zal in veel gevallen net als bij archeologie een omgevingsvergunning noodzakelijk zijn. Hierbij wordt onder andere getoetst op basis van wat er in de erfgoedverordening staat en vanaf 2022 in de beoordelingsregels van het omgevingsplan. Door zo vroeg mogelijk in het proces rekening te houden met het eventueel aanwezige erfgoed en de omgang ermee, wordt de afweging transparant voor initiatiefnemers, in plaats van dat het een frustratie is aan het einde van het proces. Daarbij kan door

vroeg in het proces deel te nemen aan de ruimtelijke afweging, tijdig nagedacht worden over hoe erfgoed ontwikkelingen kan versterken en onmogelijkheden worden omgevormd tot kansen.

Voor het afgeven van een omgevingsvergunning is een zorgvuldige afweging nodig tussen de aangevraagde wijziging of geplande ontwikkeling en de consequenties die deze wijziging of ontwikkeling heeft op de monumentale- en cultuurhistorische waarden van het pand of gebied. Wat betekent het bouwen van nieuwe woningen voor de cultuurhistorische waarde zoals aangeduid op de erfgoedkaart? Bij wijzigingen in monumenten en ensembles is er specifieke aandacht nodig om het historische beeld en structuur te behouden en te versterken. Dit geldt ook voor de instandhouding van cultuurhistorisch waardevolle objecten. De omgevingsvergunning kan slechts worden verleend indien de cultuurhistorische waarden niet worden geschaad en bij de activiteit monumenten/slopen alleen als het belang van de monumentenzorg zich daar niet tegen verzet. In het geval van aanwezige cultuurhistorische waarden kan aan initiatiefnemers van ingrijpende ontwikkelingen om aanvullend onderzoek worden gevraagd. Dit kan afhankelijk van de werkzaamheden cultuur-, architectuur- of bouwhistorisch onderzoek betreffen. De kennis uit het onderzoek kan vervolgens worden ingezet voor kaderstelling bij ontwikkelingen of om de ontwikkeling in harmonie met de aanwezige cultuurhistorische waarden uit te voeren.

Voor wat betreft de inhoudelijke aspecten van de aanvraag voor het wijzigen van erfgoed zijn met name details van belang. Deze details komen in een aantal momenten in de vergunningprocedure tot uiting. Daarbij is de intake van de aanvraag een belangrijk moment. Bij de intake en de ontvankelijkheidstoets moet worden gecheckt of alle relevante details van de te wijzigen onderdelen zijn toegevoegd. Om dit te kunnen beoordelen moeten medewerkers inzicht hebben in de cultuurhistorische waarden van het monument in relatie tot de wijzigingen. Dit vraagt deskundigheid ten aanzien van erfgoed. Om te voorkomen dat belangrijke details over het hoofd worden gezien, is een gedegen ambtelijke voorbereiding van de beoordeling dan ook noodzakelijk.

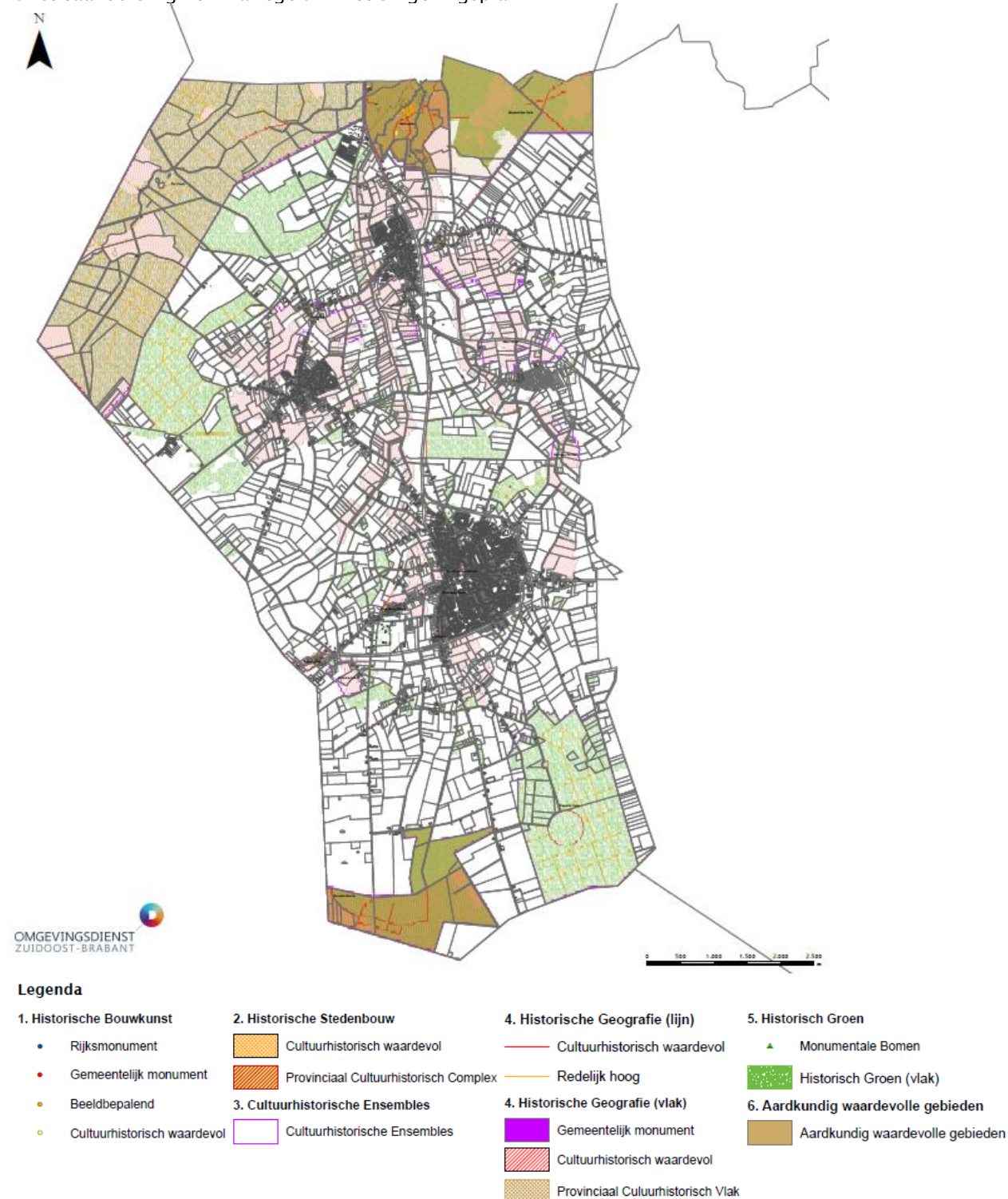
5.6 Gemeentelijke monumenten

Reusel-De Mierden heeft op dit moment een gemeentelijke monumentenlijst met 15 gemeentelijke monumenten. Deze bevinden zich op één monument na, dat in Hulsel is gelegen (pastorie), in de kern van Reusel. Het betreft de kerk en pastorie met tuin en begraafplaats en het fraterhuis met woonhuizen aan de Groenstraat. Door de concentratie van monumenten in Reusel kan het beeld ontstaan dat er in de andere kernen geen behoudenswaardig erfgoed aanwezig is. Dat is zeker niet het geval en blijkt wel uit de quickscan van beeldbepalende panden in het buitengebied die begin 2020 is gemaakt. Uit deze beschrijvingen van de circa 70 panden blijkt dat er nog volop gebouwen in aanmerking komen voor de status van gemeentelijk monument op basis van de architectuur-, bouw-, landschappelijke/stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarden, zie verder de toelichting op de erfgoedkaart. De cultuurhistorische inventarisatie maakt, na de selectie van de waarden, een onderscheid tussen zeer hoge (potentiële monumenten) en hoge (beeldbepalende of karakteristieke) cultuurhistorische waarden. De objecten met een zeer hoge cultuurhistorische waarde komen in aanmerking voor een status als gemeentelijk monument. De bedoeling is dat ook de bebouwde gebieden nog worden gescand en beschreven. Dit gebeurt in overleg met de heemkundekringen.

De gemeente is voor het behoud van de meest waardevolle cultuurhistorische objecten. Daarbij zullen, op enkele uitzonderingen na, deze objecten ook ruimtelijk het meest tot de verbeelding spreken. Het zijn immers de diamantjes binnen de ruimtelijke structuur en zijn daarmee een inspiratiebron voor toekomstige ontwikkelingen en hergebruik. We starten daarom met een inhaalslag voor de aanwijzing

van monumenten in de kernen en het buitengebied. De aanwijzing zal plaatsvinden via een functieaanduiding¹¹ en via regels in het omgevingsplan.

De cultuurhistorische waardenkaart van Reusel-De Mierden van 2020

¹¹ Gemeenten moeten ervoor zorgen dat de regels in het omgevingsplan leiden tot een evenwichtige toedeling van functies aan locaties (artikel 4.2, eerste lid, Omgevingswet). De functieaanduiding is daarvoor een goed hulpmiddel. Een functieaanduiding geeft aan wat de bedoeling is binnen een bepaalde locatie: de beoogde functie. Bijvoorbeeld wonen, detailhandel, kantoor, dienstverlening, bedrijven, verkeer of natuur. Zo'n locatie kan ook een bredere functieaanduiding hebben, zoals 'gemengd gebruik' met daaronder activiteiten zoals wonen en (lichte) bedrijvigheid. Ook kan een functieaanduiding zich richten op één specifiek aspect, zoals de aanduiding 'gemeentelijk monument'.

5.7 Cultuurhistorische waarden

Op de Cultuurhistorische Waardenkaart zijn de in de gemeente aanwezige cultuurhistorische waarden van lokaal, regionaal en bovenregionaal belang aangegeven. Voor de gemeente Reusel-De Mierden onderscheiden we drie verschillende waarden:

1. Beschermd rijksmonument;
2. Beschermd gemeentelijk monument;
3. Object of gebied met cultuurhistorische waarde, waaronder beeldbepalende panden.

De cultuurhistorische waarden kunnen verder worden getypeerd naar verschillende typen objecten of gebieden welke veelal een specifieke omschrijving in planregels vragen. Het gaat om:

- Cultuurhistorische ensembles
- Aardkundige waarden
- Historische bouwkunst
- Historische stedenbouw
- Historische geografie
- Historisch groen

Een beschrijving van de afzonderlijke gebouwen, objecten en gebieden is te vinden in de toelichting op de erfgoedkaart en de bijbehorende bijlagen.

5.7.1 Cultuurhistorische ensembles

De waardering van de cultuurhistorie gaat uit van losse elementen en van ensembles. Ensembles zijn groepen van historisch landschappelijke elementen die een nauwe samenhang hebben. Een landgoed is zo'n ensemble: een centraal huis met siertuin, moestuin, vijver, park, boerderijen, lanen en dreven, een stuk bos en misschien enkele "follies": verrassende sierelementen. Het ensemble van dat landgoed vat dat alles weer samen zoals het ook bedoeld is en functioneerde, namelijk als een echt landgoed. Ensembles kunnen zowel bestaan uit meerdere gebouwen die tot een geheel horen zoals een klooster of landgoed, maar het kan ook gaan om één element. Zo'n "element" is dan een ensemble op zich, terwijl elders een ensemble uit een rij apart genoemde elementen is opgebouwd.

In Reusel-De Mierden gaat het om 15 ensembles, waaronder Vloeiend, landgoed De Utrecht, akkercomplex Hulsel en de Peelsche Heide. In de ensembles zijn de cultuurhistorische vlakken en complexen van provinciaal belang geïntegreerd. Voor de cultuurhistorische ensembles zal in het bestemmings-/omgevingsplan een beschermende regeling opgenomen moeten worden. Het gaat hierbij deels om instructieregels vanuit de provinciale omgevingsverordening.

In de beschrijving van de ensembles (*zie bijlage 2 van de toelichting op de erfgoedkaart*) wordt ingegaan op de samenhang van de losse punten, lijnen en vlakken. Ze bestaan steeds uit een aantal naar type verschillende onderdelen die elkaar aanvullen en tot een boeiend geheel maken. Samen hebben ze een geschiedenis, vertellen ze een verhaal en zijn ze dus ook makkelijker te beschermen. Deze ensembles vragen bijzondere zorg. Hun kracht kan achteruitgaan door het vernietigen van één of meer onderdelen. Zorgvuldige planning en aanvulling van "gaten" in het ensemble kan de kracht er juist van vergroten. Onderhoud maar zeker ook ontwikkeling zal de ensembles in de toekomst moeten behouden. Ensembles lenen zich ook voor een educatief element: een plaquette met uitleg en opname in fiets- of wandelroutes-met-uitleg. Geïsoleerde elementen hebben een lagere waarde dan elementen die met andere elementen relevante relaties hebben of daarmee zelfs een uitgesproken ensemble vormen. Wanneer elementen uit een ensemble aangetast worden, daalt daarmee de waarde van het hele ensemble en van de andere onderdelen daarvan.

5.7.2 Aardkundige waarden

De provincie Noord-Brabant heeft in Reusel-De Mierden twee aardkundig waardevolle gebieden aangewezen. Het gaat om de Mispelindsche Heide op de Midden-Brabantse dekzandrug die vooral vanwege de daar aanwezige duincomplexen wordt geroemd. Het andere gebied is een voormalig veengebied in het zuiden van Reusel - De Mierden dat oorspronkelijk deel uitmaakte van de Postelse Moeren, maar nu als "Reuselse Moeren" bekend staat. Dit gebied wordt gezien als een voorbeeld van levend hoogveen zoals vroeger veel voorkwam in Noord-Brabant. Het is ecologisch interessant omwille van de actieve hoogveenvorming.

Voor de aardkundige waarden zal in het bestemmings-/omgevingsplan een beschermende regeling opgenomen moeten worden. Het gaat om instructieregels vanuit de provinciale omgevingsverordening.

De onlangs tot gemeentelijk monument benoemde pastorie en kerk van Reusel met pastorietain (bron: Eindhovens Dagblad d.d. 16 juni 2020).

5.7.3 Historische bouwkunst

Voor de (voorbeschermd) rijks- en gemeentelijke monumenten en de waardevolle historische bouwkunst zullen in het bestemmings-/omgevingsplan maatwerkregels worden opgenomen. De instandhouding van de hoofdvorm kan met een omgevingsvergunning voor het slopen worden beschermd. Ook kunnen andere voor het gebied of voor het gebouw specifieke karakteristieke kenmerken zoals nokrichting, ligging, bebouwingsstructuren en maatvoering worden beschermd. Dit is mogelijk door het leggen van bouwvlakken, bouwaanduidingen, figuren en maatvoering op de verbeelding. Bestemmingen en regels ter bescherming van bouwhistorische waarden kunnen als ruimtelijk relevant worden gezien en ter bescherming van bouwhistorische waarden kunnen regels worden gesteld in het omgevingsplan. De grondslag hiervoor is te vinden in artikel 13.6 Bal.

5.7.4 Historische stedenbouw

Ook voor de historische stedenbouw met cultuurhistorische waarde zullen in het bestemmings-/omgevingsplan maatwerkregels opgenomen moeten worden. In bepaalde gebieden is sprake van een bebouwingsstructuur die sinds jaar en dag op een bepaalde manier is opgebouwd. Per gebied zijn hierin verschillende kenmerken en karakteristieken te onderscheiden. Het is belangrijk om de ruimtelijke opbouw van het gebied te behouden. Er kan sprake zijn van verspreide of dichte tot half open bebouwingsstructuren. Een bebouwingsstructuur kan worden vastgelegd door middel van het vastleggen van de plaats van de bebouwing in bouwvlakken en het werken met gevellijnen. Op open plekken in de structuur wordt dan geen bouwvlak gelegd of krijgen de gronden een bestemming waarbinnen bebouwing niet is toegestaan.

5.7.5 Historische geografie

Onder historische geografie met een cultuurhistorische waarde vallen verschillende thema's zoals akkers en landgoederen. Afhankelijk van de aanwezige kwaliteiten kunnen bepaalde beschermende maatwerkregels worden opgelegd. Een functieaanduiding 'specifieke vorm van waarde – open gebied' behoort ook tot de mogelijkheden. Om de openheid van het gebied te beschermen kunnen beperkende bouwregels worden opgenomen waarin bebouwing wordt tegengegaan. Daarnaast kan het aanbrengen van opgaande beplanting worden gekoppeld aan een omgevingsvergunning voor het aanleggen.

5.7.6 Historisch groen

Voor het historisch groen met cultuurhistorische waarde zullen in het bestemmings-/omgevingsplan maatwerkregels worden opgenomen. Historische beplanting, zoals parken, laanbeplanting, waardevolle bomen, zullen specifiek bestemd dienen te worden als 'Historisch groen'. Waardevolle bomen kunnen ook worden aangeduid met de functieaanduiding 'monumentale boom'. Bebouwing kan binnen deze groenstructuren worden tegengegaan in de bouwregels. Voor verschillende werken en werkzaamheden, zoals voor het aanleggen van verharding en het verwijderen van beplanting, kan het vereiste van een omgevingsvergunning voor het aanleggen worden opgenomen.

5.8 Basisregels archeologie en cultuurhistorie omgevingsplan

Rijks- en gemeentelijke monumenten als ook objecten of gebieden met cultuurhistorische waarden, waaronder de aardkundige waarden en ensembles, zullen via instructie- en maatwerkregels in het omgevingsplan moeten worden opgenomen ter bescherming van de aanwezige cultuurhistorische waarden. Daarnaast wordt voorgesteld om voor de Rijks- en gemeentelijke monumenten ook een functieaanduiding op te nemen in het omgevingsplan.

In *bijlage 4* zijn de basisregels voor archeologie en cultuurhistorie opgenomen die bij het opstellen van het omgevingsplan binnen de gemeente Reusel-De Mierden als uitgangspunt kunnen worden gebruikt.¹² De regels zijn afgestemd op de verschillende categorieën archeologische en cultuurhistorische waarden en verwachtingen.

In de toelichting van het omgevingsplan zal op basis van de erfgoedkaart een cultuurhistorische paragraaf dienen te worden opgenomen. Hierin wordt het volgende beschreven en/of weergegeven:

- de ondergrond in het plangebied voor zover relevant voor de historische situatie;
- de bewoningsgeschiedenis en/of de stedenbouwkundige geschiedenis van het gebied;
- de aanwezige monumenten en andere karakteristieke bebouwing of relictten;
- het archeologische/cultuurhistorisch onderzoek naar de waarden;

¹² De regels moeten voldoen aan de Standaard toepasbare regels (STTR) voor opname in het Omgevingsloket. Daarbij is het mogelijk om extra informatie toe te voegen aan de toepasbare regels, zoals toelichtingen.

- de (relicten van) historische terreininrichting en het landschap (verkaveling, begroeiing, wallen, sloten, bolle akkers, steilranden, holle wegen etc.);
- het gemeentelijke beleid ten aanzien van archeologische en cultuurhistorische waarden en/of verwachtingen;
- tot slot wordt een motivering gegeven van de wijze waarop in het eventuele ruimtelijk ontwerp wordt omgegaan met de eventueel aanwezige waardevolle archeologische en cultuurhistorische relicten.

Actiepunten:

- ✓ Behoud van archeologische resten in de grond (behoud in situ) moet voldoen aan de gemeentelijke richtlijnen en de maatregelen ter bescherming en behoud van de archeologische resten moeten worden opgenomen in de voorwaarden van de vergunning.
- ✓ Opnemen van objecten, gebieden, structuren, e.d. met een beeldbepalende cultuurhistorische waarde in het bestemmingsplan (omgevingsplan) en erfgoedverordening.
- ✓ Initiatiefnemers bij ontwikkelingen stimuleren en waar nodig verplichten tot het doen van onderzoek naar de aanwezige erfgoedwaarden.
- ✓ Opstarten inhaalslag aanwijzing gemeentelijke monumenten.
- ✓ De actuele basisregels archeologie en cultuurhistorie door vertalen in bestemmings-/omgevingsplan inclusief de nieuwe ondergrenzen in oppervlakte en diepte.

Stuifduin bij het Zwartven, het op een na hoogste punt van Brabant. De oorspronkelijke heide werd in stand gehouden met schapen. Door gras te plaggen en bomen te rooien is het landschap weer in zijn oude glorie hersteld (bron: <https://www.tipreusel-demierden.nl>).

Januskop aan de Kleine Cirkel (boven) en sporen van turfwinning bij het Beleven (onder).

6 Verbeteren van de kwaliteit van erfgoed

6.1 Loketfunctie

Bewustwording en draagvlak voor erfgoed is ook belangrijk voor het in stand houden en het verbeteren van de kwaliteit van het erfgoed. De regelgeving omtrent erfgoed is complex en onderhoud en restauratie van monumenten en erfgoed vraagt specifieke kennis. Het onderhouden van een gebouwd monument is niet eenvoudig. Onderhoud, restauratie en herbestemming van erfgoed is gecompliceerd. Veel eigenaren zijn niet op de hoogte van alle regels en subsidie- en financieringsmogelijkheden. Om eigenaren te helpen bij de instandhouding van monumenten en waardevol erfgoed en bewustwording en draagvlak bij de eigenaar te creëren is het wenselijk om eigenaren goed te informeren en met hun in gesprek te gaan.

Eigenaren van rijks- en gemeentelijke monumenten, panden met een beeldbepalend karakter of een andere soort erfgoed moeten met hun vragen op een centrale plek terecht kunnen. De gemeente is het eerste aanspreekpunt voor al hun vragen over financiering, ontwikkeling en subsidies. Deze vragen zijn vaak maatwerk die vanachter een bureau lastig zijn te beantwoorden. Dit betekent dat wij om de eigenaren goed te kunnen adviseren, indien noodzakelijk, een persoonlijk bezoek zullen afleggen aan de locatie waarover de vraag gaat. Een bezoek op locatie geeft een beter beeld van de vraag. Door de eigenaren bewust te maken van waarden, de weg te wijzen, mee te denken en te faciliteren bij het onderhoud en restauratie ontstaat wederzijds begrip, hetgeen indirect ten goede komt aan een betere planvorming en instandhouding van erfgoed.

Algemene informatieavonden zijn vaak een geschikt middel om het eerste contact met eigenaren tot stand te brengen en de drempel naar de gemeente te verlagen. Daarnaast is het wenselijk om ook professionals zoals architecten, makelaars en notarissen van de juiste informatie te voorzien door o.a. een kaart en informatie van rijksmonumenten en gemeentelijke erfgoed op de website te plaatsen, zodat deze bij aan-, verkoop en verbouwing van panden kan worden geraadpleegd en het gemeentelijke loket wordt ontlast. Er is slechts een beperkt aantal architecten dat gespecialiseerd is in monumentenzorg. Veel plannen voor verbouwingen en restauraties van monumenten worden echter gemaakt door architecten die niet goed op de hoogte zijn van alle aspecten van de monumentenzorg.

Het is zinvol om (wellicht in samenwerking met andere regiogemeenten) een informatieavond voor architecten te organiseren. Door heldere communicatie met deze doelgroep kan duidelijk worden gemaakt aan welke eisen een in te dienen aanvraag voor het wijzigen van een monument moet voldoen alsmede welke subsidie en financieringsmiddelen er bestaan. Doordat de architect beter is geïnformeerd, kan belangrijke tijdwinst voor zowel de architect, klant als gemeente worden geboekt. Vaak ontbreekt het aan de voorkant van een vergunningsproces aan informatie, waardoor plannen soms op en neer gaan tussen de gemeentelijke monumentencommissie en de initiatiefnemer om uiteindelijk tot een aanvaardbaar plan te komen.

6.2 Herbestemming van erfgoed

Oude gebouwen geven sfeer en karakter. Vaak zijn het juist de gebouwen met een specifieke functie, zoals boerderijen, kerken, kloosters en fabrieken die een sterke eigen identiteit hebben en daarmee karakter geven aan een bepaald gebied binnen de gemeente. De gebouwen zijn vaak typologisch sterk verbonden met hun oorspronkelijke functie, wat het hergebruik van dit soort gebouwen niet altijd eenvoudig maakt als de functie (op die plek) ophoudt te bestaan. Vanuit het rijk is er voor erfgoed

momenteel een mogelijkheid een subsidie aan te vragen voor herbestemmingsonderzoek en het wind- en waterdicht houden van de gebouwen tijdens de onderzoeksperiode.¹³

Gebouwd erfgoed dat niet wordt onderhouden of leeg staat, raakt in verval. Het kan alleen in stand worden gehouden als het erfgoed een bestemming heeft. Hiervoor is een actieve rol voor de gemeente weggelegd. Eigenaren van leegstaande monumenten moeten actief worden benaderd om over te gaan tot restauratie en herbestemming. Om inzicht te krijgen in de staat van al het gebouwde erfgoed is het wenselijk om dit te inventariseren. Dat kan o.a. door het opstellen van een lijst en door middel van een enquête waarin aan eigenaren wordt gevraagd of hun pand op kortere of langere termijn leeg komt te staan en er plannen bestaan voor verbouwingen of restauraties. Op basis van de lijst en enquête kan met eigenaren in gesprek worden gegaan. Door de eigenaren in een vroeg stadium bewust te maken van waarden, de weg te wijzen, mee te denken en te faciliteren bij de herbestemming, het onderhoud of de restauratie van hun pand ontstaat wederzijds begrip, hetgeen indirect ten goede komt aan een betere planvorming en instandhouding van erfgoed.

De komende jaren zullen vooral verouderde agrarische (VAB), religieuze en industriële complexen vrijkomen, waaronder ook gebouwen uit de wederopbouwperiode. Deze complexen beslaan veelal grote oppervlakten en maken daardoor een essentieel onderdeel uit van de dorpsgeschiedenis met alle bijhorende verhalen en ruimtelijke kwaliteit. Het is wenselijk en ook mogelijk om in bestemmings-/omgevingsplannen ruimere mogelijkheden op te nemen voor herbestemming van leegstaand gebouwd erfgoed. Uiteraard zal daarbij rekening moeten worden gehouden met het monument en de omgeving. Voor erfgoed dat het waard is te behouden, ook als dit geen formele status als beschermd rijks- of gemeentelijk monument heeft, zullen wij de eigenaren ondersteunen.

Voor de gemeente is daarnaast een rol weggelegd in het meedenken met de eigenaren en (waar mogelijk) faciliteren van ontwikkelingen. We kunnen nog meer inspelen op de veranderende woonbehoeften. Er is bijvoorbeeld meer vraag naar seniorencomplexen of juist woningen met werkruimte aan huis voor de toenemende groep zzp-ers. Erfgoed kan hierin een rol spelen doordat deze vaak ook geen standaard plattegronden hebben en dus kunnen beantwoorden aan een bijzondere woonbehoefte. Zeker het erfgoed met een groot oppervlak, zoals boerderijen met bijgebouwen of voormalige fabrieksgebouwen hebben potentie om vanuit een nieuwe visie geschikt te maken voor deze doelgroepen. De rol van de gemeente is dan vooral gelegen in het kijken hoe wensen in overeenstemming met alle belangen die spelen bij een dergelijke ontwikkeling kunnen worden gerealiseerd. Dit vraagt van onszelf integraal denken, flexibiliteit en oplossingsgerichtheid.

Niet onbelangrijk binnen het hele verhaal van de herbestemming is ook de duurzaamheid die wij in het hergebruik van erfgoed zien. In plaats van sloop, waarbij waardevol bouw materiaal verloren gaat, willen we bijdragen aan het duurzame behoud ervan. Dit staat los van de innovatie die nodig is om de gebouwen goed bewoonbaar te maken naar de maatstaven van deze tijd. Ook daarin deinzen we als gemeente niet terug om over onconventionele manieren na te denken over verduurzaming. Het oude ontwerp van een gebouw biedt vaak vele aanknopingspunten om een gebouw aantrekkelijker te maken om in te wonen. Denk bijvoorbeeld aan het aanbrengen van luiken en het terugbrengen van compartimentering in gebouwen. Teruggrijpen op oude ideeën levert vaak zowel binnen als buiten het gebouw een fraaiere oplossing. Het betekent overigens niet dat een gebouw in de toekomst niet verduurzaamd kan worden, maar het vraagt om andere oplossingen dan nieuwbouw. De bouwfysische opbouw van oude gebouwen is niet berekend op de huidige systemen, waardoor het gebouw ernstige schade op kan lopen. Wij gaan bij herbestemming daarom tevens inzetten op het duurzaam hergebruik van de gebouwen.

13 Zie <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/subsidie-herbestemming-monumenten>.

Omdat de komende jaren vooral veel monumentale en cultuurhistorisch waardevolle boerderijen vrij zullen komen, is in 2019 het Boerderijfonds opgericht om particulieren te helpen bij het behoud van hun erfgoed. Het doel van het Boerderijfonds is bewustwording te stimuleren met betrekking tot hergebruik van agrarisch erfgoed, alsook het hergebruik van agrarisch erfgoed concreet te bevorderen door subsidieverstrekking. Eigenaren van agrarisch erfgoed kunnen een aanvraag indienen bij het Boerderijfonds. Op www.boerderijfonds.nl is alle informatie over de werking van het fonds te vinden. Zo wordt beschreven wie er een aanvraag kan indienen en is te lezen waaraan een aanvraag moet voldoen om in behandeling te worden genomen.

De voormalige Karel I Sigarenfabriek aan de Turnhoutseweg in Reusel is rijksmonument en inmiddels in gebruik als bedrijfsverzamelgebouw.

6.3 Bouwhistorisch onderzoek

Bij gemeentelijk erfgoed is vaak sprake van een summiere beschrijving en waardestelling, omdat meestal alleen de buitenzijde van het pand beschreven is. Om duidelijkheid te krijgen over de specifieke waarden van een monument, is het in de meeste gevallen wenselijk om voorafgaande aan de planvorming een bouwhistorisch onderzoek of verkenning te laten uitvoeren. Of in het pand nog oude kelders, schouwen of constructieonderdelen, zoals balklagen of oude kapconstructies aanwezig zijn, is in de meeste gevallen niet bekend. De diepgang van het onderzoek is afhankelijk van de ingreep en de vraag welke monumentale waarden in geding zijn.

Bouwhistorisch onderzoek omvat het zoeken naar alle relevante gegevens, en de analyse en de interpretatie daarvan, die kunnen leiden tot de beschrijving van de bouw – en gebruiksgeschiedenis van bouwwerken of structuren. Er worden verschillende vormen van bouwhistorisch onderzoek onderscheiden op grond van de diepgang van de werkzaamheden.

Het doel van bouwhistorische onderzoek is:

- signalering van historische bouwwerken en structuren;

- documentatie van historische bouwwerken en structuren (bouw-, verbouwings -en gebruikersgeschiedenis)
- bouwhistorische waardestelling van historische bouwwerken en structuren, ten behoeve van een (in cultuurhistorisch opzicht) beter beheer of als voorbereiding van een restauratie, verbouwing of herbestemming. Door het bepalen en vastleggen van bouwhistorische waarden kan worden voorkomen dat deze door onwetendheid verloren gaan;
- advisering bij verbouwingen van bouwwerken en structuren;
- vergroting van kennis van de geschiedenis van het bouwen / verbouwen
- procesvoortgang en tijdswinst vanwege de transparantie over de waardenstelling van de te behouden onderdelen.

De belangrijkste conclusies uit het bouwwerk of de structuur zelf wordt getrokken uit de bouwmasa, de gevels, de constructie, de toegepaste materialen, de bewerking van de materialen en de afwerking van het interieur, met inbegrip van alle sporen van wijziging en toevoeging. Uit kaartmateriaal, literatuur en archieven kunnen eveneens bouwhistorische conclusies over bouwwerken worden getrokken; de mate van diepgang waarin dit gebeurt hangt af van de onderzoeksvraag.

Het is de bedoeling dat de medewerkers van de gemeente een bezoek brengen aan het pand om een eerste inschatting te maken van de aanwezige waarden in relatie tot de gewenste wijzigingen en consequenties voor de waarden. Wanneer geen monumentale waarden in het geding zijn, of een beperkte ingreep plaatsvindt, zal geen of slechts een beperkt onderzoek nodig zijn. Slechts in een beperkt aantal, meer gecompliceerde, gevallen zal een onderzoek door een deskundige moeten plaats vinden. Uitgangspunt is dat het onderzoek in een zo vroeg mogelijk stadium wordt verricht, zodat het kan dienen als leidraad voor de planvorming. Tevens vormt het waardenstellend onderzoek van de medewerker van de gemeente of externe deskundige een toetsingskader voor de beoordeling van aanvragen voor wat betreft de specifieke monumentale waarden van een pand.

6.4 Gemeentelijke richtlijnen archeologisch/cultuurhistorisch/bouwhistorisch onderzoek

In haar rol van bevoegd gezag ziet de gemeente er op toe dat bij de uitvoering van alle vormen van archeologisch onderzoek wordt gewerkt conform de (standaard)richtlijnen zoals vastgelegd in het gemeentelijke erfgoedbeleid en de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). Dit gemeentelijke toezicht geldt ook voor cultuurhistorisch en bouwhistorisch onderzoek wat steeds vaker binnen de gemeenten voorkomt. Hier waren nog geen richtlijnen voor opgesteld vanuit de gemeente in tegenstelling tot archeologie.

Deze richtlijnen voor archeologisch/cultuurhistorisch/bouwhistorisch onderzoek zijn te vinden in **bijlage 5** en zijn bedoeld om het zorgvuldig omgaan met erfgoed verder te professionaliseren. Dat raakt veel belanghebbenden en betrokkenen; van eigenaar, onderzoeker, ontwerper, toezichthouder tot en met beheerder. Het gaat om het nemen van afgewogen beslissingen. De cultuurhistorische waarde is daarbij een essentieel onderdeel. De richtlijnen zijn in eerste instantie bedoeld voor eigenaren/beheerders van een cultuurhistorisch waardevol object, gebied of gebouw, de onderzoekers die de waarden van een vaststellen, en toetsers die veranderingen beoordelen en/of daarvoor vergunning verlenen. De resultaten leveren in woord en beeld inspiratie en uitgangspunten op voor het ontwerpproces.

6.5 Regionale Onderzoeksagenda Erfgoed

Cultuurhistorie en archeologie geven een kijk op de (lokale) historie en vormen een deel van ons verleden. Historische sporen zijn uniek; bij verstoring / verwijdering zonder nadere kartering, zijn ze voor altijd verloren. Daarnaast zijn en worden in gemeente archeologische vondsten gedaan die op nationaal niveau van belang zijn. De erfgoedkaart verbeeldt de huidige stand van kennis over archeologie en cultuurhistorie en de keuzes die gemaakt zijn bij het aanwijzen van gebieden met hoge waarden of een hogere of minder hoge verwachting. De resultaten van het onderzoek leveren een bijdrage aan de geschiedschrijving van de gemeente en de regio. Door toekomstig onderzoek kunnen bestaande lacunes geleidelijk worden opgevuld, maar zullen ongetwijfeld nieuwe vragen gesteld worden. Dit zal zijn invloed hebben op onze waardering van individuele monumenten, het bodemarchief en historische gebieden. Een regelmatige evaluatie van de onderzoeksresultaten kan leiden tot een bijstelling van de archeologische verwachtingen- en waardenkaart.

De Kempengemeenten beschikken sinds de vaststelling van het archeologiebeleid in 2011 over een Regionale Archeologische Onderzoeksagenda, die gebruikt wordt bij het formuleren van onderzoeksvragen bij proefsleuvenonderzoeken en opgravingen. Deze onderzoeksagenda was gebaseerd op de in 2006 gelanceerde Nederlandse Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA). De stand van kennis is sindsdien echter sterk toegenomen en is een nieuwe Nationale Onderzoeksagenda Archeologie 2.0 beschikbaar. Ook verscheen eind 2018 het syntheseonderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van Oost-Brabant vanaf de late prehistorie tot en met de late middeleeuwen,¹⁴ en zijn er inmiddels nog veel meer syntheseonderzoeken vanuit de RCE beschikbaar.¹⁵ Met deze nieuwe kennis is het mogelijk om de onderzoeksagenda verder in te kleuren gericht op de Kempenregio.

Publicatie over het syntheseonderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van Oost-Brabant vanaf de late prehistorie tot en met de late middeleeuwen uit 2018.

14 E. Ball & R. Jansen, 2018: Drieduizend jaar bewoningsgeschiedenis van oostelijk Noord-Brabant. Synthetiserend onderzoek naar locatiekeuze en bewoningsdynamiek tussen 1500 v.Chr. en 1500 n.Chr. op basis van archeologisch onderzoek in het Malta-tijdperk (NAR 61), Amersfoort.

15 <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/bronnen-en-kaarten/overzicht/synthese-archeologische-onderzoeksrapporten>.

Omdat ook het bouwhistorisch en cultuurhistorisch onderzoek toe zal gaan nemen, is ervoor gekozen om de archeologische onderzoeksagenda aan te vullen met onderzoeksvragen gericht op bouwhistorie en cultuurhistorie van de Kempen, zodat ook op deze terreinen meer gericht onderzoek kan plaatsvinden.

De onderzoeksagenda is te vinden in **bijlage 6** bij deze beleidsnota en geeft aan wat bekend is aan archeologische en historische informatie over de gemeente/regio en welke informatie nog ontbreekt. Zo wordt aangegeven in welke gebieden (bijvoorbeeld oude dorpskernen en beekdalen) extra aandacht nodig is voor archeologie en/of cultuurhistorie teneinde meer te weten te komen over de lokale historie. Zoveel mogelijk wordt aangegeven wat in de uitvoeringspraktijk de meest geschikte methoden zijn om deze vragen te onderzoeken en te beantwoorden.

6.6 Toezicht en handhaving

Het is niet alleen zaak dat tijdens de planvorming en vergunningprocedure zorgvuldig met monumentale waarden en details wordt omgegaan, maar ook tijdens de uitvoering. Dit kan worden bewerkstelligd door voorafgaande aan de aanvang van de bouwwerkzaamheden met de eigenaar en aannemer een overleg te voeren waarbij het bouwplan en de uitvoering in relatie tot de vergunning in detail worden afgestemd en belangrijke details en restauratietechnieken worden doorgesproken. Ook is het noodzakelijk dat de toezichthouder door de planbeoordelaar nauwkeurig op de hoogte wordt gesteld van de kritische details en uitvoeringstechnieken. Het is wenselijk dat zowel de plantoetsers als toezichthouder bij het afstemmingsoverleg met de opdrachtgever en uitvoerende partijen aanschuiven. Tijdens dit afstemmingsoverleg kan tevens worden vastgelegd op welke momenten terugkoppeling plaats vindt met de gemeente.

De instandhoudingsplicht uit de Erfgoedwet (en straks de Omgevingswet) houdt in dat een eigenaar van een rijksmonument zorgt dat het monument zodanig onderhouden wordt dat instandhouding van het object en de monumentale bouwkundige elementen gewaarborgd is. Een eigenaar voldoet niet aan de instandhoudingsplicht wanneer onderdelen van het monument aantoonbaar niet onderhouden zijn en de eigenaar langdurig nalaat om het noodzakelijke onderhoud uit te voeren. Achterstallig onderhoud aan dak, aan de constructie maar ook aan schilderwerk leidt tot verval, waardoor het behoud van het monument niet verzekerd is. Het maakt niet uit of de verwaarlozing opzettelijk of onbewust gebeurt. Met de instandhoudingsplicht kan een gemeente een eigenaar aanspreken die zijn rijksmonument niet onderhoudt. In het uiterste geval kan de gemeente handhavend optreden om het noodzakelijke onderhoud af te dwingen. Deze handhaving moet proportioneel zijn. Dit houdt in dat de gemeente niet moet wachten tot een alomvattende restauratie nodig is, maar zij moet ook niet bij elk ontbrekend likje verf bij de eigenaar op de stoep staan.

De gemeente bewaakt het 'algemeen maatschappelijk belang' van het erfgoed. Daarom is een actieve rol van de gemeente van belang. De Omgevingswet biedt daarvoor de ruimte. We gaan mogelijkheden onderzoeken om erfgoed binnen het handhavingbeleid meer aandacht te geven. De gemeente kan, als bevoegd gezag, een bestuurlijke boete opleggen bij overtreding van erfgoedregels. Dat kan gaan om regels op gemeentelijk, provinciaal en rijksniveau die betrekking hebben op cultureel erfgoed. Zowel voor beschadiging en vernieling (actief) als onthouden van noodzakelijk onderhoud (passief) en het niet melden van een archeologische toevalsvondst geldt deze regel.

Actiepunten:

- ✓ actief benaderen, informeren en stimuleren monumenteneigenaren;
- ✓ staat van monumenten en restauratiebehoefte in beeld brengen middels een quickscan;
- ✓ maatwerkgesprekken met eigenaren inzake subsidie- en fiscale en financiële mogelijkheden;
- ✓ informatieavonden organiseren (per doelgroep);
- ✓ ruimere mogelijkheden opnemen in bestemmings-/omgevingsplan om herbestemming van leegstaande monumenten mogelijk te maken;
- ✓ bouwplan en de uitvoering in relatie tot de vergunning vooraf afstemmen tussen gemeente en eigenaar;
- ✓ mogelijkheden onderzoeken om erfgoed binnen het handhavingsbeleid meer aandacht te geven.

Schuur bij Elzenstraat 1 (boven) en langgevelboerderij een Braakhoek 3 (onder).

7 Organisatie en Financien

Alvorens dit beleidsplan wordt uitgedragen naar inwoners en erfgoedeigenaren is het noodzakelijk om binnen de gemeentelijke organisatie de neuzen in één richting te zetten. Medewerkers in alle geledingen van de organisatie moeten kennis nemen van het erfgoedbeleid, zich bewust worden van de rol en waarde van erfgoed en (gaan) handelen in de geest van deze beleidsnota. Dit zal meer inzet vragen van de medewerker erfgoed. Bovenal zal de doorvertaling van het erfgoedbeleid in het omgevingsplan vragen om structurele uitbreiding. Naast overduidelijk incidentele projecten, zoals het aanwijzen van gemeentelijke monumenten en het opstellen van een cultuurhistorische waardenkaart, gaat het verder om structurele zaken zoals de klantcontacten en advisering over monumentenvergunningen, bestemmingsplannen en subsidies.

Hieronder volgt een kort overzicht van de eisen aan de gemeentelijke organisatie met betrekking tot erfgoed en wordt kort ingegaan op de kosten en baten (leges, subsidie en bestuurslastenvergoeding).

7.1 Eén adviescommissie voor omgevingskwaliteit

In de Omgevingswet vervalt de commissie op het gebied van de monumentenzorg. Deze gaat op in de gemeentelijke adviescommissie, die minimaal tot taak heeft te adviseren over de aanvragen om een omgevingsvergunning voor een rijksmonumentenactiviteit, voor zover het andere dan archeologische monumenten betreft. Binnen deze commissie worden in ieder geval enkele leden deskundig op het gebied van de monumentenzorg betrokken bij de advisering over een (rijks)monumentenactiviteit. Een gemeente kan zelf de verantwoordelijkheid nemen om er een brede commissie voor omgevingskwaliteit van te maken, die ook aspecten van bijvoorbeeld cultuurhistorie, welstand, landschap, stedenbouw en infrastructuur behandelt. In de Omgevingswet wordt een aantal kwaliteitseisen voor die advisering opgenomen, zoals de koppeling aan het beleid, deugdelijke motivering, openbaarheid en verantwoording in een jaarverslag.

Met de intrede van de Omgevingswet op 1 januari 2022 verandert de welstand/monumentencommissie van Reusel-De Mierden, die wordt ingehuurd vanuit de ODZOB, dan ook in een commissie voor omgevingskwaliteit. Dat betekent dat de gemeenten voor deze deadline een instellingsbesluit moet nemen, inclusief taakomschrijving en werkwijze voor de nieuwe, verbrede “gemeentelijke adviescommissie”. Daarbij kan ook de samenstelling qua disciplines en specialismes veranderen.

Het college van B&W vraagt de commissie advies bij een aanvraag omgevingsvergunning voor een (rijks)monumentenactiviteit maar kan dat ook doen bij mogelijke aantasting van cultuurhistorische waarden. Gemeenten worden geacht het welstandstoezicht achteraf geleidelijk af te bouwen. De nieuwe adviescommissie moet zo veel mogelijk ingezet worden om initiatiefnemers aan de voorkant van het proces te adviseren en hen uit te dagen om hun plannen met zo veel mogelijk kwaliteit en consensus te realiseren.

7.2 Kwaliteitseisen en kennisborging

De provincie ziet er op toe dat vergunningverlenende instanties, te weten gemeentelijke overheden en omgevingsdiensten voldoende deskundigheid en ervaring in huis hebben om de vergunningen te kunnen verlenen. Daartoe moeten de instanties krachtens de Wabo voldoen aan de Kwaliteitscriteria

2.2¹⁶. Met betrekking tot cultuurhistorie geldt dat onderstaande activiteiten binnen de overheid uitgevoerd moeten worden:¹⁷

1. Adviseren t.a.v. cultuurhistorische aspecten in het kader van omgevingsvergunningen, toezicht en handhaving op het gebied van monumenten, cultuurhistorie in bestemmingsplannen, beschermde stads- en dorpsgezichten en archeologie.
2. Beoordelen van de aanvraag aan cultuurhistorische, monumentale en archeologische waarde
3. Toetsen aan de cultuurhistorische waarde uit het bestemmingsplan, de erfgoedverordening, de erfgoedwet en de wet ruimtelijke ordening.
4. Opstellen van voorschriften voor omgevingsvergunning.
5. Inhoudelijk adviseren bij bezwaar en beroep.
6. Adviseren ten aanzien van omgevingsvergunningaanvragen (activiteit wijzigen monument, slopen beschermd stads- en dorpsgezicht), cultuurhistorische aspecten in het kader van de omgevingsvergunning (activiteit bouwen, aanleggen en afwijken bestemmingsplan), cultuurlandschappelijke aspecten in het kader van de omgevingsvergunning en handhaving.
7. Beoordelen van de aanvraag aan cultuurhistorische waarden en cultuurhistorisch onderzoek, ruimtelijke analyse, bouwhistorisch onderzoek en waardenstellingen: interpreteren van waarden.
8. Toetsen van de aanvraag aan de Erfgoedwet, erfgoedverordening, cultuurhistorische aspecten uit het bestemmingsplan (niet zijnde archeologisch), technische uitvoeringsvoorschriften voor monumenten en aan de doelstelling van het instrument beschermd gezicht en het ter bescherming strekkend bestemmingsplan en ruimtelijk kwaliteitsbeleid.
9. Maken van cultuurhistorische analyses en waardenstellingen ten aanzien van monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurhistorische aspecten (landschap en bebouwing) in het bestemmingsplan en het vertalen naar ruimtelijke uitgangspunten.
10. Opstellen van voorschriften voor de omgevingsvergunning en inhoudelijk adviseren bij bezwaar en beroep.
11. Adviseren ten aanzien van archeologische aspecten in het kader van omgevingsvergunningen, toezicht en handhaving.
12. Beoordelen van archeologisch onderzoek en waardenstelling in het kader van de omgevingsvergunning.
13. Toetsen van aanvraag omgevingsvergunning aan de hand van vastgelegde archeologische verwachtingswaarden in het bestemmingsplan, de erfgoedverordening, de Erfgoedwet en de Wet Ruimtelijke Ordening.
14. Opstellen van voorschriften voor de omgevingsvergunning en inhoudelijk adviseren bij bezwaar en beroep.
15. Maken van archeologische analyses en waardenstellingen en het vertalen van archeologische (verwachtings-)waarden naar ruimtelijke uitgangspunten.

De opleidingseisen van de erfgoedmedewerker conform de Kwaliteitscriteria 2.2 varieert per activiteit van HBO erfgoedopleiding/monumenten of HBO Bouwkunde tot WO archeologie. Dat laatste komt neer op een universitair opgeleide archeoloog wat een zware eis is. De reden hiervoor is dat de gemeente als vergunningverlener meestal de beslissende stem heeft in de archeologische monumentenzorg cyclus in Nederland. Om vergunningaanvragen te kunnen beoordelen is specialistische archeologische kennis noodzakelijk. Archeologisch onderzoek in het kader van de vergunningverlening wordt in Nederland namelijk uitgevoerd door gecertificeerde bedrijven onder leiding van een seniorarcheoloog. Deze seniorarcheoloog dient volgens de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) te voldoen aan een afgeronde universitaire opleiding Ma archeologie (of doctoraal). Hij/zij dient daarnaast

¹⁶ Kwaliteitscriteria 2.2 (2019) Deel B Voor vergunningverlening, toezicht en handhaving krachtens de Wabo, versie 1 juli 2019 (uitgave IPO en VNG).

¹⁷ Zie <https://www.infomil.nl/onderwerpen/integrale/wet-algemene/vth-0/>

kennis te hebben van de KNA protocollen, 6 jaar werkervaring met gravend onderzoek waarvan 3 jaar als archeoloog in een leidinggevende functie en 6 relevante publicaties op zijn naam te hebben staan. Een gelijkwaardige (aan de uitvoerende archeoloog) wetenschappelijke archeologische opleiding wordt voor de taken vergunningverlening, maar ook toezicht en handhaving dan ook als een noodzaak gezien om de inhoudelijke kwaliteit van archeologische aspecten en een archeologisch onderzoek te kunnen beoordelen. Het toetsen en beoordelen van archeologische aspecten en onderzoeken in het kader van omgevingsvergunningen, erfgoedverordening of Erfgoedwet, kan dan ook het beste gebeuren onder leiding van een archeoloog op vergelijkbaar universitair niveau.

Binnen de gemeente Reusel–De Mierden is het taakveld erfgoed ondergebracht bij de beleidsmedewerker monumentenzorg. De taken voor erfgoed bestaan hoofdzakelijk uit het uitvoeren en coördineren van erfgoed gerelateerde zaken als voorlichting en educatie, het selecteren en waarderen van monumentale zaken en archeologie in het ruimtelijke ordeningsproces en het onderhouden van contacten met het beleidsveld. In de praktijk wordt voor de archeologietaken, maar ook voor de cultuurhistorie, de regioarcheoloog van de ODZOB als deskundige namens het bevoegd gezag op ad hoc basis ingehuurd. Voor de gebouwde monumentenzorg en cultuurhistorie wordt de deskundigheid vanuit de ODZOB nog in beperkte mate benut. De ondersteuning gebeurt veelal op projectbasis waarbij de deskundige of specialist op afstand zit. Om de inzet van de deskundigen vanuit de ODZOB meer structureel te regelen, kan de inzet van de erfgoed deskundigen in het ODZOB werkprogramma opgenomen worden.

De raakvlakken van erfgoed met de andere beleidsterreinen worden meer en meer inzichtelijk. De waarde van erfgoed wordt daardoor in steeds breder kader erkend. Dat heeft tot gevolg dat erfgoed een bredere inbedding moet krijgen binnen gemeentelijke organisatie, omdat deze beleidsmedewerker niet van alle zaken inhoudelijk op de hoogte kan zijn en blijven. De beleidsmedewerker erfgoed zal zich als een spin in het web moeten opstellen, om voor de integrale verbinding tussen de beleidsvelden te zorgen. Ook zal worden onderzocht of het mogelijk is om de specialiste(n) vanuit de ODZOB bijvoorbeeld één dagdeel per week in het gemeentehuis te laten werken. Daarbij kan er zowel werk voor de gemeente zelf worden uitgevoerd als voor andere gemeenten. Het gaat erom meer vertrouwen te kweken en uitwisseling van kennis te genereren met collega-ambtenaren vanuit ruimtelijke ordening en vergunningverlening.

7.3 Kosten gemeentelijke erfgoed taak

7.3.1 Bestuurslastenvergoeding

De taken die de gemeente heeft op het gebied van erfgoed, zorgt voor extra kosten die samenhangen met onder meer het opstellen en onderhouden van de erfgoedkaart, de uitvoering en vertaling van het erfgoedbeleid en het adviseren en toezicht houden inzake erfgoed in bestemmingsplannen en vergunningen (waarbij deskundigheid ingehuurd moet worden). Ter compensatie van de bestuurslasten die de gemeentelijke organisatie moet maken vanuit de archeologiewetgeving, ontvangen gemeenten al sinds 2007 structureel €6,35 miljoen euro bestuurslastenvergoeding en vanaf 2008 structureel €1,25 miljoen extra tegemoetkoming excessieve kosten in het gemeentefonds. Dit middel (financiën) is echter bij veel gemeenten niet bekend en wordt daardoor niet gebruikt. Ook in Reusel–De Mierden niet.

Er is een rekenformule waarmee je kunt berekenen hoe groot het bedrag is dat weliswaar 'niet geormerkt' is, maar wel te benoemen valt. Ook de verdeling van de excessieve kosten kunnen zo per gemeente gespecificeerd worden. Archeologievergoedingen binnen de uitkering aan het gemeentefonds vallen onder het subcluster Kunst dat valt onder het cluster Cultuur en Ontspanning. In Reusel–De Mierden ging het in 2016 om:

Bestuurslastenvergoeding: Aantal woonruimten (1667) x vermenigvuldigingsfactor €0,58 x €1,423
(uitkeringsfactor voor 2016) = € 1375,84

Excessieve kostenvergoeding: Aantal woonruimten (1667) x vermenigvuldigingsfactor €0,11 x €1,423
(uitkeringsfactor voor 2016) = € 260,94

Om deze gelden intern aan te kunnen wenden voor archeologie, dienen deze te worden geormerkt. Geadviseerd wordt om dit bedrag veilig te stellen door de bestemming daarvan vast te leggen in bijvoorbeeld het erfgoedfonds zodat daarmee de gestelde ambities in dit beleid al een financiële start krijgen.

7.3.2 Leges

Voor het aanvragen van een omgevingsvergunning of wijziging van een bestemmingsplan kunnen leges in rekening worden gebracht bij de aanvrager. Ook kunnen bepaalde advieskosten, zoals die voor archeologie, worden doorberekend in de leges. Het betreft terugkerende taken die samenhangen met het adviseren inzake bestemmingsplannen, vergunningen en het beoordelen van archeologische rapporten en het toezien op de uitvoering van archeologisch onderzoek:

- Beoordelen van Programma's van Eisen (controle onderzoeksvragen, prospectiestrategie en -methode) voor alle uitvoerende onderzoeken in de gemeente. In de regel betreft het onderzoeken in het kader van nieuwe (ontwikkelingsgerichte) bestemmingsplannen of onderzoeken in het kader van omgevingsvergunningen.
- Beoordelen van de rapportages die het resultaat zijn van uitgevoerde onderzoeken en op basis daarvan besluiten of en welke vervolgstappen noodzakelijk zijn.
- Selecteren van archeologische waarden op grond van een afgerond vooronderzoek en een uitgebracht selectieadvies.
- Formuleren van de eisen aan de maatregelen, die gericht zijn op het beschermen (behoud *in situ*) of het opgraven (behoud *ex situ*) van geselecteerde waarden.

Omdat de Rijksbijdrage in het gemeentefonds niet voldoende is om de bestuurskosten te compenseren, brengt de gemeente voor de uitvoering hiervan leges via de gemeentelijke legesverordening in rekening bij de aanvrager van de vergunning.

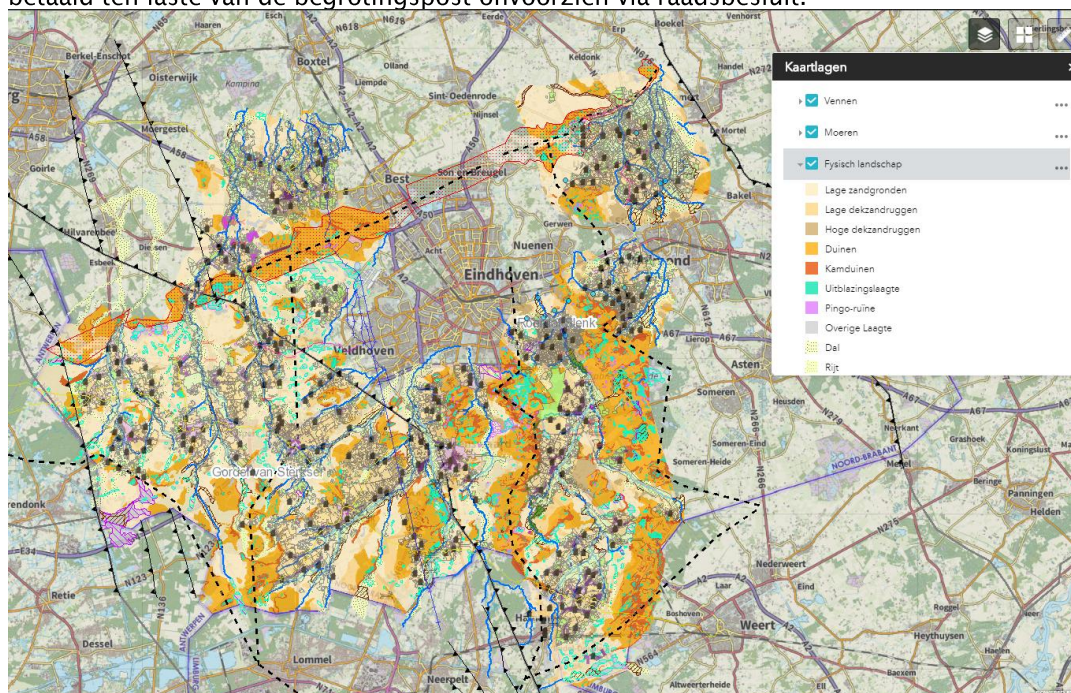
7.3.3 Projectkosten archeologie

De Wet op de Archeologische Monumentenzorg legt de financiële last van archeologisch onderzoek en behoud primair bij de veroorzaker van de bodemverstoring (verstoorder-betaalt-principe). Hieronder vallen kosten van archeologische onderzoek (incl. opgraven), het opstellen van de daarbij vereiste Programma's van Eisen, de conservering van vondsten, het opstellen van de onderzoeksrapporten en het nemen van maatregelen ter bescherming en inpassing van archeologische waarden ten laste van de initiatiefnemer.

De gemeente sluit in het kader van de gebiedsontwikkeling regelmatig exploitatieovereenkomsten af met particuliere projectontwikkelaars en grondexploitanten. Het is belangrijk dat de overeenkomst helder aangeeft wie de kosten voor het archeologisch onderzoek draagt en de eventuele bijkomende risico's voor zijn rekening neemt. Het komt in de praktijk nogal eens voor dat de overeenkomst wel afspraken over het archeologische vooronderzoek bevat, maar dat afspraken over hoe om te gaan met de uitkomst van dat onderzoek ontbreken. Als uit het vooronderzoek blijkt dat er sprake is van behoudenswaardige archeologische resten, dan kunnen de kosten van inpassing en/of opgraving wel eens veel hoger uitvallen dan die van het vooronderzoek. Uitgangspunt van het gemeentelijk archeologiebeleid is dat de kosten van alle archeologische werkzaamheden gedekt zijn, waarbij gestreefd wordt naar maximaal behoud van archeologische waarde in combinatie met zo min mogelijk kosten.

Het verstoorder–betaalt–principe komt niet in andere vormen terug in de regelgeving. Wanneer er dus geen Malta–proof bestemmingsplan is, zijn er, afgezien van de mogelijkheden via de MER–procedure en de ontgrondingenvergunning, geen mogelijkheden om kosten die samenhangen met archeologisch onderzoek te laten dragen door of te verhalen op de verstoorder. Wanneer tijdens bouwwerkzaamheden bijvoorbeeld een archeologisch monument wordt gevonden (toevalsvondst), terwijl men daar niet gericht naar op zoek was, kunnen eventueel door de gemeente gemaakte kosten voor onderzoek en opgravingen niet worden verhaald op de bouwonderneming of de eigenaar van het terrein. Bij toevalsvondsten geldt het verstoorder–betaalt–principe derhalve niet.

Vooralsnog wordt afgezien van een regeling voor compensatie van (excessieve) kosten vanwege archeologie. Excessieve kosten zijn kosten die in een uitzonderlijk geval zo hoog zijn dat deze redelijkerwijs niet geheel voor rekening van een initiatiefnemer zouden moeten blijven. Tot op heden is in Reusel nog geen sprake geweest van excessieve kosten bij archeologisch onderzoek. Daarom wordt uitgegaan van een ad–hoc beoordeling van eventuele verzoeken om vergoeding van excessieve kosten. Mocht in de toekomst blijken dat er toch behoefte is aan zo'n regeling, dan kan dit altijd nog worden aangepast. Bij de ad–hoc beoordeling zal onder meer gekeken worden naar het financiële belang en de draagkracht van de verstoorder, de moeite die de verstoorder heeft genomen om kosten te voorkomen en de maatschappelijke belangen. Indien een kostenvergoeding op zijn plaats is, kan deze worden betaald ten laste van de begrotingspost onvoorzien via raadsbesluit.

De erfgoedkaart is al sinds 2011 digitaal toegankelijk via de website van de ODZOB:
<https://odzob.nl/kaarten-erfgoed-archeologie>

7.3.4 Onderhoud erfgoedkaart

Het is voor de gemeente strategisch en organisatorisch van groot belang om zelf steeds over een zo volledig mogelijk en actueel overzicht van de samenstelling van het eigen erfgoed te kunnen beschikken. De erfgoedkaart is in dat kader een belangrijk instrument, dat echter up–to–date moet worden gehouden. Alle relevante informatie uit archeologisch, cultuurhistorische en bouwkundig onderzoek binnen de gemeente dient beschikbaar te komen voor de verdere ontwikkeling van het gemeentelijk beleid. Alle nieuwe informatie moet daarbij in een goed functionerend informatiesysteem terechtkomen en gebruikt worden voor het actualiseren van de gemeentelijke erfgoedkaart.

Het onderhoud van de erfgoedkaart en het opzetten en hosten van de Erfgoed Geowiki wordt al sinds 2011 en 2014 verzorgd door de ODZOB. Voor het onderhoud van de erfgoedkaart is jaarlijks structureel € 4.000,- gereserveerd; voor de Erfgoed Geowiki is jaarlijks € 750,- gereserveerd.

7.4 Financiële stimulans

De gemeente Reusel–De Mierden heeft geen subsidiemiddelen beschikbaar voor monumenten. Ze zal in haar beleidskeuze rekening moeten houden met het opzetten van een lokaal subsidiefonds voor gebouwde monumenten of voor alle cultuurhistorische aspecten, een erfgoedfonds. Bij een erfgoedfonds kan gedacht worden aan subsidie voor het onderhoud en beheer van cultuurhistorisch waardevolle elementen als akkerranden, open bolle akkers, hakhoutwallen, heggen, gebouwen, oude zandwegen of archeologische monumenten. Ook kan het fonds worden ingezet als stimulans om cultuurhistorie terug te brengen in het landschap bij nieuwe ontwikkelingen.¹⁸

Naast het bieden van subsidies is het mogelijk om indirecte financiële ondersteuning te bieden. Dit is mogelijk door verruiming van functies op te nemen in het bestemmingsplan voor eigenaren van monumenten en monumentale zaken. Het verruimen van de planregels biedt meer mogelijkheden tot een passende herbestemming. Het gebruik van een monument (met een herbestemming) zal een financiële waardevermeerdering opleveren voor eigenaren. Het is bij een financiële stimuleringsregeling voorstelbaar om een systematiek op te zetten, waarbij vooral welwillende monumenteigenaren worden beloond, zodat de gelden effectief en efficiënt worden ingezet.

Actiepunten:

- ✓ College instellingsbesluit laten nemen voor 1 januari 2022, inclusief taakomschrijving en werkwijze voor de nieuwe, verbrede “gemeentelijke adviescommissie”.
- ✓ Inzet van deskundigen vanuit de ODZOB meer structureel regelen via het jaarlijkse werkprogramma.
- ✓ Onderzoeken of het mogelijk is om de specialiste(n) vanuit de ODZOB bijvoorbeeld één dagdeel per week in het gemeentehuis te laten werken.
- ✓ Oormerken van landelijke bestuurslastenvergoeding en excessieve kosten archeologie in gemeentefonds en gelden aanwenden voor op te zetten erfgoedfonds.
- ✓ Uitgangspunt van het gemeentelijk archeologiebeleid is dat de kosten van alle archeologische werkzaamheden gedekt zijn, waarbij gestreefd wordt naar maximaal behoud van archeologische waarde in combinatie met zo min mogelijk kosten.
- ✓ Voortzetting jaarlijks onderhoud erfgoedkaart
- ✓ Onderzoek naar de mogelijkheden voor het opzetten van een erfgoedfonds voor het stimuleren van cultuurhistorische projecten.

¹⁸ Een voorbeeld van een erfgoedfonds functioneert al in het Groene Woud.

Monumentale boom achter de pastorie van Hulsel.

De Hoef 9 en 11, opvolgers van de Hoeve Nertingen (boven) en de Moerputten (onder).

8 Literatuur

Berkvens, R. e.a., 2011: *Kempisch erfgoed in beeld. Een regionale erfgoedkaart voor de Kempen- en A2 gemeenten Bergeijk, Bladel, Eersel, Oirschot, Reusel-De Mierden, Waalre, Valkenswaard, Cranendonck en Heeze-Leende* (SRE Milieudienst), Eindhoven.

Berkvens, R. 2011: *Beleidsplan Archeologische Monumentenzorg gemeente Reusel-De Mierden* (SRE Milieudienst), Eindhoven.

Bijsterveld, A.J., 2009: *Maakbaar Erfgoed. Perspectieven op regionale geschiedenis, cultureel erfgoed en identiteit in Noord-Brabant*, Tilburg.

Bongaerts, P. & P. Vermeulen, *Op zoek naar ruimte. De Biografie van het landschap als concept voor erfgoedontsluiting in Noord-Limburg. Lommel, Overpelt, Neerpelt, Hamont-Achel, Bocholt, Bree, Meeuwen-Gruitrode, Peer, Ham, Hechtel-Eksel, Leopoldsburg, Tessenderlo, Lummen*, 2008.

Borgh, H. v.d., 2019: *Erfgoedbeleid 2019 Gemeente Stein* (Buro4/ Monument en ruimte), Stein.

Gemeente Krimpenerwaard, *Erfgoednota 2017 - 2022 'Rijker met Erfgoed'*.

Gemeente Nieuwegein, *Verbinden met verhalen. Erfgoedvisie Nieuwegein 2019-2024*.

Gemeente Oirschot, *Erfgoed als identiteit. Erfgoednota Oirschot 2018-2028*.

Gemeente Reusel-De Mierden, *Toekomstvisie Gezamenlijk, Grenzeloos en Groen, Reusel-De Mierden*, juli 2013.

Gemeente Reusel-De Mierden, *Omgevingsvisie gemeente Reusel-De Mierden*, 22 mei 2018.

Gemeente Reusel-De Mierden, *Startnotitie actualisatie beleid ruimtelijke kwaliteit*, 25 maart 2020.

Gemeente Tynaarlo, *Ontwerp Structuurvisie Cultuurhistorie 2014-2024; 'Een juweel tussen twee provinciehoofdsteden'*.

Gemeente Venlo, *Venlo maakt van Erfgoed ErfGoud! 2017 2025 het nieuwe erfgoedbeleid van Venlo*, 2017.

Gemeente Wassenaar, *Naar een erfgoedzorg voor iedereen. Erfgoedvisie Wassenaar 2018-2024*, 2018.

Roymans, N., F. Gerritsen, C. van der Heijden, K. Bosma en J. Kolen, 2010a: De biografie van een zandlandschap. Het zuidoosten van Noord-Brabant, in: Baas, H. e.a. (red): *Historisch cultuurlandschap van Nederland. Vijf bijdragen*. Utrecht, pp. 29-50.

Water, A. v.d., 2016: *Beleidsplan Archeologische Monumentenzorg, gemeente Gemert-Bakel* (Het Archeologie Bureau), Gemert-Bakel.

<https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/regelgeving/>
<https://www.omgevingswetportaal.nl/wet-en-regelgeving/wet>
<https://www.cultureelerfgoed.nl/>

Zicht op de Lensheuvel.